

Optzecismul

În loc de argument

ÎN MAI, când a avut loc, la Pitești-Câmpulung-Curtea de Argeș, prima întâlnire a generației '80, am proiectat un număr al revistei noastre cu și despre generația optzecistă. Deși puțini dintre scriitorii invitați să ne trimită texte au răspuns invitației, totuși, cele mai multe pagini din număr sînt cu și despre optzeciști. Precizăm că nu ne-am gândit la o dezbatere teoretică despre generație, ci pur și simplu la un act de prezență. (A.)

O reflecție

Magda Grigore

COLOCVIUL A însemnat o pledoarie pentru coerența unei generații, o generație care, pe drept s-a spus, a avut de păstrat și de (re)făcut procesul de normalizare a vieții literare românești și a adus un plus de armonie estetică și etică în cultura noastră. Admirabil și meritoriu faptul că generația '80 nu și-a pierdut șansa.

Dar timpul se schimbă, se rotește, are mii de fețe și perversitatea de a te pune mereu la încercare. Oamenii se schimbă și ei, unii în bine, alții în rău, dar și mai rău este că unii nu se schimbă deloc. Generația '80, liberă, inspirată și generoasă în scris, a devenit distantă, egoistă și narcisistă în funcție. Unii, desigur, au *deversat* peste puterile lor, peste propria axiologie, mulți folosesc și-și atribuie *la schimb* referințe supraadjectivate, exacerbate, foarte mulți livrează nestingheriți o literatură glazurată doar în orgoliu (al generației, bineînțeles). De aceea, Călin Vlăsie a avut dreptate când a afirmat că pe undeva comunicarea s-a rupt, generațiile '90, 2000 au simțit răceala, nu afecțiunea *necesară*, de unde și nevoia de frondă și refuzul recunoașterii influențelor paradigmatică în scriitură. Generația '80 e astăzi statutară, nu și-a pierdut șansa, spuneam, dar ar fi păcat să-și piardă *discipolii scriiturii*. Dimpotrivă, generația '80 trebuie să găsească împăcarea și drumul spre încă o normalitate. Ea a fost (grație *zarurilor istoriei*)

sprijinită de *cititorul existent*, 90-iștii și douămiiștii se lovesc de opacitatea (ne)șansei prin *cititorul inexistent*, de aceea par preocupati numai de viitor, dispuși să ignore trecutul generațional, mai ales când și dinspre acesta bate vântul aspru al indiferenței. Oricum, ar mai fi *timp pentru toate*, cum spunea meditativ Octavian Paler, dacă nu-l pierdem...

Așa se vede de undeva de la marginea generației '80, făcând un pas înapoi, în afara *cercului* și încercând să-i dai privirii limpezimile binefăcătoare.

Șase chestii cu optzeciști

Liviu Ioan Stoiciu

DIN CE n-am spus până azi despre fenomenul optzecist (la 30 de ani împliniți):

1. „Optzeciștii marginali“ și „optzeciștii întârziati“ (termeni auziți de la Nicolae Oprea) au preluat controlul fenomenului optzecist, fiind mândri de el și de ei înșiși. Optzeciștii bucureșteni au fost eclipsați, în timp, de optzeciștii „provinciei“.

2. Optzeciștii vor să fie toți în prima linie, să fie prezenți în dicționare, istorii literare și antologii sau manuale școlare, au

dat de gustul puterii, conduc reviste și edituri (chiar și posturi de radio sau de televiziune, în țară), fac politică (au funcții publice-cheie), au discipolii și gașca lor, au devenit exclusiviști, își conservă prestigiul apelând și la acest ascendent administrativ.

3. Optzeciștii profită de pozițiile câștigate și la vârful instituționalizat al URSS, se traduc în fel și chip, stau tot mai mult în străinătate, își cultivă cultul personal.

4. Optzeciștii domină literatura română prin valoarea estetică perpetuată după Revoluție (contestată degeaba de douămiiști). Nu mai departe anul acesta, toți premiații URSS pentru cărți apărute anul trecut sunt optzeciști (Al. Mușina, Cristian Teodorescu, Mircea Mihăieș, G. Ardeleanu), profitând și de faptul că juriile sunt majoritar optzeciste.

5. Douămiiștii au fost crescuți în cenacuri și educați la facultate de optzeciști – ce a ieșit? O enormă frustrare literară, reciproc împărtășită.

6. Optzeciștii sunt și publiciști remarcabili (inclusiv în audiovizual), unii își eclipsează prin autoritatea lor publică opera literară. De fapt, câți dintre optzeciști au cu adevărat o operă literară? Câți își văd numele pe o ediție de „opere“? Opera optzeciștilor morți are și ea un statut incert.

13 iunie 2010, București

Ion Bogdan Lefter

O oglindă purtată de-a lungul unui drum

Fotograme din postmodernitatea românească

DE-A LUNGUL a trei decenii de activitate critică, Ion Bogdan Lefter și-a însoțit fidel colegii de generație literară, de la primul „val“ postmodern al anilor 1980 și continuând cu seriile următoare. Comentându-i sistematic, el a urmărit și a analizat întregul fenomen în diverse tipuri de texte: teoretice și programatice, precum cele culese în volumul său *Postmodernism: Din dosarul unei „bătălii“ culturale*, de cuprindere panoramică a unui gen în *Flashback 1985: Începuturile „noii poezii“ ș.a.m.d. O oglindă purtată de-a lungul unui drum: Fotograme din postmodernitatea românească* (Pitești: Paralela 45, 2010) e „jurnalul de bord“ al acestui demers interpretativ: cronicile de carte, profilurile de autori, articolele și prezentările reunite aici schițează tabloul de ansamblu al evoluției literaturii române a perioadei. *7 postmoderni: Nedelciu, Crăciun, Müller, Petculescu, Gogea, Danilov, Ghiu* (Pitești: Paralela 45, 2010) cuprinde șapte studii despre șapte colegi de generație ai autorului: Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Herta Müller, Valentin Petculescu, Vasile Gogea, Nichita Danilov și Bogdan Ghiu. Cunoscut

Ion Bogdan Lefter

7 postmoderni:

Nedelciu, Crăciun, Müller, Petculescu, Gogea, Danilov, Ghiu

analist și teoretician al fenomenului postmodern, Ion Bogdan Lefter lucrează de această dată „micromonografic“, investigând scrierile fiecăruia dintre cei șapte în ansamblu, în sistem, cu o importantă dimensiune de critică „genetică“, de investigare a surselor profunde ale literaturii lor.

De ziua de naștere

Liviu Ioan Stoiciu

il întrezărisem: pe un cal tras de un camion. Ba nu, pe platforma unui camion tras de un cal. Batem în ușa... Cine e? Nu se poate... Dragă, ni s-a furat soneria! Înainte cu cinci minute de a sosi voi, soneria era la locul ei. Au reînceput cu șicanele: acum, după Revoluție? Șușotim – suntem și acum urmăriți. Studiind de la

distanță icoanele vechi, ferecate, din argint, prinse în pereți, aici ele tânjesc, nu li se închină nimeni și nu sunt sărutate: în apartament la bloc, unde suntem așezați în jurul unei mese pătrate, cu sertare false, afundați în sine, simți și tu că te afunzi cu totul aici, nu? Cui îi pasă... Ochii icoanelor ne urmăresc, neliniștite. Ce o fi: o deșurubez, o întorc, o sucesc, e o ploscă pentru praful de pușcă, o miros, o bat cu degetul. După sunet, pot

să ghicesc direcția galeriei subterane: „au înviat morții în familia noastră, pe aici

vin. Unul după altul, vin ca șobolanii... Unii fură soneria, alții vă urmăresc? Pe unul îl întrezărim: pe un cal tras de un camion. Ba nu, pe platforma unui camion... Nu vă sinchisiți. Azi, prin instaurarea unei oboseli și a unei descurajări: cu lingurițele în mâini, gata să devorăm tortul otrăvit! Aici, unde îl serbăm de ziua de naștere pe Teodor Bălțatu: un ardelean cu un plămân, fost condamnat politic. Din neam de Tigru. Sau de Pin. Ca mine. Acasă la Ioana Diaconescu, de față cu Grete Tartler și Mircea Dinescu.

O sută de femei într-un pat

Gellu Dorian

Cînd nu eram singur, nu observam cît de triste erau femeile singure, ieri însă, cînd ea a revenit după șapte ani, mi-am dat seama că închipuirile mele nu erau nici pe departe față de cum arăta femeia care mă privea de după ochelarii negri ca de după o mască femeia căreia i-am văzut altădată chipul mult mai frumos decît al unui înger, mult mai frumos decît orice poate fi frumos, mult mai frumos decît însăși frumusețea, încît sacul de box în care loveam cu privirea se încrețea din ce în ce mai mult ca o bășică uscată de porc înțepată cu acul, iar vorbele ei sunau ca grăunțele pe care nu le vor mai ciuguli găinile într-o curte plină de șroturi;

și dintr-odată am devenit și mai singur și mi-am dat seama cît de fericită poate fi femeia care poartă în ochii ei un bărbat pe care-l scoate din cînd în cînd ca pe un trofeu, îl arată celorlalte femei și apoi îl ghigosește în inima ei care se face de miere, se face de pelin, se face de iască, se prefăce în venin din care guști și pleci din agora ca din fundul unei lumi pe care o urăști –

dar eu nu mai eram bărbatul singur, nu mai eram mortul ei, eram chiar omul fericit care-și privea în față deșertăciunea, și deșertăciunea icnea, vărsa valuri de leșie prin care a spălat toate cearșafurile pe care le-a murdărit singură ani în șir, sute de femei într-una singură, într-unul singur, sute de bărbați fericiți ca iepurii în lanul de trifoi –

nici ea nu mai era singură, mii de chipuri mi-au trecut dintr-odată prin față, mii de buze sărutam,

mii de țîțe sfărnam în palmele mele care stăteau uimite pe masa de vinilin de pe care ea își ridică din clipă în clipă prigatul de pere –

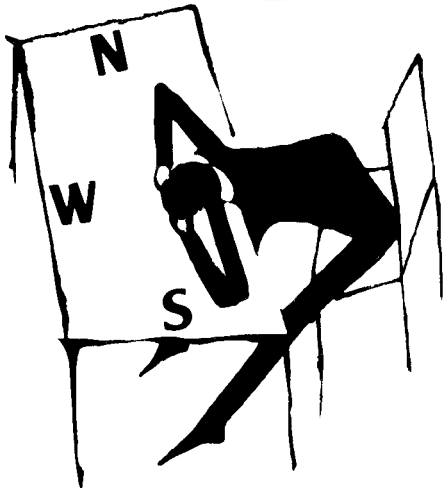
nimic mai neadevărat decît suferința din care ieșea ca sirenele din imaginația copiilor în fața acvariului, ochii mei înecați sub solzii de sub care așteptam să iasă ca de sub rochia goală din garderoba de acasă, pe vremea cînd nu știam nimic despre singurătate, cînd trupurile noastre umpleau cearșafurile cu rouă, cînd noaptea nu ostenea în noi ci se odihnea privighetoare în cerul senin, ca pe atunci cînd puteam să mă îndrăgostesc de cele mai frumoase femei

cînd numai pe ea o priveam, puteam alerga nebun de unul singur prin sîngele ei și să-i ies pe buze ca boboșele de zmeură printre frunzele verzi, puteam fi oricît de departe și în același timp foarte aproape de ea, cînd ea putea alerga prin sîngele meu și să înflorească pe obrajii mei trandafiri,

pe cînd toate acestea erau lucruri normale, ca de altfel acum sacul acesta de box în care lovesc cu ochii făcuți pumni și nu-mi vine să cred că de sub fruntea aceea poate ieși privirea altei femei care aruncă în sufletul meu scorușe pe care nici ciorile cînd crapă de ger nu le mănîncă –

acum cînd sunt singur, mă pot îndrăgosti de toate femeile din lume, numai de ea nu!

PUNCTE DE REPER

„Cazul” LAZĂR ȘĂINEANU: Alungarea evreului

Ion Bogdan Lefter

GEORGE VOICU, *Radiografa unei expatrieri: cazul Lazăr Șăineanu*, Caietele Institutului Național pentru Studiarea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, nr. 1 (3)/2008, 86 p.

Sociolog și politolog, cercetător, profesor, autor al unor studii esențiale despre extremismele autohtone de ieri și de azi, George Voicu s-a retransat de la o vreme pe poziții mai discrete, cu o mai mică vizibilitate. Până acum câțiva ani era decan la Științele Politice din Universitatea București, în perioada cea mai bună a facultății, la începutul anilor 2000 (perioadă de reorganizări, de atrageri de finanțări importante, de inaugurare a unui corp de clădire suplimentar). Tot atunci, la trecerea în noul secol și mileniu, s-a aflat în centrul unuia dintre „scandalurile” care au fixat coordonatele „războiului cultural” dintre inteligența liberală și cea extrem-conservatoare de la noi. Atacat cu virulență isterică din care cercurile celei din urmă și-au făcut armă predilectă, a preferat retragerea din prim-plan, unde oricum nu se simțise la el acasă. În urma unor tensiuni care n-au apucat să devină publice, în loc să continue o bătălie care se anunța dură, s-a transferat la SNSPA, fără să se mai lase atras de rolurile de decizie. Structuralmente un solitar, devotat, ca și până atunci, unor ample explorări tematice, a preluat în paralel o poziție perfect consonantă cu profilul său intelectual, devenind director de cercetare la Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului din România „Elie Wiesel”. După setul de trei volume publicate în anul 2000, *Zei și cei răi: Cultura conspirației în România postcomunistă*, *Mitul Nae Ionescu și Teme antisemite în discursul public*, n-a mai publicat nicio carte (doar o reeditare a *Mitului Nae Ionescu* la Editura Ars Docendi, 2009), lucrând pe „șantierul” unor proiecte de anvergură, încă în curs. Dacă nu greșesc, cel mai important e o istorie a intelectualității românești din perspectiva antisemitismului. „Caietul” scos în 2008 ca număr al unui periodic al INSHR,

de fapt un volum unitar, ne poate da o idee asupra preocupărilor actuale ale cercetătorului.

Față de studiile anterioare, *Radiografia unei expatrieri: cazul Lazăr Șăineanu* mută obiectivul de la agresori la victime, de la exemple de antisemitism și de antisemiți la una dintre ținte. Bineînțeles, cercetarea îi va pune în deplină „valoare” și pe „patrioții” care i-au refuzat marelui lingvist cetățenia română. E un exemplar „studiu de caz”: documentare temeinică, reconstituire cursiv-narativă, contextualizări multiple, conceptualizare în trepte și interpretare progresivă, până la concluziile formulate în maniera știută a autorului. Aș defini-o în felul următor, dual: precaută, nuanțată, extrem de atentă, transmițând un sentiment de acută responsabilitate; foarte radicală – însă – în fond, în opțiunile interpretative privitoare deopotrivă la cazul/cazurile de care se ocupă și la peisajul general, la întreaga istorie românească.

Modul în care George Voicu reface povestea lui Lazăr Șăineanu, științific, savant, creează – tocmai prin reținere, prin patetismul conținut, neexprimat ca atare – un impact emoțional special. Pe măsură ce studiul avansează, devine impresionant și, către final, zguduitor destinul dureros al evreului român literalmente scufundat, adânc, în cercetarea pe teme autohtone (lingvistice, folclorice, cu marile lui contribuții: *Încercare asupra semasiologiei limbii române*, 1887, *Basmele române*, 1895, *Istoria filologiei române*, 1892, *Dicționar universal al limbii române*, 1896, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, 1900). Născut la Ploiești, în 1859, într-o familie evreiască de mult stabilită în Principat, se simțea parte a acestui popor și nu-și dorea altă identitate, drept care cere „naturalizarea”. În ciuda refuzurilor succesive, nu renunță, revenind cu bilanțuri din ce în ce mai bogate în lucrări care studiau limba și cultura națiunii în care era integrat *de facto*, mergând până la decizia convertirii la creștinism, care-l va plasa în postura „dublului repudiat”: nici „românii-români” nu l-au acceptat (de fapt, dușmanii personali, grupurile naționaliste care i-au putut influența decisiv soarta), iar Moses Gaster – între alți evrei – i-a reproșat „oportunistul”. Când nu va mai putea suporta atacurile, jignirile, nedreptatea virulent antisemită, va decide să se expatrieze, plecând definitiv, în 1901, în Franța (la 42 de ani; se va stinge din viață în 1934, la 75). O mărturie tulburătoare e cea publicată imediat după stabilirea la Paris: *O carieră filologică (1885-1900)*. *Istoricul unei împămînteniri*. *Memoriu autobiografic/Une carrière philologique en Roumanie (1885-1900): Les péripéties d'une naturalisation. Mémoire autobiographique*. Trecuseră 14 ani de la depunerea primei sale cereri de „împămîntenire”, dintre care ultimii 12 – plini de atacuri rasiste, de la cele ale lui V. A. Urechia la ale lui Iorga...

Concluzia radicală a lui George Voicu e aceea a constituirii, pe deasupra antisemitismului cu argumente „tradiționale”, a unei „estetice antisemite” și a unui „antisemitism literar” care, „de aici înainte, va fi tot mai prezent în cultura română, pe măsură ce prezența evreiască în domeniul literelor se va face tot mai simțită” (p. 83). Rămîne să vedem cum vor arăta următoarele etape ale cercetării. Studiul asupra „ca-

Poem pentru Apostrof

Lucian Vasiliu

Marta rimează
cu arta.
Aceasta e soarta
cuvintelor
în moarta
mare
a vremii
în care
(în tabăra studentească
de la Izvorul Mureșului)
eram
semne de întrebare

Cine oare
acum
în calendare
stă tolănit, domniță
și citește
cu voluptate
cartha
pentru Marta?

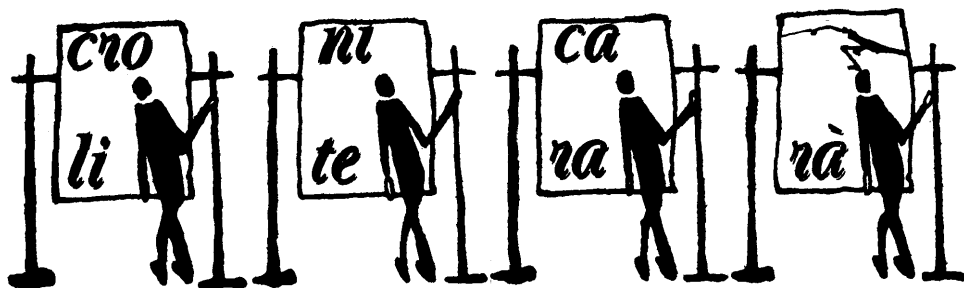
zului” Lazăr Șăineanu e impecabil, solid argumentat. Asupra extrapolării concluziilor sale am – însă – rezerve. Se poate deschide aici o discuție asupra cîmpului de interpretări posibile. Predominante sînt cea preponderent localistă și cea general-europeană, care pune accent pe fundalul istoric, de la mijlocul secolului XIX și pînă la al Doilea Război Mondial. Ambele ridică probleme de rigoare și de etică a cercetării. „Localiștii” au tendința de a exagera specificul autohton al antisemitismului, ceea ce, prin înseriarea exemplelor, conduce rapid la concluzii așa zicînd „maximaliste”, conform cărora fenomenul ar fi avut dimensiuni considerabile. De partea cealaltă, „generalistii” obișnuiesc să minimalizeze cazurile concrete, dizolvîndu-le în indistinctul vremurilor de altădată, mergînd eventual pînă la ispita exonerării, de genul: „n-a existat un antisemitism românesc, era un fenomen european, de epocă” ș.a.m.d. Oricît ar fi de scrupulos științific, autorul *Radiografiei unei expatrieri* e un „localist”, studiile sale tinzînd să recompună coerențe ample, pînă la amintita idee a „antisemitismului literar” românesc, documentabil pe cazuri concrete, nu și ca o amplă continuitate. O temă asupra căreia rămîne să reflectăm și să discutăm, pe măsură ce vor mai ieși la iveală și alte rezultate ale cercetărilor lui George Voicu...

Text publicat inițial on-line,
în revista virtuală *ArtActMagazine*/
www.artactmagazine.ro,
nr. 43, 11 noiembrie 2009.

Sose versu

Mortea s-a epropiet tipitil pe la spate
Ceu palue reci au-a prius de oculi.
Si' mi-a ceret de glicose.
- Ce s-o pēcātes ceu fopit' nuncu be tōu
Ceu nētflorea tēitō
C-o dō te nui' futo/uec.

Olexorobu - floes

Vibratorul lui MUȘINA sau De ce vine tristețea

Irina Petraș

STIU CE e acela un vibrator. Aici mă refer însă la o frază dintr-un interviu al lui Mușina: „marea poezie înseamnă un soi de intrare în vibrație cu «lucririle» exterioare și interioare și transmiterea acestei vibrații”, și la sensul de auto-inducere a unei stări pe care îl conține. Chiar dacă ciclul *După dragoste* din *Regele dimineții* (București: Editura Tracus Arte, 2009, 72 de pagini) ar putea legitima și alte sensuri, mai lubrice, iar desenele lui Tudor Jebeleanu aleg să îngâne, ezitant, mai ales tema erotică a volumului, „regele mic al dimineții” a pierdut instrucțiunile de folosire și-și lansează înfiorările haotice, cutremurate de cea mai tare dintre știri: „lacrima sângelui din inima mea / [...] tocmai a aflat că sunt muritor”. De altminteri, volumul întreg este unul al rumînării pe diverse tonuri a acestei vechi descoperiri. Nu boala și bătrânețea, nu concretețea aspră și mizeră a detaliilor decrepite, deși și ele prezente, dau fiori reci asigurând caratele poemelor, ci muritudinea, ca trăsătură destinală asumată cu o perplexă seninătate. Iată *O ceață luminoasă*

Când mă voi întoarce acolo, ce am să spun? / N-am înțeles nimic. Dar a fost bine. / Am uitat ce-a fost rău. O ceață luminoasă / E ce-am iubit. sunt multe lucruri / Ce te rănesc. Puține mângâie. Și mai puține / Intră în carne și își fac cuibul acolo. / Carne: luncăoasă materie. Nu rămâi / Decât c-un anume fior, cu muzica limfei / Într-o dimineață de vară: / O ceață luminoasă.

Vibrația vine cumva din afară, chiar dacă semnalele se iscă din cel mai adânc interior; viața, boala, moartea nu mai sunt conținute, poemul le descrie cu un soi de participare intermediată, artificială și obligat ascetică. Viața, primăvara, dragostea sunt departe/îndepărtate, aici și acolo nu mai e *nimic* și *nimeni*, golul se întinde și „tare-i târziu”, ca-n poemele sacadate ale lui Bacovia.

Cum spuneam deunăzi, bucurându-mă de *întâlnirile* cu Alexandru Mușina și cu scrisorile lui neliniștite, nerușinate și fără tihnă, pline de miez, de haz, de fiere îndulcită, de fițe și incuri, Alexandru Mușina știe câte ceva despre *Supraviețuirea prin ficțiune* și vecinătatea construită cu migală. Fraternitatea la care invită e una a jupuirii și a dez-pieliiării, nu cu orice preț, ci cu prețul ieșirii din complicitatea joasă. „Înghe-

țul” din *Fiul iernii* e alt nume pentru cea mai stranie dintre calitățile ființei muritoare: aceea că „uită” sistematic că e muritoare. Luciditatea, trezirea din amăgirea vieții-fără-de-moarte a „primăverii” e totuna cu moartea, o moarte prelungă, aș zice, inventariată aproape cinic, dar cu un cinism melodic și fratern. Iată viața ca adăpostire precară:

Case ale ploii, case ale zăpezii, / Case ale după-amiezilor înșorite, / În care te-ai oprit să-ți tragi sufletul, / Să te dezmeticești. / Case ale trecutului. Tapetate / Cu celulele tale. Moarte de mult. / În care nu te poți întoarce niciodată. / Fiindcă nu mai există. Fiindcă acoperișul lor roșu, / Din milioane de hematii, s-a scurs în pământ, / Fiindcă zidurile lor, din carne și oase, / Le-a sorbit aerul, ca un burete, / S-au destrămat în lumină. / Lumina din creier. Amintirea / Caselor ploii, zăpezii, după-amiezilor liniștite.

Mușina nu neapărat *autoritatea* enunțurilor poetice și-o vrea recunoscută, cât *sinceritatea* nuanțată, reflexivitatea, vibrația. Poemele sale ascultă, și ele, de reguli reticent-didactice. Învățătura asumă sec micșorarea omului și caută puncte de sprijin în *inventare* accesibile:

Hârtia e albă. Să trecem pe ea: / Sânge și carne și mucii și ofrande de aur, / Salpetru și chihlimbar, zmeură și ciuperci, / Să trecem pe ea găfăit / Și ochii holbați ai bărbatului în femeie, / Case și câmpuri cu flori, aroma de dimineață / A ceștii cu lapte și cu cafea, transpirația pruncului și ciotul soldatului / cerșind în fața gării, în zăpadă,

sau în *micile daruri*:

Daruri ale aerului, ale luminii obosite, / Ale unui Dumnezeu tot mai îndepărtat. Semne vagi / Pe spatele Diagramelor lui. // Când tot ce ai iubit se scufundă încet, / În aer, în lumină, în mazăga din creier... / Și rămân... Ce rămân? Mici reflexe în aer, / Cicatrici, o muzică ce dilată / Imperceptibil celulele. // Până adormi. Sau te trezești? Până recazi / În zgomot, în chingile poștei, ale viselor, / Tot mai cleioase, tot mai speriate. / Ca și trupul. Tot mai înspăimântat: / De lucruri, de cuvinte. [...] Tu, strânge din dinți, ține ochii deschiși, / Ține aproape! De lucruri, de cuvinte. // Doar acolo, acolo mai ies la suprafață/ Reflexele, vocile, micile daruri....

Poemele înregistrează cu privirea ațintită hipnotic tot ce mai este, dar nu va mai fi. Delirurile induse de boală, de „transpirația fricii” („Caloriferul / va rânji la mine, televizorul va clipi din ochi. // Nicio problemă. Sunt obișnuit”) sau de reminiscențe livrești (în *Nimic rușinos*, de pildă, se experimentează salvări pe dos ca a lui Gregor Samsa, refugii în alt regn: „să te întinzi pe mochetă [...] să te întorci pe spate / și să dai din mâini și picioare”) proliferază până la imagini violente ale descompunerii: „Zeama puhavă a trupului meu evaporân-

du-se / Sub soarele nemilos al amiezii”. Recăderea („cad, recad”-ul bacovian) a cărnii trecătoare (animalul uriaș și străin, trupul fiziologic) e abia deghizată de jocurile minții: „Toți, toți aveți dreptate: când vorbesc par de platină, de silicon / Par de poliester, de email. Când tac par de piatră / Doar când trăiesc Sunt zgârciuri și gelatină / Sunt mucilagiul uscându-se încet pe covor”. Cum spuneam altădată despre Bacovia, fără a mai fi contemplarea unui conținut sufletesc real, Poezia se naște din îngânarea unui tipar psihic monoton, în care vocea poetică se insinuează, convinge, cucerește prin efortul permanent de a fi respingătoare. Dar și aici e de remarcat o împlânzire ironică, de marcă optzecistă. Sub potopul de mълuri, mucilagii, putregaiuri și mълgă, se strecoară ca un refren și ca o speranță *cumțenă* pe care, prin chiar concursul țărânei la pândă, moartea o promite:

Ca un craniu într-o vitrină. Ca faianța / De pe care am șters sângele, voma, urme de creier [...] Deschizi ochii: pământ. Deschizi gura: pământ / Jur împrejur: pământ transparent / Care-ți intră-n orbite, în plămâni, în creier / Care te-nghite cu totul // Prea multă carne, prea multă piele, furnici, șobolani / Prea multe cuvinte și creier și sânge... Cândva / Doar oasele craniului vor fi dezgropate, albe, curate / Vor fi puse-n muzeu // Faianță străvezie. Luminând stins. Neprețuită (*Faianță*).

„Viața se duce în șir de cuvinte”, iarăși bacovian, însă cu o crispăre vătuită cumva, căci poemul lui Mușina are un picior captiv în mълzga descompunerii, dar celălalt nu încetează să (se) joace, să ironizeze, să râdă, fie și galben: „Dar cuvintele? Muște, țânțari: / Picioare fierbinți, buze umede, masca putredă / A fostului prieten, masca de gips a celor dragi. / Atâtea lucruri care au intrat / în circuitul naturii”. Procedul e identificabil de la un poem la celălalt, dar și în limitele unui vers, o sugestie de viu, de chef stăruind în fundal: „Picioarul afundându-se în pământul / Galben-verzui, maroniu, mustos”.

Poemele erotice, oarecum șocante, căci revărsându-se din schema optzecistă, nu sunt decât alte piese la dosarul singurătății, al fără-speranței, al cenușului, probe ale „încrușișărilor nedemne ale materiei”. Totuși, deși „viața e plină de labe triste”, iar singurătatea incurabilă, căci „mai fiecare are o budă a sa, *curată* [s.m.], în care să viseze”, aceste poeme conservă o aproape romantică tânjire după inaccesibila stea, o lingoare care le salvează:

am să mă topesc încetul cu-ncetul / Privindu-ți spatele gol, arcuit, puful auriu de pe ceafă, / În care-am să mă descompun fără speranță / Visând la perii cărlionțați ai sexului tău. / În care sexul meu nu va intra niciodată // [...] Mai departe ești decât aerul ce mă înconjoară, decât sângele care-mi bate în tâmpale.

Oarecum inegal și oscilând între mai multe registre, *Regele dimineții* transmite, indiscutabil, vibrația mușiniană. ■

Scrisori către Europa Liberă

Ștefan Borbély

ÎNTR-UN PRIM volum de documente pe care le-am putea cataloga fără ezitare ca fiind fundamentale, Gabriel Andreescu și Mihnea Berindei publică în premieră scrisori trimise de români postului de radio Europa Liberă din München între anii 1979 și 1985, pentru a fi citite în emisiunile *De vorbă cu ascultătorii* și *Actualitatea românească*. Volumul *Ultimul deceniu comunist: Scrisori către Radio Europa Liberă, I, 1979-1985* (Iași: Ed. Polirom, 2010) listează câteva sute de scrisori, de dimensiuni mai mici sau mari, în general anonime sau semnate generic, dar și trimise de personalități cunoscute pentru activitatea lor protestatară (Dorin Tudoran, Doina Cornea, preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa etc.). Rostul lor este, în principal, unul de defulare altruistă, comunitară, marcată de dorința de a spune un adevăr colectiv care în țară era interzis. Sunt, în volum, oameni, care se adresează Europei Libere în momente de exasperare personală, când simt că o scrisoare trimisă în eter poate funcționa ca exorcizare. Sunt, pe de altă parte, seturi de scrisori, pe care le-am putea numi tematice, din cauza similitudinilor problematice pe care le dezvăluie: spolierea muncitorilor români care lucrează pe platforme industriale din străinătate și pe vapoare, observații făcute de români care s-au expatriat și care s-au întors ca turiști acasă, pentru a rememora samavolnicii cu care nu prea mai erau obișnuiți (jecmănirea de la vămi, „ușurarea” lor de către hotelieri sau chelneri), persecuții îndreptate împotriva cultelor neoprotestante și a celor care distribuie Biblii, demolarea centrului istoric al Bucureștilor sau eterna rană a românului de rând: neacordarea pașaportului și a dreptului de emigrare, deși România este semnatară a Acordului final de la Helsinki, din 1975, privind drepturile omului, pe care și conducătorul statului îl citează frecvent în cuvântările sale ipocrite, abreviindu-l sau interpretându-l atrofiat, în funcție de cazurile particulare la care se referă.

Anii eșantionului prim al volumului sunt cruciali pentru degradarea vieții de fiecare zi din România: în martie '77 lovește cutremurul, se plătesc datoriile țării, se construiește Canalul Dunăre – Marea Neagră, pentru a se trece, apoi, la demolarea demență a Bucureștilor și la sistematizarea sa constructivă samavolnică. Viața, pe de altă parte, devine din ce în ce mai grea, goana după un coltuc de pâine și o coadă de salam ocupând, practic, întregul timp de supraviețuire al omului de rând. În exterior: în data de 18 nov. 1977 este bătută Monica Lovinescu; în 21 febr. 1981 bomba pusă de Carlos explodează la sediul Europei Libere, directorii români ai postului se îmbolnăvesc succesiv, suspect, de cancer: numeroase scrisori exprimă, așadar, solidaritate cu postul, dar sunt și unele care îl acuză de negativism.

Volumul e, pe ansamblu, fundamental, fiindcă oferă un peisaj documentar fără pre-

cedent. Autorii scrisorilor sunt în posesia unor detalii și disfuncționalități istorice pe care țin să le comunice, contestând în mod direct ipocrizia osanalelor de partid și a celor care contribuie la escaladarea lor (Adrian Păunescu, Eugen Barbu, Artur Silvestri, oameni de cultură aflați în posturi de conducere etc.). Câți dintre cei mai tineri decât mine știu că Nicu Ceaușescu a fost căsătorit cu Poliana Cristescu (p. 232-239), că jocul de bridge, în care excela fiul dictatorului, Valentin, este interzis în România în toamna anului 1983 (p. 229-232), că eliberarea din post a Doinei Cornea, din data de 15 septembrie 1983, a fost parafată de Ion Vlad, rector (p. 222-229), că *Saturnaliile* lui C. V. Tudor apar într-un climat de scandal mediatic (p. 239-242) sau că iluzionistul A. Iosefini, directorul Circului din București, își „tapează” oneros angajații care au norocul să dea spectacole în străinătate, cerându-le șpagi grase în schimbul câte unui pașaport?

Corupția domină, tematic, setul de scrisori, principalii incriminați fiind milițienii și securiștii, angajații din industria hotelieră, chelnerii și funcționarii de la Pașapoarte: pornind de la detalii, un nou Caragiale ar putea schița fiziologia profesională tipizată, construite pe logica sistemului subteran care funcționează impecabil și a mâinii drepte care o spală pe cea stângă. La paginile 348-355, „un securist dezamăgit” face harta obiectivelor cu epoleți din București, din care, în treacănt fie spus, s-ar putea face, azi, un „brand” turistic. Omul cunoaște detalii, care între timp s-au pierdut; iată unul, care dezvăluie, în subsidiar, și militarizarea secretă a Poștei:

Atunci când scriitorul Dorin Tudoran pune la cutia poștală o scrisoare, unul dintre filatori introduce imediat după ea un ziar. Toți subofițerii în civil care ridică scrisorile din cutiile poștale le duc la Serviciul «Control corespondență internă și externă», de unde scrisoarea lui Tudoran ajunge rapid pe biroul colonelului Victor Achim, care va putea ști cu precizie cutia și strada unde a fost depusă scrisoarea.

Tot în treacănt fie spus, am mai scris și altădată că unii dintre funcționarii pe care-i menționează diferite documente incriminatorii continuă să trăiască, neștiuți și neintervievați de nimeni. Cu trecerea vremii, ei îmbătrânesc și mor, fără ca vreun istoric să le fi făcut vreo vizită pentru a afla detalii care, altminteri, sunt duse în groapă, pierzându-se pentru totdeauna.

Numeroase scrisori îi sunt adresate, indirect, lui Nicolae Ceaușescu. „În primul rând – scrie «un sclav al lui Ceaușescu» în septembrie 1984 – îmi cer scuze pentru deranj, însă nu am altă cale să mă adresez lui Nicolae Ceaușescu decât prin Radio Europa Liberă, cel mai ascultat post de radio din România.” Motivul?: „Noi, românii, suntem atât de subjugați și de înjosiți de dictatura lui Ceaușescu, încât nu ne mai considerăm oameni, ci un fel de sclavi, de roboți conduși de cel mai mare dictator care a existat pe pământul românesc” (p. 306). „... îl mai rugăm pe președintele nostru să nu mai vorbească despre democrația socialistă – scrie «un grup de oameni ai muncii din Arad» în '79 – căci numai democrație nu este” (p. 47). Țigancă Cosmina Cosmin din Cluj-Napoca (16 mai 1982) invocă asimi-

larea forțată a țiganilor (aici sunt de discutat nuanțe...), concluzionând: „în toate aceste probleme spinoase, partidul acționează după principiul înmormântării”, adică al ascunderii prafului sub preș (p. 106-110)

De altfel, expresivitățile involuntare abundă în scrisori, demonstrând că oamenii au sclipiri de stil atunci când trimit misi-ve necenzurate în libertate. „Un posibil prim-ministru” scrie, în mai 1982, despre schimbări de cadre efectuate la vârf: „Trece-rea în fruntea guvernului a lui Dăscălescu în locul lui Verdeț echivalează cu sosirea în stație a unui autobuz galben sau roșu. Locurile din interior vor fi aceleași, costul biletului identic, întârzierile inclusiv” (p. 115). Un „fost salariat al Ministerului Industriei Alimentare, azi pensionar” face, în iulie 1983, un reportaj spumos al vizitei nervoase pe care Ceaușescu o face pavilionului Industriei Alimentare de la Apimondia, unde problema o constituie nu numai căldura sufocantă care tinde să altereze produsele („cârnați aromați, șunci rozalii, noi tipuri de brânzeturi și pâini rumene și pufoase, nenumărate produse de patiserie...”), dar și setea uci-gătoare care-i chinuie pe mai-marii țării, care nu au curajul să bea primii din sticla de Pepsi care li s-a pus în față, așteptând „încurajarea” Șefului cel Mare, servit cu un pahar aburind de suc de portocale. Numai că, nemulțumit de expoziție (Ceaușescu „izbise cu picioarele în ambalajele șu cutiile care-i stăteau în cale...”), acesta se pretează la un joc psihologic perfid, exasperându-și suita: „Ceaușescu mângâia paharul cu suc de portocale rece, dar se mulțumea numai cu atât. [...] Nouă, celor înșirați în spatele celor mai mari, ne trecuse setea, amuzați de această scenă: douăzeci de perechi de ochi ațintiți spre paharul cu suc rece al președintelui și spre buzele acestuia, ochi ce parcă se rugau”. Niciun efect, însă: „paharul cu suc rămase neatins” (p. 175-176).

Câteva constatări generale. Deși înciu-dați de lipsuri și exasperați de greșelile cinice ale dictaturii, oamenii au încredere în virtuțile instrinsece ale poporului român: nimeni nu „cioranizează”, nu se avântă în anateme caracterologice cu substrat național sau etnic. Sistemul ca atare nu este contestat decât pe alocuri – mai ales de către intelectuali –, cu excepția restricționării libertății și a derapajelor dictatoriale. Cartea confirmă, pe de altă parte, în subsidiar, o temă pe care și volumul *Sfârșitul Ceaușes-tilor*, al lui Grigore Cartianu, o propune obsesiv: și anume că Ceaușescu nu știa despre atrocitățile care se petreceau în țară, fiind el însuși „prizonierul” unui mecanism politic mistificator. Firește că lucrurile nu stau așa, ci invers, dar mitul e, câteodată, mai puternic decât realitatea, deși „Ion Popescu, în numele unui grup de oameni lucizi din țară”, scrie avizat (semn că ne aflăm în prezența unui insider): „Aprecierile noastre asupra președintelui Ceaușescu, cu care am avut mai multe întâlniri și contacte de lucru, sunt următoarele: președintelui Ceaușescu îi lipsesc pregătirea și cultura necesare conducerii societății” (p. 210-214). ■

SCRITORUL și psihiatrul Ion Vianu s-a născut la București și, din motive politice, emigrează în Elveția, unde va lucra în calitate de medic. După Revoluția din 1989 se afirmă în presa scrisă din România. Ca eseist, publică *Blestem și Binecuvântare*, dar și o cercetare asupra vieții lui Mateiu I. Caragiale. Este autorul mai multor volume de memorii: *Amintiri în dialog*, *Exercițiul de sinceritate* și al unui roman autobiografic (recent apărut), *Amor Intellectualis*. Ca romancier, se face cunoscut prin *Paramnezii*, *Necredinciosul*, *Caietele lui Ozias* – povestea unui tip original care a atins sută de ani la finele secolului trecut – și *Vasilii, foi volante*, o ficțiune despre lumea din azilurile de nebuni, care îi aduce în scenă pe psihiatrul comunist Vasiliu și pe „al său” bolnav, Laban. Ultimul roman a fost recent tradus și în spaniolă, sub titlul *Vasilii, hojas sueltas* (Ed. Aletheia, 2010).

Gustavo Dessal: *Cum s-a produs întâlnirea dvs. cu psihanaliza? Care era situația psihanalizei în România comunistă? L-ați citit pe Freud pe ascuns?*

Ion Vianu: Trebuie să fi avut vreo doisprezece ani când, într-una din zile, mama mi-a spus: „Hai să facem un exercițiu: încercă să înțelegi de ce ești nefericit. Vei vedea că, dintr-odată, tristețea va dispărea”. Manevra a reușit, iar mama a exclamat: „Iată în ce constă psihanaliza!” Mai târziu, eram deja adolescent, am vrut să o vindec eu pe mama de nevroză, și așa a apărut dorința de a deveni un „medic de suflete”. Psihanaliza nu a fost pentru mine numai o experiență culturală, ci și efectul unei relații vii, o recompensă nesfârșită. De aceea, întrebarea mea, atunci când am pășit pentru prima oară într-o bibliotecă publică – aveam în jur de cincisprezece ani – a fost: „Aveți ceva de Freud?” Aveau, evident, o ediție mai veche din *Cuvântul de spirit...*, pe care am citit-o pe nerăsuflăte. În noul stat „popular” (cum devenise începând cu 1948), psihanaliza era stigmatizată, considerată o „pseudoștiință reacționară, contrarevoluționară” etc. Nu se traduceau cărți de psihanaliză; chiar și în cercul meu de prieteni, ceea ce conta era doar marea literatură, Dostoievski, Shakespeare... filosofia, Nietzsche, Kierkegaard. Psihanaliza era grădina mea secretă, și pe bună dreptate: din dorința de a vindeca ființa iubită, de a te vindeca de ea! La început, psihanaliza nu a fost pentru mine un câștig intelectual, ci un lucru viu, o speranță de plăcere. Am avut mereu față de ea o atitudine oarecum naivă. Și asta în ciuda lecturilor mele. Un amic mi-a dăruit, din partea serviciilor culturale franceze, *Dicționarul de psihanaliză* al lui Laplanche și Pontalis,

• Ion Vianu

care tocmai apăruse. Era un privilegiu imens, eram probabil singurul din București care îl avea. Am reușit astfel să-mi sistematizez mai bine cunoștințele.

Chiar dacă România nu s-a numărat, între cele două războaie, printre țările în care psihanaliză era la modă, asta nu înseamnă că a reprezentat un teritoriu virgin, ca în alte țări din sud-estul Europei. După 1948, psihanaliza a fost interzisă și pusă la zid, conform doctrinei staliniste. Operele lui Freud nu se puteau traduce sau difuza. Cu timpul, s-a simțit totuși o timidă liberalizare. Am propus unei edituri sumarul unui volum de opere alese ale lui Freud, dar prefața pe care am scris-o a fost considerată prea îndrăzneată, așa că nu a fost publicată niciodată. Selecția pe care am făcut-o avea să apară când luasem deja calea exilului, fără a fi însoțită de vreun studiu introductiv.

La acea vreme mai trăia încă primul psihanalist român, I. Popescu-Sibiu, fost medic militar. Făcuse, poate, o analiza didactică, așa cum se făcea pe timpuri, la Viena. Speriat de consecințe, a ajuns, sub noul regim, să fugă de propria faimă de psihanalist. La un moment dat, a anunțat o conferință despre perversiunile sexuale. Sala era plină. I s-a făcut frică, așa că a ținut o expunere pur descriptivă despre modul în care diversele cavități ale corpului uman și ale celui animal de sex diferit puteau veni în contact cu diverse protuberanțe. A fost destul de amuzant. Popescu-Sibiu publicase înainte de război *Doctrina lui Freud*. Profițând de destinderea treptată de după 1968,

cartea a fost rescrisă de poligraful dr. V. Săhleanu. S-a epuizat în câteva zile. Apoi, un tânăr psiholog, Eugen Papadima, a avut ideea de a se supune unui tratament psihanalitic cu Popescu; a practicat pe ascuns, înainte de a emigra în Statele Unite, câțiva ani mai târziu, unde a fost cooptat în *Directory*.

G. D.: *Ce anume din prefața dvs. trebuia cenzurat? Accentul pe care psihanaliza îl punea pe sexualitate? Ceea ce ne mîni, atunci când studiem istoria stalinismului, este constatarea că ideologia comunistă condamnă sexualitatea într-un mod mult mai dur decât morală burgheză a secolului al XIX-lea sau chiar decât însăși Biserica catolică.*

I. V.: Nu prefața a fost cenzurată, ci ideea de a publica ceva de Freud. Faptul că această antologie a putut să apară mai târziu, după plecarea mea din România, fără prefața pe care am scris-o, se datorează „dezideologizării” survenite în anii optzeci. În vremea aceea, nu mai conta decât puterea personală a lui Ceaușescu, deci se putea scrie sau publica aproape orice. Psihanaliza continua, evident, să fie interzisă în instituții, dar se practica pe ascuns, fără a fi pedepsită. Psihanaliștii clandestini și sălbatici plecaseră însă. Să faci psihanaliză sub un regim totalitar era un nonsens. Era total împotriva curentului! Ea nu ar fi avut sens decât ca reală forță de opoziție, de revoltă împotriva tatălui monstruos, Cronos: există un *complex al lui Zeus*, dorința de a ucide tatăl suprem. Dar trăiam cu toții o teroare

slugarnică, nu puteam uita marea teroare stalinistă – care putea reveni, după cum credeau mulți –, și puțini erau cei gata să devină martiri pe altarul psihanalizei.

Marxismul n-a fost întotdeauna un adversar declarat al „freudismului” (cunoașteți lucrarea marelui teoretician literar sovietic, M. Bahtin, asupra lui Freud). Aș mai adăuga o amintire personală, referitoare la o membră de partid care, în anii '70, își amintea că în cadrul cercului marxist de la Dorohoi (orașel din Modova) „se studia Freud”. Cenzura a fost introdusă de stalinism. Pe de o parte, se revenea la un soi de „academism” generalizat (tot ce era modern era considerat suspect); pe de altă parte, orice concepție generală asupra omului făcea concurență marxismului – altă explicație totală – și trebuia distrusă; în fine, exista o pudibonderie incredibilă, în vorbe, dar nu în fapte. Trebuie să recunosc că în Ungaria, unde psihanaliza făcuse istorie, toleranța era mai mare și se pare că a existat întotdeauna acolo un filon psihanalitic, care persista în mod discret.

Într-o conferință pe care am ținut-o la Viena în urmă cu câțiva ani, am încercat să găsec o formulă de a „prevedea” care vor fi șansele psihanalizei în perioada dintre cele două războaie mondiale. Era nevoie în primul rând de existența unei intelectualități evreiești; nu poate fi vorba de psihanaliză fără o masă critică de intelectuali evrei. În al doilea rând, de existența unei societăți suficient de liberale: dictaturile nu acceptă psihanaliza decât extrem de rar. În al treilea rând, trebuie luată în calcul religia: creștinismul occidental (protestant, catolic) dezvoltă o *cultură a vinovăției*, care reprezintă un teren prielnic psihanalizei. În schimb, ortodoxia orientală este mai puțin sensibilă la chestiuni de etică. În fine, cu cât o societate este mai rurală, cu atât se arată mai puțin interesată de psihanaliză. În România, țară creștin-ortodoxă, rolul cultural al evreilor a fost destul de mare între cele două războaie, ceea ce nu i-a împiedicat să se simtă tot timpul amenințați; nu exista pe atunci decât o *relativă* democrație; în fine, România a început să dezvolte după Primul Război Mondial o adevărată cultură urbană. Toți acești factori au făcut ca în România de dinainte de 1939 să existe totuși o mișcare „freudiană”. În vreme ce în Ungaria situația era, exact din aceleași motive, mult mai prielnică dezvoltării psihanalizei, ceea ce s-a simțit pînă și sub regimul comunist.

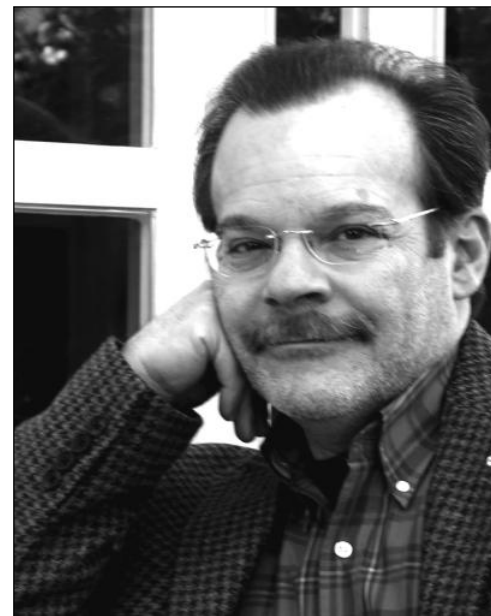
G. D.: *Vă considerați un „psihanalist sălbatic”. Este, după cum se știe, o expresie utilizată de Freud pentru a defini psihoterapeuții care practică analiza fără a fi efectuat o psihanaliză didactică. Ce înseamnă pentru dvs. acest termen? Mi-ați povestit, printre altele, că în timpul șederii la Paris ați avut ocazia să cunoașteți doctrina lui Jacques Lacan. Ce vi s-a părut interesant în opera sa?*

I. V.: Trebuie să vorbesc din nou despre mine. În 1971 am obținut o bursă, pentru o scurtă perioadă, la Paris, pentru a studia „psihoterapia de grup”. Am fost găzduit în arondismentul 13, unde funcționa o „Psihiatrie de sector” analitică. Șeful și inițiatorul acesteia a fost Serge Lebovici, fondatorul psihanalizei franceze, gânditor de mare forță, o autoritate în materie. Fost comunist pînă la Revoluția din 1956 din Ungaria, a respectat într-atît disciplina de partid, încît a abandonat pentru moment

psihanaliza, reluînd-o abia după ieșirea sa din PC. „Sectorul” practica o psihanaliză foarte centrată pe social, lucrînd în grupuri mari, formate în principal din emigranți maghrebieni și sicilieni. Terapeuții erau deseori la fel de numeroși ca pacienții, iar interpretările masive și violente. Aceeași ambianță postșaizeoptistă domnea în psihodrama analitică condusă de Jean Kestemberg... Doar că eu eram în căutarea altor cercuri, și am sîrșit prin a-l descoperi pe cel al soților Paul și Gennie Lemoine, lacanieni de primă generație, care au avut amabilitatea de a mă invita (fapt impresionant) la ședințele lor de psihodramă, desfășurate la sîrșit de săptămîină în hotelul privat de pe Rue des Lions St. Paul, din cartierul Marais. Primisem mai demult, pe aceeași cale ca *Dicționarul* lui Laplanche și Pontalis, *Scrisorile* lui Lacan, chiar în 1966, anul apariției lor. Nu le-am studiat însă decît după ce am revenit din Paris. Soții Lemoine nu erau militanți sociali, doar psihanalști; atitudinea lor în cadrul *setting*-ului privat era, după părerea mea, diferită de cea a „sectorului”. Interveneau și interpretau puțin, de fapt deloc. Asta nu făcea decît să însuflească și mai mult grupul. Cei care mi-au sugerat să merg la un curs al lui Lacan au fost chiar soții Lemoine. Ei participau în mod regulat. Trebuia să fii în marele amfiteatru al Facultății de Drept cu cel puțin două ore înainte. Cursul devenise un eveniment monden, fiind frecventat de un mare număr de turiști, mai ales japonezi. Lacan și-a făcut apariția într-un freemăt general. În ziua aceea a vorbit despre semnificantul fundamental. Dar, cum era deja la teoria grafurilor, era imposibil de urmărit, după cum mărturiseau soții Lemoine. După curs, am luat prînzul într-un local de pe Rue de Médicis. Lemoine mi-a sugerat să fug din România și să fac o analiză cu Lacan, ceea ce, spre marele meu regret de mai tîrziu, nici măcar n-am încercat. Înainte de a mă întoarce cuminte în România, i-am făcut o vizită lui Lebovici, căruia i-am împărtășit frămîntările mele interioare; voiam să devin psihanalist, dar în România nu puteam urma o analiză didactică. Trebuia oare să renunț sau să devin un „analist sălbatic”? Privindu-mă prin ochelarii săi mari, care îl făceau să semene cu un extraterestru, „Lebo” mi-a răspuns: „Cred că trebuie să deveniți un analist sălbatic”. Venind din partea unui reprezentant al ortodoxiei analitice, acest sfat a avut asupra mea un impact considerabil. Așa că asta am și devenit în România între 1971 și 1977, anul în care am emigrat. A fost o experiență bogată... Ceea ce m-a surprins a fost că pacienții îmi vorbeau nu numai de complexul lor oedipian, ci mai ales de dictatură, viață grea, lipsa libertății. Mi-am dat seama destul de repede că faptul de a urî tirania – și tiranul – era o parte sau o dezvoltare a complexului lui Oedip. Trebuia oare să te adaptezi sau să trăiești cu dorința de libertate? Niciodată, cred, nu am făcut nimic în direcția „adaptării”; nu am îmbrățișat psihanaliza americană practică de analiști care au fugit de nazism și și-au trădat propria doctrină radicală, preferînd o psihanaliză adaptativă, care mergea pînă la a pretinde că vindecă homosexualitatea! Am început să-l citesc pe Lacan; totul îmi demonstra cît era de dificil – de fapt imposibil – să fii un lacanian solitar. Lacan mă atrăgea prin faptul că refuza transformarea în obiect, că avea oroare de ceea ce numea „punerea moralizatoare cu botul pe labe, [...]

pe muzica de fanfară a Armatei Salvării”. Cel mai mare triumf al meu a fost atunci cînd, în țară fiind, am vorbit pe față contra dictaturii, iar unul dintre pacienți mi-a spus că s-a vindecat: din moment ce psihanalistul său *îndrăznește*, avea să o facă și el! Psihanaliza sub dictatură se dovedea a fi o forță de opoziție împotriva tatălui monstruos, împotriva lui Șaturn, cel care își devora propriii copii... Între timp, publicasem în 1975 o *Introducere în psihoterapie*, în care nu făceam decît să iau apărarea psihanalizei. Nu rezist tentației de a cita o definiție a psihoterapiei din numita lucrare, pe care continuu s-o apar: „Psihoterapia este acest ansamblu de procedee psihologice prin care terapeutul [...] încearcă să diminueze sau să anuleze dorința pacientului de a suferi, dezvoltîndu-i în paralel dorința de a se bucura, de a domina sau de a poseda”. Nietzsche a spus de fapt că „Scopul nu este fericirea, ci puterea. Umanitatea are în ea o forță imensă, care vrea să se consume, să creeze; sunt niște explozii în lanț al căror scop nu este fericirea”. Mi-a fost întotdeauna clar că psihanaliza nu „vindecă”, ea mărește plăcerea.

Trec peste o sumedenie de alte episoade. În noua mea ipostază de psihiatru în Elveția, am întreprins o psihanaliză. La fel ca ședința analitică de cinci minute pe care mi-o oferea mama la vîrsta de doisprezece ani, această analiză nu avea ca scop continuarea unei cariere, ci dorința de a mă simți mai *puternic*. Voi continua oare o carieră de psihanalist? M-am gândit un moment să-mi îndeplinesc o mai veche dorință, aceea de a parcurge toate etapele disciplinei, de a deveni un psihanalist didactic. Dar nu... între

• Gustavo Dessal

timp am ajuns la cincizeci de ani, am trecut prin experiențe dintre cele mai grele. În plus, psihanaliza mă „vindecase” de mai multe ori, adică îmi mărise plăcerea... nu mai doream să fac din ea o carieră... Activitatea mea practică a rămas totuși centrată pe transfer.

G. D.: *Dorința de suferință! Tirania este și un exemplu despre modul în care oamenii pot, în anumite situații și în condiții istorice determinate, să prefere a se supune „tatălui monstruos”. Camus a demonstrat-o convingător în Caligula. Stalinismul a zdrobit oare psihanaliza, considerînd-o o forță periculoasă?*

I. V.: În cazul popoarelor înfrînte, asupra, nu e vorba de o preferință, ci de acceptarea forțată a tiraniei. În prologul la *Agri*

→

→
cola, Tacit vorbește despre „blîndețea inerției“ (*ipsius inertiae dulcedo*) care îl cuprinde pe omul aflat sub dictatură. Și cu atît mai rău pentru torturi, pentru morți! Nu putem totuși vorbi de *infantilizarea* subiectului care trăiește sub dictatură. Copilul care crește este un revoltat; complexul oedipian nu este altceva decît dialectica violentă care se instalează în sînul triunghiului familial. Subiectul care acceptă dictatura este un adult precoce, iremediabil asuprit. Patologia înseamnă a-l accepta pe Cronos, așa cum o fac Titani, aceste ființe care nu cresc, care s-au născut pentru a munci și așa rămîn. Iar tentativa încununată de succes a lui Zeus este instaurarea lui Oedip ca lege a reînnoirii perpetue, a creației. Există o plăcere a sclaviei care nu poate fi negată. Cu cît tatăl este mai puternic, mai sadic, mai arbitrar, cu atît ceilalți vor fi mai supuși, scutindu-l astfel de reumușcări. Există însă și plăcerea de a scutura jugul sclaviei, și de aici și un timp al revoluțiilor. Psihanaliza practică sub dictatură urma calea asta, dar era o armă a celor *happy few*.

În romanul meu, *Vasilii, foi volante*, am creat un personaj – e vorba de psihiatrul Vasiliu – care corespunde acestui individ ce acceptă tirania și dezvoltă un „cult al Marelui Om“. Deoarece Vasiliu este nu numai infantilizat de tiranie, el este și un om care reflectează asupra morții lui Dumnezeu și, în consecință, asupra cultului Marelui Om.

G. D.: *Deși devotamentul dvs. față de scrieri există încă din tinerețe, n-ați început să scrieți romane decît după ce ați atins maturitatea intelectuală. De ce?*

I. V.: Eram încă în România cînd am publicat un scurt eseu despre „poetica visului“. Observasem că visul lua forma unei opere de artă... puteam deci continua cu o „poetică a nebuniei“? Acesta a fost mult timp planul meu. Doar cîteva fragmente, pe care le consideram schie pregătitoare, au văzut lumina tiparului. Îmi lipsea însă dialogul, psihiatrii sau analiștii care ajungeau să-mi cunoască ideile le calificau drept ciudate, anacronice. Mi-am pierdut încrederea în acest plan, așa că, iată-mă, din nou, fără nimic. Pe la vîrsta de patruzeci de ani am conceput un proiect de roman, format din mai multe schițe și fragmente. *Poetica nebuniei* exista, poate, dar trebuia exprimată cu mijloacele ficțiunii romanești. Mai bine un personaj decît niște idei. Am început să scriu sute de pagini pe care, din nou, le-am aruncat. Și într-o zi, în capul meu a apărut un personaj, un oarecare Puiu Ozias, care s-a născut în 1900 și a atins suta de ani, escroc, dar și memorialist, avînd ceva din *Nepotul lui Rameau* al lui Diderot, dar și din ducele de Saint-Simon. Aveam deja șaptezeci de ani cînd mi-a apărut primul roman, *Caietele lui Ozias*. Era despre generația părinților mei, despre dictatură – de dreapta și de stînga –, despre dragoste și lașitate, despre trădări de mult uitate. Am conceput *Arhiva trădării și a miniei*, un fel de cronică a secolului. *Ozias* era prima parte, *Vasilii, foi volante* trebuia să fie partea a doua... și va fi și o a treia parte (pe care o scriu acum). Am scris și memorii, eseuri... și alte două romane. Plăcerea pe care mi-o dăduse psihanaliza (și pe care, de la un moment dat, nu mi-a mai dat-o) am regăsit-o în ficțiunile pe care le scriam. Era ceva asemănător cu analiza: povestea începea să se închege în jurul unei intrigi inițial destul de vagi. Sim-

team că înainte de după un plan care exista, dar nu se lăsa descoperit decît în actul de a scrie. Aflam diverse lucruri despre mine, la fel ca în munca analitică. Dar nu imediat. Procesul propriu-zis de scriere semăna cu un fel de „vis dirijat“. Interpretările veneau mai tîrziu, după terminarea operei (sau, cel puțin, a unor bune părți din ea). Regăseam în scris plăcerea pe care mi-o oferise mult timp psihanaliza și pe care sfîrșise prin a mi-o refuza.

G. D.: *În cartea dvs. Vasiliu, foi volante, realizați o imagine magistrală a nebuniei, înfățișînd două modalități diferite: nebunia „discretă“ a lui Vasiliu, pe care o definiți ca „formă goală“, „simulatoare a vieții vii“, și nebunia „deplină“ a lui Laban, invadată de forța creativă a delirului. Cum faceți ca pașii psihiatruului să nu se amestece cu proza naratorului? Este de la sine înțeles că dacă nu ați avea cunoștințe medicale ar fi imposibil să creați asemenea personaje și, cu toate astea, reușiți să-l faceți pe cititor „să uite“ formația pe care o are autorul. Este, după părerea mea, una dintre marile virtuți ale operei dvs.*

I. V.: În romanul despre care vorbiți am făcut portretul unui psihiatru „nebun“, cel al doctorului Vasiliu. Vasiliu este un fel de Domnul Teste (personajul lui Paul Valéry), un Teste pierdut în vârtejul unei povești agitate (război, revoluție, teroare). Din cauza raționalismului său morbid, vrea să sistematizeze totul. Opera vieții sale este o „sistematizare“ a bolilor mintale, inspirată, pare-se, de principiile marxism-leninismului. „Moartea lui Dumnezeu“ îl conduce spre un cult pentru Stalin, fără a ține cont de evoluțiile istorice care au dus la abandonarea acestui cult. Vasiliu este însă poet; capacitatea sa poetică este ca o ramură verde într-un copac uscat. De ce Vasiliu este ucigător, iar Laban, celălalt personaj central, nu este așa? – Pentru că Vasiliu n-a cunoscut decît dragostea rece și incestuoasă a unei mame depresive, în vreme ce Laban, marele nebun al azilului, „regele nebunilor“, cel care a supraviețuit unor frustrări monstruoase, trăiește cu țărancă Maria o dragoste completă, care îl satisface total. Dragostea asta este un izvor de viață. Laban, un „parafrenic“ după ultimele sistematizări, nu este și nu va fi niciodată un mort-viu, cum este doctorul său.

Dacă personajele mele sunt într-adevăr „vii“, asta nu se datorează cunoștințelor mele de psihiatrie. Nu le-am inventat plecînd de la o schemă prestabilită; ceea ce m-a ghidat a fost practica psihiatrică, și nu teoria. Aceste personaje au apărut din memoria mea, și nu din cunoașterea teoretică a psihozelor. E vorba despre mai multe modele, despre trăsături disparate care fuzionează într-o sinteză epică. Nu pot, evident, spune că teoria, și mai ales teoria analitică, n-a jucat niciun rol, dar cred că asta a survenit mereu prin intermediul amintirii, al unei experiențe de viață, al unei figuri, al unui eveniment. Memoria e întotdeauna vie, în vreme ce raționamentul dezîncarnat e steril. Ceea ce e valabil pentru personajele romanești, anume că teoria ucide în vreme ce experiența însuflețește, este la fel de valabil și pentru autor.

Într-un fel, Vasiliu sunt chiar eu. Un Vasiliu care a renunțat la „sistemul“ său, care și-a recunoscut eșecul teoretic alegînd povestea.

G. D.: *Cum a primit critica românească opera literară a unui psihiatru și psihanalist?*

Deoarece în multe țări există o dublă prejudecată: scriitorilor nu le prea place ca psihologii să le invadeze teritoriul, iar psihologii sunt destul de invidioși pe colegii lor care devin scriitori. Cum ați trăit această dublă condiție?

I. V.: Cunosc din experiență situațiile pe care le descrieți. Cazul meu este și mai dificil, deoarece intervine o chestiune legată de generații. Generația mea a debutat în viața literară la sfîrșitul anilor cincizeci, a atins apogeul în anii șaptezeci. Eu am publicat un volum de eseuri. Din 1977 am fost în exil, unde am făcut mai ales jurnalism politic și civic. *Poetica nebuniei*, marele meu proiect teoretic, nu dispăruse, dar continuam să-l dau la o parte. Totul, într-un fel sau altul, era „programat“: văzusem, în 1966, celebrul film al lui A. Tarkovski, *Andrei Rubliov*. E vorba despre un călugăr, faimos pictor de icoane din secolul al XVI-lea. S-a apucat de pictat doar spre sfîrșitul vieții, după ce a trăit experiențele devastatoare ale dragostei, războiului, muncii. Mi-am spus: „Ar trebui să faci la fel: trăiește, apoi creează“. Dar nu sunt primul în domeniu. Theodor Fontane a început să scrie romane cître vîrsta de șaizeci de ani, iar cel mai bun dintre ele, *Effi Briest*, a apărut cînd avea deja 76 de ani.

G. D.: *Relația dintre psihanaliză și literatură datează de mult timp și nu a fost scutită de controversă. Care este poziția dvs. în legătură cu acest subiect? Poate psihanaliza să aducă ceva în creație sau în critica literară?*

I. V.: Într-adevăr. Atitudinea scriitorilor față de psihanaliză merge de la negarea cea mai vehementă (Vl. Nabokov) la o aprobare prudentă (Th. Mann). Atitudinea cea mai interesantă o are E. Canetti. El este foarte critic față de Freud, deși are o problematică asemănătoare psihanalizei. Dă impresia că se luptă cu psihanaliza fără tragere de inimă. Dacă ar fi pășit pe urmele psihanalizei, s-ar fi condamnat la sterilitate. Principalul reproș adus psihanalizei este reducționismul, faptul de a reduce totul la complexul oedipian, ignorînd individualul. Avem impresia că psihanalistul și scriitorul vînează pe aceleași terenuri, dar cu arme diferite. Psihanalistul face din cazuri individuale legi (sau reguli), în timp ce autorul de ficțiune speră să lămurească generalul printr-un caz individual. Este totuși o comparație insuficientă. Rolul plăcerii în cadrul procesului de transfer este considerabil de ambele părți – psihanalist și pacient. Într-un articol din 1909, *Der Dichter und das Phantasieren* (Poetul și fantezia), Freud afirmă că scriitorul regăsește în ficțiune plăcerea copilărească de putere și face tot posibilul s-o retransmită cititorului! Relația dintre autor și cititor este similară celei care se stabilește în timpul psihanalizei. În același timp, am mai spus-o, lucrarea scriitorului se desfășoară paralel cu asociațiile libere ale pacientului. Demersul este mai mult sau mai puțin lucid, am putea uneori vorbi de „paranoia critică“ (S. Dalí). Într-un cît autorul este asemănător pacientului, critica literară de inspirație psihanalitică are un viitor luminos. Dialogul este posibil. ■

Interviu realizat de GUSTAVO DESSAL
Traducere din franceză de LIANA LĂPĂDATU

Poeme de

ADRIAN ALUI GHEORGHE

Un arțar învață filosofie

Despre poziția orizontului: e limpede,
el se deșiră din carne
trece prin ochi,
urmează linia melodică improvizată de o pasăre
care e jumătate cântec, jumătate hrană pentru pisici

– ai, pisicile coboară din cer, ca soarta,
pe frînghii de mireasmă,
își ascut ghearele de pînza de păianjen întinsă între
două petale de stea gata să se desfolieze,
au boturile albastre, pătate de la ronțăitul aripilor
de ingeri –

În ceea ce privește poziția pămîntului, aici intervine
fenomenul de frecare al fiecărei vieți de ceea ce se cheamă
îndeobște moarte, care e un fel de eternitate
care se distribuie exact fiecărui muritor,
fără părtinire,
fără rest,
fără întoarcere,
micile evadări – rare de tot – sînt consemnate la fapt divers
și aruncate haosului care e de fapt memoria:
o tumoare care atîrnă hidos pe trupul universului...!

De asta, în dimineața în care un mugure, atît, un mugure
a explodat pe un ram de arțar,
am știut că în lume nimic nu mai poate fi ca înainte.

Mai ales că din gușa păsării
care presăra cîntec peste flori și peste iarbă
la un moment dat a început să curgă
nisip.

Iar o mierlă, care lucra la un orizont paralel,
spuse cu toată convingerea
făcînd să încremenească orice răsufare caldă:

*priiit – liu – iu – con – fiii – soun – pa
viüft – riu – riu – cuvist – foorl – coun – da*

P.S. A fost îndeajuns pentru un filosof heracleitic
să înceapă traducerea aerului impregnat de fraza muzicală
construindu-și temeinic sistemul său filosofic.
Astfel: *priiit* ar însemna, în traducere lejeră,
că nu există între cer și pămînt decît un singur punct
de contact care e cîntecul din gușa mierlei;
apoi *liu* semnifică distanța dintre trup și suflet
din interiorul fiecărei ființe din univers;
iu e o monadă, iar *con* e disperarea ființei care
nu știe cît de groase sînt zidurile care o țin captivă
în finitudinea cosmică;
fiii ar semnifica întoarcerea pe un pămînt care nu a fost
atins de respirația pămînteană, care a rămas agățat în
vis de la facerea materiei calde;
soun e un imn pentru apă;
pa e gustul teribil al aerului care îi respiră pe
inimaginabilii
locuitori ai universului interior;
viüft, și nu *viüftt*, cum se poate înțelege uneori, înseamnă
că
soarta e limba care vînează melcii de pe frunzele de
podbal
dimineața, pe o fineață dintr-o livadă care stă să se prăvale
peste sistemul solar;

riu e șoptul sîngelui care cară universul în interiorul
ființei;
riu, cu accentul pe i, de astă dată, e renunțarea la a doua
viață

pentru cei împliniți prin moarte;
cuvist e drumul care se naște pe sine însuși și e
fără întoarcere;
foorl e dorul de punctul înșurubat cîndva cu degetul
pe aer și care arată direcția spre Dumnezeu; nimeni nu
mai știe cum a fost, însă toată lumea încearcă,
măreția fiecăruia stă în ratarea vieții;
coun e singurătatea cuvîntului desprins de materie;
da e nu; poate că e singura certitudine...!

Ponticele și Tristele, laolaltă

Lui CRISTIAN APOSTOL
și poezilor din generația „sfîrșitul literaturii“

(...), aș fi vrut să-ți scriu o scrisoare din insula Harbour
și să-ți mărturisesc de acolo,
învelit în nisipul roz pînă la bărbie,
cît de dor îmi este de patrie;

Dar nu pot decît să-ți scriu o scrisoare din patria hărăzită,
captiv în pumnul de piatră al munților Carpați
și să-ți spun cît de departe sînt de insula Harbour.

Poate că în felul acesta, visînd, uzurp
la patria unui om care trăiește în Bahamas
și care își simte patria amenințată
din cauza celor care o devorează cu gîndul;

Și îmi imaginez prostește că și omul
din insula Harbour,
în vreo seară,
în timp ce peștișorul de aur îi papă din palmă
ouă de broască-țestoasă
ca să-i îndeplinească o mie și una de dorinți,
se uită în zare și își dorește
să se fi născut,
în vreuna dintre vieți,
în țara dintre Carpați și Marea Neagră,
acolo unde Dracula
acolo unde Miorița
acolo unde...
acolo unde...

Și dacă ar veni aici, adus de dorința îndeplinită
a peștișorului de aur,
cine ar fi sălbaticul, eu sau el?
Cum am împărți pîinea și sarea?

De asta, nu uita:

*Patria e numai una, noi sîntem frunză și iarbă.
Cei care visează sînt inamicii patriilor din univers.
Nu sări peste propria umbra, tulburi patria altora.
Oamenii fără patrie au ceva misterios.
Fiecare om are o patrie care l-a trădat.
Fiecare om a trădat o patrie.*

NICOLAE MANOLESCU în modulațiile critice ale lui ION BOGDAN LEFTER

Constantina Raveca Buleu

ÎN SIAJUL *Istoriei critice a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu, colecția „Studii” a Editurii Paralela 45 din Pitești publică (în 2009), sub semnătura lui Ion Bogdan Lefter, o carte intitulată *Nicolae Manolescu: de la cronică literară la Istoria critică...* Fără să se coaguleze într-o monografie care să respecte în mod strict canoanele genului, lucrarea lui Ion Bogdan Lefter assemblează articole anterioare dedicate lui Nicolae Manolescu, cu inerente actualizări și retușuri, dictate de exigențele fixării lor într-o carte autonomă.

Originată ludic în titlul unei cărți a autorului studiat (*Metamorfozele poeziei*), *Introducere* pune accentul pe *Metamorfozele criticului*, miza discursului fiind aceea a decriptării multiplelor fațete ale criticului literar Nicolae Manolescu, detașat, și totuși interdependent în raport cu inventarul complex al ipostazelor sale. Din organizarea textelor se ivesc, rând pe rând, cronicarul literar, istoricul și teoreticianul genurilor, eseistul, comentatorul politic și autorul *Istoriei critice a literaturii române*, fiecărui segment al activității criticului literar fiindu-i alocat un capitol distinct. Volumul se încheie cu două serii de *Addenda*. Prima cuprinde „texte despre specia cronicii, replici dintr-un schimb polemic de opinii cu Nicolae Manolescu, din vara lui 1990”, în vreme ce a doua recuperează reflecții asupra „lunedismului”, a fenomenului cultural generat de Cenaclul de Luni, condus de Nicolae Manolescu, la care a luat parte și Ion Bogdan Lefter.

Intensitatea admirației autorului față de personalitatea subiectului său ia forma unui elogiu explicit în *Fișe pentru un portret*, prima secțiune a volumului, unde, într-un amestec de fișe de dicționar, aprecieri critice și afirmații care-i aparțin lui Nicolae Manolescu, acesta din urmă este catalogat „Cel mai important critic român al jumătății a doua a secolului XXI”. Așezat, la începutul și la sfârșitul capitolului, pe o logică a oglindirilor regresive, portretul lui Nicolae Manolescu reflectă constantele unei personalități care beneficiază de toate datele necesare transformării sale într-un „perso-

naj” cultural memorabil. Astfel, prima secvență încheie o scurtă biobibliografie cu o constatare perfect justificată: „La 70 de ani, spirit încă-tînăr, relaxat și zîmbitor, interesat de orice nouă, își amână indefinit senectutea...”

A doua secvență portretistică recuperează imaginea lui Nicolae Manolescu la patruzeci de ani, pe vremea când Ion Bogdan Lefter l-a cunoscut la Cenaclul de Luni. Autoritatea, ironia, inteligența și spiritul ludic de atunci se regăsesc perfect conservate și rafinate în prezența sa de acum. Nuanțele se datorează acumularilor de pe parcurs, cele mai vizibile fiind tributare exercițiului public, indiferent că avem în vedere implicarea politică sau sporul de vizibilitate culturală mediatică. În acest sens, Ion Bogdan Lefter amendează opoziția dintre izolarea distantă din tinerețe, menținută cu virtuozitate de Nicolae Manolescu în ciuda faptului că orice critic literar este, implicit, o persoană publică, și regimul său cât se poate de public de după 1989. Adiacentă calității de persoană publică, masca și reflexele ei culturale se revelează exorcizant în articole scrise de subiectul cărții, mostre din acestea fiind intercalate în exercițiul portretistic făcut de Ion Bogdan Lefter.

Astfel, un fragment dintr-un interviu acordat lui Nicolae Rotund, pentru revista *Tomis*, dezvăluie un Nicolae Manolescu conștient de formula capricioasă a existenței publice, în care importante sunt responsabilitatea, implicarea socială, dar și imaginea de rol sau variabilitatea receptării:

În istoria literaturii n-a reușit nimeni niciodată să-și facă loc dînd din coate. Datoria noastră este să ne jucăm după posibilități rolul [...] Trebuie să facem tot ce depinde de noi și să așteptăm cu seninătate pe istoricul de mâine, pe care nu-l putem influența, nici corupe. Intră în meseria noastră un anumit simț de fatalitate. Ne încredințăm cu candoare posterității, care ne va așeza, poate, într-un loc la care nu ne-am gândit, ne va onora memoria sau ne va da uitării.

Fin observator și comentator al „obsesiei” Manolescu, Ion Bogdan Lefter apreciază într-o primă fază că „Nicolae Manolescu aparține genului de personalitate magnetică, cu vocație de mentor spiritual și cu un șir inepuizabil de emuli”, pentru ca, într-un timp secund, el să revină și să-și atenueze elogiul: „astăzi mi se pare că exageram eu însumi: important, rolul de cronicar al lui Nicolae Manolescu n-a putut fi atît de «obsedant» pentru mediul nostru literar din ultimele decenii, în care mai multe serii de critici de mare calibrul au făcut oficiile de întîmpinare a literaturii noi, la rîndul lor apreciați și așteptați, într-o dinamică de cîmp mai sofisticată...” În consecință, „metamorfozele criticului” sunt și „metamorfozele” celui care redactează cartea...

A doua parte a volumului, *Cronicarul literar*, reia dezbaterile despre afinitatea criticii românești pentru teorie și îi opune critica „foiletonistică” și „impresionistă”, în cadrele acestei dihotomii fiind reliefați apetența criticului Nicolae Manolescu pentru spiritul teoretic. Ion Bogdan Lefter argumentează existența unui sistem coerent de lectură diseminat în masa impresionantă a textelor acestuia. „Dincolo de jocul înșelător al aparențelor – notează autorul –,

Nicolae Manolescu e însă un critic cu un sistem precis, nesintetizat într-un volum «teoretic» din grija – poate – de a evita orice risc de pedanterie.” Criticul are o similară atitudine mefientă și față de antologarea cronicilor sale literare, argumentând cu „fanarea” acestora și cu valoarea lor contextuală. Cu toate acestea, după tentativa din 2000 a Editurii Vinea, publicarea în 2001, la Editura Aula, a *Listei lui Manolescu* (titlu principal: *Literatura română postbelică*, subtitlul fiind amendat de Ion Bogdan Lefter) invalidează „fanarea” invocată de criticul literar.

Modelul teoretic și virtuțile stilistice ale celor două lucrări fundamentale de dinainte de 1989, *Arca lui Noe* și *Despre poezie*, constituie subiectul analizei din cel de-al treilea capitol al volumului, *Între istoria și teoria genurilor*. Ion Bogdan Lefter observă convergența structurală a celor două opere, structura lor bipartită, cu o secțiune teoretică și o alta aplicativă. El consideră *Arca lui Noe* „o saga a familiei romanului românesc” și explică tonalitatea ei romanescă prin fascinația mărturisită a criticului pentru poveste, pentru genul epic.

Din gama valențelor discursive ale lui Nicolae Manolescu nu putea lipsi *Eseistul*. Folosind afirmațiile criticului însuși, Lefter analizează, în acest capitol, trecerea de la eul fictiv, „depersonalizat”, la biografismul accentuat, la eul „personalizat”, și remarcă faptul că, în cazul lui Nicolae Manolescu, această glisare către biografism a echilibrat opțiunea pentru teoretic. Mai apropiat de eseist decât de critic, dar împrumutând virtuțile teoretice ale celui de-al doilea, *Comentatorul politic* discută într-o mai mică măsură despre exercițiul politic al Nicolae Manolescu și mai mult despre cuvintele acestuia, lăsând spațiu investirii culturale a discursului său politic.

Geneza editorială a *Istoriei critice a literaturii române*, dar mai cu seamă *Evenimentul*, lansarea, mitologia și receptarea ei ocupă cea de-a cincea secțiune a volumului. Martor al întregului desfășurător ca dispozitiv spectacular, Ion Bogdan Lefter notează: „excepționalitatea momentului s-a datorat nu numai cărții, ci și vizibilității autorului ei ca personaj public și mediatic”. Oprindu-se asupra virtuților și curențelor cărții, el amendează absențele mai mult sau mai puțin flagrante, noncontextualismul și esteticismul programatic, dar, mai cu seamă, călinescianismul supraevaluat al perspectivei de ansamblu.

Mărturisirile din *Addenda II: „Lunedismul”*, dar și articolele scrise de-a lungul vremii arată un Ion Bogdan Lefter respectuos față de autoritatea de necontestat a cronicarului literar Nicolae Manolescu, grăbit cu recunoașterea calității sale de mentor, dar și un critic matur, care și-a găsit propria cale. Astfel, el conștientizează că realitatea face ca influenței prime să i se adauge în timp și divergențe, care fac imposibilă „idealizarea” lui Nicolae Manolescu, deconstruind și mitizarea acestuia. Cartea îl găsește pe Ion Bogdan Lefter scindat între admirația mărturisită pentru criticul literar Nicolae Manolescu și necesitatea de a-și afirma, uneori în contrapartidă, independența de spirit. ■

Viața unui om neliber

Alexandru Niculescu

1. FĂRĂ ÎNDOIALĂ – atât cât pot să-mi aduc aminte – niciun alt volum de memorii nu a stîrnit atîtea reacții explozive – negative, chiar vulgar insultătoare – precum *Viața unui om singur*, opera postumă a lui Adrian Marino. Aș spune chiar că distinsul om de cultură care a fost autorul acestor dezvoltări memorialistice a fost mai prezent astăzi, *post mortem*, decît a putut să fie în cursul vieții lui zbuciumate.

S-a dezlănțuit împotriva lui o campanie furibundă – orchestrată sau nu – a unor intelectuali ai establishmentului cultural actual, care nu-i analizau cît de cît ideile și afirmațiile, nu-i luau în seamă acțiunile și justificarea lor, adică *fără să fi citit* cu atenție și răbdare paginile voluminoasei lucrări. Era mai ușor a-l considera pe Adrian Marino „informator”, „agent de influență”, „spion” – chiar... „superspion”! – acoperit de „faima” unui om de cultură. Opera lui, neluată în seamă (*opus igne, auctor patibulo dignus!*). Cel care a dat tonul de la înălțimea autorității sale în CNSAS a fost Mircea Dinescu. I s-au alăturat o serie de articole din *Evenimentul zilei*, din *România literară* etc. Au făcut o oarecare vilvă și articolele – și pro, și contra – publicate de *Observatorul cultural*. Calificative precum „frustrat”, „masochist”, avînd „fiere în memorie” etc. apăreau într-un singur articol al lui Dan C. Mihăilescu (*România literară*, 15/2010). Iar titlurile articolelor din ziarul *Evenimentul zilei* (*Marino spiona pe Monica Lovinescu* etc.) sînt de-a dreptul rizibile, nu numai ignorante.

2. AU EXISTAT ÎNSĂ – spre cîntecul criticilor noastre literare – și articole obiective, normale, unele chiar laudative, care dovedesc a fi înțeles, corect, mai aproape de adevăr valorile operei lui Marino – dincolo de slăbiciunile contradicțiilor ale existenței sale omenestii. Aș menționa printre acestea cronica din *Formula AS* (Adriana Bittel), excepționalul număr al revistei craiovene *Mozaicul* (în care semnează Marta Petreu, Florina Ilis, Ovidiu Pecican și alții), alături de care trebuie remarcată seria (repetată) de intervenții din *Observatorul cultural*, cu toate opiniile aprobative, dar și interogativ-dubitative. (În stadiul actual al cercetării incomplete a dosarelor Securității, orice discuție nu poate rămîne decît în suspensie.) Liviu Antonesei („nu cred că un om închis 14 ani a devenit comunist și fan al Securității”), Paul Cernat („dezorientare”), Daniel Cristea-Enache („nu pot să-l judec”), Marius Ghilezan („cărțile lui nu au fost influențate de Securitate”) și alți colaboratori ai *Observatorului cultural* (9 mai) se desolidarizează de acuzatorii memoriei lui Adrian Marino: ei „vor scrie altfel” despre el! Mai explicit decît alți exegeți, Marta Petreu (în revista *Mozaicul*, 3/2010) a avut

• Adrian Marino la Universitatea „Babeș-Bolyai”, alături de rectorul universității, prof. univ. dr. Andrei Marga, și de prof. univ. dr. Pompiliu Teodor. Foto: M. P.

ideea de a-l situa pe Adrian Marino în seria intelectualilor care au deschis drumurile culturii României spre Europa: un „model cultural” ce începea cu pașoptiștii și se continua cu „Drăghicescu, Maiorescu, Ibrăileanu, Zeletin pînă la Lovinescu”, adică „un ideolog al civilizării/occidentalizării treptate a României” (*Mozaicul*, p. 3). Marino însuși se considera „neopașoptist”!

Deosebit de importante pentru aspectele politice și ale colaborării cu Securitatea – atât de clamoros vituperate de criticii acuzatori – au fost intervențiile în discuții ale lui Gabriel Andreescu (*Cotidianul*, 11 mai), cunoscutul disident anticomunist, și, mai ales, ale lui Neculai Constantin Munteanu (*Observator cultural*, 20 mai). Primul considera „compromisurile” lui Marino drept o „supraviețuire activă” și vorbea de „macularea grobiană a memoriei lui”. Cel de-al doilea, colaboratorul „Europei Libere”, nu o dată confruntat, la München, cu trimișii Securității, declara într-un interviu: Adrian Marino „nu corespundea” portretului unui vulgar provocator trimis în misiune, nici „agentului de influență patriot”, avînd „o atitudine foarte critică asupra stărilor de lucruri din țară”. Și adăuga: „ni s-a părut că și folosește relațiile din

țară, inclusiv cu Securitatea, pentru interese proprii, să călătorească, să frecventeze bibliotecii, să-și scrie cărțile și, mai ales, să se facă cunoscut în lume...”

Putem pune capăt aici, în claritatea unor astfel de declarații, îndoielilor noastre conjecturale, persiflărilor și insultelor adresate memoriei lui Adrian Marino.

3. AUTORUL *VIEȚII unui om singur* a fost – a vrut să fie – într-adevăr un erudit, „mizantrop autentic”, un solitar. Înselat de a se afirma, pe măsura meritelor pe care și le atribuia și cunoștea, după ani și ani – 14 ani – de izolare în închisori și în deportare, neajutat de nimeni (aș adăuga: nici de o salvatoare speranță în divinitate), a fost într-adevăr „un om singur”. Și prin biografie, și prin temperamentul-i egocentric, pecetluit în sine însuși, și prin acțiunile sale izbucnite din tăceri și resentimente. Un intelectual remarcabil, care nu avea (nevoie de) colegi și prieteni, de maeștri, de modele anterioare pe care le-ar fi putut continua (unica referință: „neopașoptismul”). Cît despre prezența sa printre tinerii literați grupați în jurul lui G. Călinescu, cunoaștem acum dificultățile colaborării.

→

→

În plus, Adrian Marino era și un mare naiv, fără simțul biciuitor al realității vieții sociale. Cobora dintr-o familie din Iași bine situată material, cu încrengături de rudenie protectoare, pe care nu o dată și-o repudia în numele unor „idealuri fundamentale“, al unor „principii de bază“, în care tînărul vlăstar credea. „Stăpînit de eroarea de a crede în valori teoretice“, în umbra bibliotecilor, Marino se recunoaște a avea „un idealism abstract radical“ (p. 15), într-un „amestec oscilant de stoicism și criticism“. Adică, de fapt, „o psihologie egoistă și individualistă profund antipatică“. La care adaugă „o anume blazare și indiferență superioară“!

Iată ceea ce nu au înțeles – sau nu au luat în seamă – recenzenții memoriilor lui Marino. Autorul își dădea seama că era oarecum *altfel* decît confracții săi, că, mai ales, după suferințele din detenție, „nu impunea nimănui“. Făcînd mereu o „impresie ștearsă, obscură, dezarmantă și complexată“, care nu coincidea cu forța intelectuală pe care și-o cunoștea. La toate acestea se adăugau și gravele discriminări „pe criterii politico-sociale“ (p. 195). (Un „frustrat“ cu „mania persecuției“, îl caracterizează unii recenzenți!)

În ceea ce mă privește, îmi iau permisiunea de a interveni – tardiv – în acest amalgam învrăjbit de opinii contradictorii dintr-un *devoir de conscience*.

4. L-AM ÎNTÎLNIT pe Adrian Marino în 1947, odată cu începutul studiilor mele universitare. L-am privit întotdeauna din perspectiva unui fost student – deși lui îi repugnau ierarhiile profesoriale. Și totuși, odată cu trecerea lui G. Călinescu de la Iași la Universitatea din București, el a fost „asistent universitar“ la Catedra de literatură română (prin anii 1946-1948). Și cu aceeași identitate a fost arestat, la Iași, în 1948 (sau 1949). Dar printre colaboratorii Maestrului (Al. Piru, Valeriu Ciobanu, O. Papadima, Dinu Pillat), Marino făcea o figură aparte: mai destins, mai retras și parçă iluminat de o solidă cultură.

În acea vreme, Marino desfășura și o activitate publicistică. A început prin 1944-1945 să scrie în *Jurnalul literar* din Iași (revista lui G. Călinescu) și a continuat cu seria universitară din București, cu același titlu (1946-1947), în care apăreau și cursurile ținute de G. Călinescu. Dar mai importantă a fost contribuția sa în pagina 2 literară (săptămînală) a ziarului *Națiunea* (director: G. Călinescu) – despre care scrie: „am apărat cu fermitate criteriul estetic în publicistica literară românească“ (p. 51). Împreună cu Al. Piru și G. Mărgărit, Marino participa la o adevărată „rezistență prin cultură“. Cunosc și eu, personal, entuziasmul literar, independent de politică, al celor ce alcătuiau acea pagină: colaborasem, de la Craiova, tînăr aspirant spre idealuri literare, cu cîteva articole critice (prin 1947). Iată însă că, în 1948, odată cu trecerea tot mai supusă a lui G. Călinescu în tabăra procomunistă, cei doi redactori principali, Al. Piru și Adrian Marino, sînt eliminați, G. Călinescu scrie chiar o „justificare“, pagina literară intră sub controlul comunist, iar ziarul *Națiunea*, nu după mult timp, dispare și el.

Am trăit aceste triste evenimente. Pot depune mărturie. Atunci, împreună cu alți tineri ca mine, „șezum și plînsam“...

5. DE AICI, în timp, mai departe, începe și calvarul lui Adrian Marino. Odată cu concedierea de la ziar și pierderea postului de „asistent universitar“, tînărul cărturar se întoarce la Iași și se „refugiază“ printre cărți, nutrînd în sinea lui ura împotriva comunismului (prosovietic, în plus). „Cu capul în nori“ (cum scrie tardiv în memoriile), dar cu elanul forței tînerești, Adrian Marino intră în contact cu secția de tineret a Partidului Național Țărănesc (TUNȚ) a lui Maniu și participă la „acțiuni directe“ împotriva comunismului instaurat de sovietici în România.

Erau ani grei. Un timp în care unii intelectuali de marcă pactizau cu regimul comunist, în timp ce tinerii de valoare luau calea străinătății (începea exodul exilului), Adrian Marino, sprijinind lupta organizației național-țărănești, răspîndea manifeste anticomuniste. Eroismul juvenil, se poate spune, văzut prin prisma timpului de azi, dar un eroism care, atunci, *se plătea cu viața*. Adrian Marino a făcut – la 26-27 de ani – o rezistență anticomunistă combatantă. Cînd vorbim despre el, trebuie mai întîi să ținem seama de aceste indelebile fapte! Oricît de „exaltat“ le consideră retrospectiv în volum autorul, ele fac parte din biografia sa: a pățimit și „a plătit“ din greu – toată viața – pentru aceste acte de patriotism.

6. A FOST arestat, în aprilie 1948 (sau 1949, după cum afirmă Cicerone Ionițoiu, arestat și judecat în același „lot“ de acuzați). Marino, încă „asistent universitar“ virtual, avea 27-28 de ani. A fost supus umilînțelor și torturii în timpul anchetelor Securității („Mișu Dulgheru“ îi era torționarul-anchetator). Pînă la urmă, inapt pentru lupta politică și obișnuit a se refugia în lumea cărților, nu să fie victimă a degradării polițienești, Marino cedează (nu mai are „atitudine rigidă“, „nu poți fi mereu erou“, p. 63); Cicerone Ionițoiu, în memoriile sale, îi reproșează „lăudăroșenia“ și „neseriozitatea“, dar nu ținea seama de faptul că Marino, cu altă structură psihică, era pradă „unui grav dezechilibru interior“, „epuizat“ și „derutat“ – într-o „situație greu de suportat“.

7. A „CEDAT“, a divulgat secretele organizației, a fost judecat și condamnat (împreună cu Cicerone Ionițoiu, Paul Lăzărescu și alți tineri) la opt ani de închisoare.

De aici înainte, lectura atentă a volumului de memorii ne poate servi drept călăuză hermeneutică în drumul lung și greu al *Vieții unui om singur*.

8. ADRIAN MARINO a îndurat – cu stoicism – opt ani de detenție și, din 1957, alți șase ani de deportare în Bărăgan. Capitolele *Inchisoarea și Deportarea în Bărăgan* (p. 64-98) reprezintă o istorie realistă a suferințelor morale și materiale ale autorului. Citească-le oricine, cu atenție: ele sînt o descriere lucidă a unei galerii de oameni supuși anihilării psihice și fizice – făcută de unul dintre ei, ca ei, dar cu atenția unui intelectual lucid, un analist politico-social. Paginile sînt demne de pana unui Balzac: într-atîta de exact relatează decăderea umană. Defilează în aceste capitole figuri ale personalităților culturale de primă însemnătate, strivite de închisoarea comunistă, tot astfel cum apar și reflecții (libere, în

mediul carceral!) asupra politicii României. Alături de acestea, mărturisirea unor momente de tot mai mare singurătate și de reculegere.

9. PERIOADA DE ÎNCHISOARE (pînă în 1951) a însemnat „o maturizare și o trezire la realitate“ (p. 71). Dar și o pierdere a însubordonării combative. Începea, treptat, a se supune – el, rebelul! – situației lui, sub pumnul de fier al Securității.

Din închisoare, a fost trimis cu „domiciliu obligatoriu“ în Bărăgan (Lățești). Dacă, în temniță, era „deținut“, în deportare devenise un „paria“. Fără niciun fel de perspective (p. 85).

În Bărăgan era obligat să nu părăsească satul Lățești fără aprobarea Miliției (sau a Securității). Cu toate acestea, Marino se simțea acolo oarecum mai „liber“ și – după cum relatează chiar el – acolo primea „pachete de alimente și haine“ cu „destulă regularitate“, iar familia Bote îi trimitea 500 de lei, lunar. Culmea „libertății“ sale: asculta, la un aparat de radio cu baterii, Radio Monte Carlo (p. 98). Suficiente elemente pentru a se simți altfel decît era în realitate. „Este drept, la Lățești am început să învăț ce înseamnă izolarea și singurătatea socială“ (*ibid.*). De aceea, „într-un moment de depresie“ („exasperare“, „descurajare“)... evadează din domiciliul obligatoriu! „Am fugit pur și simplu“ (p. 93), pare-se, la Cluj, la familia Bote, ceea ce s-a soldat cu arestarea și cu condamnare de „drept comun“. „Un gest inutil“ – la a cărui prezentare detaliată „a renunțat, fără ezitare“.

Și totuși, unele date din dosarele informative CNSAS cercetate de Simona-Maria Pop, autoarea monografiei *Adrian Marino: Vîrstele devenirii* (Dacia, 2010), o teză de doctorat la Universitatea din Alba Iulia, prezintă – cum vom vedea – o viziune ușor diferită.

10. ACOLO, ÎN Bărăgan, s-a consolidat însă și legătura afectivă cu viitoarea sa soție. Călătoriile numeroase la Lățești ale doamnei Lidia Bote, cadru universitar în Cluj, îi aduceau nu numai cărți de studiu, dar și ajutor material necesar. Intervenția ei a fost benefică, ocrotitoare. O adevărată *Dea ex machina!* Adrian Marino, care știa să-și ascundă efuziuni sentimentale, lipsite de misticism patetic, scrie despre ea ca „o șansă nesperată și neverosimilă“, lăudîndu-i „devotamentul, rezistența morală și puterea de sacrificiu“ (p. 53). Numai atît? – ne-am putea întreba. Nu ar trebui adăugată și *inbirea* ei profundă?

11. ÎMPREUNĂ CU Lidia Bote, Adrian Marino, „eliberat“ din domiciliu obligatoriu, a ajuns la Cluj, în 1963, și s-a instalat în locuința ei. Bine primit, într-un adevărat „spirit creștin“, în familia soției sale, el, fostul deținut politic, „cules de pe drumuri“, a fost „integrat“: „fără ajutorul L. și al familiei sale aș fi fost un om pierdut“ (p. 101). Deși el „nu avea nicio afinitate, dar absolut niciuna cu niciun fel de mentalitate religioasă!“ În plus, „stabilirea“ la Cluj o considera „refugiul meu la Cluj“, care echivala cu... „un al doilea domiciliu obligatoriu“ (*ibid.*). Să nu adăugăm, printre miracole, și probabilele strădanii ale doamnei Lidia Bote și ale familiei sale de a-l „adapta“ pe acest „străin total, dificil și ciufut“, venit „din altă provincie, cu altă

mentalitate, limbaj și scară de valori“, la „alt tip de societate, într-o *altă* Românie, cu *alte* valori“ decât cele ale Moldovei sale natale? Bănuiesc că nu le-a fost ușor a-l determina să se recunoască legitim și motivat în locuința sa conjugală!

În str. Er. Grigorescu, 72, unde, din primele momente ale sosirii acolo, îl aștepta „pe trotuarul din față“ o mașină a Securității! Atunci a înțeles Adrian Marino că nu mai era un om liber! Că libertatea – câtă avea –, plecând din deportare, era iluzorie. O urmărire permanentă avea să fie constanta vieții sale de aici înainte, în Cluj sau oriunde se găsea.

12. DAR... A mai înțeles ceva. Că, din 1948 pînă în 1963, cît timp a durat izolarea sa în detenție, Securitatea devenise în România „o fatalitate inevitabilă“, „un fenomen natural“: „comunizarea țării era un fapt de care trebuia să țină, de acum înainte, seamă“ fostul combatant anticomunist trecut prin închisori și tortură. După ani de revoltă și de suferință, Marino a înțeles încă o dată că trebuia să se „resemneze“, cu acel sentiment de „blazare“ și „indiferență“ pe care francezii îl exprimă în sintagma *il faut composer avec*. Cu o „cvasiindiferență“, trebuia să se supună realității românești din anii '60!

13. DAR PE Marino îl mai aștepta o deziluzie: indiferența românească față de comunismul distructiv și, implicit, pentru sacrificiul celor care au luptat primejduindu-și viața, libertatea, împotriva lui. INDIFERENȚA! Iată-l în pag. 99-100, întrebându-se: „pentru ce am suferit, am fost umilit etc. etc.? Care este motivația și justificarea «sacrificiului» meu. Niciuna dintre aspirațiile mele profunde, esențiale, de «structură» nu preocupă pe nimeni“. Și mai departe: „nicio imaginație politică. Decepție totală, pe toată linia“. Într-adevăr, „încă din închisoare“ constatase „marea realitate românească, a carierismului individual, a politicii de grup și de relații personale“... Idealurile sale „iluminist-pașoptist-democratic-european“ (pe care „nu le puteam părăsi“) erau inexistente sau trădate. Atunci, vorba lui, „pentru ce și pentru cine, mi-am părăsit studiile, lecturile, preocupările intelectuale?“ (p. 100) ca să intre în închisoare și, ieșind din detenție, „într-un nou context politic, intern și extern, fără nici o perspectivă“.

În aceste cuvinte și întrebări-cheie constă explicația și justificarea „relațiilor cu regimul“, cu Securitatea, ale celui care, avînd „aspirații pentru puritatea morală“, se regăsea decepționat și „singur“, abandonat și, mai ales, neînțeles și neajutat („făcusem o mare eroare. Inevitabilă și ireparabilă“ – o „căință“ tîrzie).

14. MAI ESTE însă o cauză a decepțiilor fostului deținut politic: discriminarea la care îl supuneau cei cărora le solicita sprijin pentru a reintra în viața culturală a țării, mai întîi, la Cluj. I. Pervain, Raluca Ripan și chiar Iorgu Iordan (cu care avea „unele legături de familie“) îi refuzau solicitările, într-un fel sau altul (îi „stînjenea“, îi „irită“, îl „umileau“ – sau „îi reproșau“ faptele anterioare). „Am resimțit din plin astfel de umilinte“ (p. 103). Ștefan Pascu îl interpela, cu ocazia unor cursuri de vară (1968-1969), cu „ce cauți aici?“, iar I. Pervain o „apostrofa“ pe doamna Lidia Bote

• Adrian Marino împreună cu Daniela Țăranu, Mircea Ghițulescu și Ion Vartic

cu agresiva întrebare „cînd plecați la București?“ (p. 104). Soția lui Virgil Vătășianu, atunci cînd lui Marino i se decernase Premiul Herder (1985), i-a telefonat „indignată, scandalizată“ ca să verifice „incredibila veste“ (p. 105). Tot astfel, Hadrian Daicoviciu, Adrian Papahagi și alții. Decepții clujene!

Și totuși! Prezența lui Marino în Cluj nu a trecut neobservată de unii scriitori clujeni de valoare. Adrian Popescu, în două numere consecutive din *Steaua* (3 și 4-5 din anul 2010) dezvoltă, cu blîndă eleganță, ceea ce relatează Marino despre faptul că, vineri seara, cîțiva scriitori clujeni se adunau la el acasă spre a asculta emisiunile literare ale „Europei Libere“ (în care vorbeau Monica Lovinescu și Virgil Ierunca). Participau la aceste reuniuni Virgil Ardeleanu, „impulsiv și iritabil“, Adrian Popescu și alții („imediat începeau obiecțiile, nemulțumirile“, iar „obiecțiile se acumulau mereu“, p. 187), Acești oameni de cultură din Cluj îl prețuiau pe literatul „moldovean“ și îl considerau nu „un corp străin“, cum credea el, ci un *coleg* din Uniunea Scriitorilor, ca și ei. Dar, din păcate, ideile celor ce se adunau acolo nu coincideau – și, nu o dată, ele erau prilej de dispute și despărțiri. Nu s-ar putea spune că vinovați erau numai cei invitați, de vină era chiar... gazda! Cu temperamentul său vulcanic, cu ideile sale liberale – vetuste –, Marino, format „în alt climat“ (la Iași), în tradiția culturală antebelică, intra ușor în conflict cu cei mai tineri, care nu-l înțelegeau. Distanța culturală dintre generații – și nicidecum „refugiul la Cluj“ – îl despărțea, adeseori, pe Marino de confrății săi transilvăneni.

În asemenea circumstanțe, s-a îndreptat spre București. Despre ceea ce s-a petrecut în „jungla“ vieții literare bucureștene aflăm nu numai din paginile scrise de el (109-128), dar și din aserțiunile Martei Petreu, citate chiar de autor, în care aceasta arăta „cît de nedrepti, cît de veninoși, cît de mojiți pot fi ei, scriitorii. Cît de vanitoși!“ (p. 109). Este vorba de ceea ce, mai tîrziu, în articolul din revista *Mozaicul*, scriitoarea clujeană denumea *Literaturocrație*. Lista celor cu care Marino intra în relații con-

flictual depreciative este lungă, uneori printre aceștia aflîndu-se și unii criticiți pe nedrept (cazul Ileana Mălăncioiu). Dar, să nu uităm, distanța dintre ei și Adrian Marino era mare: formația sa culturală antebelică, în Universitatea din Iași de atunci, crea „inevitabile conflicte“, „grave antagonisme de generație“, care nu puteau să fie decît în defavoarea maturului om de cultură. „Colegialitatea, solidaritatea confraternă“ lipseau cu desăvîrșire, iar „inadaptarea“ la „moravurile vieții literare“ din jurul său era întru totul normală. Da, între literații din anii 1960-1970, Adrian Marino era „un corp străin“! Pentru scrierile sale „nu exista nicio considerație reală“, pozitivă (uneori juca un rol negativ și faptul că el era considerat „călinescian“, în contrarietate cu „lovinescianismul“ cerchiștilor din Sibiu). Inimicțiile i se înmulțeau cu ușurință!

15. CURÎND ÎNSĂ, prin concursul unor universitari din Cluj cu funcții decisive în cultură, activiști de partid, Adrian Marino a fost „reabilitat“ și „repus în drepturile civile“. Revenea, treptat, la normalitate (deși nu ieșea deloc din vizorul Securității, care l-a considerat mereu „periculos“!). Putea, acum, să călătorească (prin ONT) în „țările socialiste“ și în Europa Centrală, dar el profita de astfel de călătorii pentru a-și procura... cărți franceze!

Visul său rămînea însă Europa Occidentală, „care, atunci, reprezenta un adevărat mit“. Dar „paradisul“ occidental nu i se deschisese încă. „Pentru mine, plecarea în Europa, descoperirea și cunoașterea culturii apusene“ a fost, scrie el, „o experiență capitală, unică“.

Subliniază: „după închisoare și deportare, «plecarea» în Occident a constituit al doilea eveniment capital, decisiv, al vieții mele“ (p. 143). Pentru care – știm acum – a trebuit să plătească un greu și trist tribut.

16. ADRIAN MARINO a scris el însuși, *à sa manière*, despre „relațiile [sale] cu regimul“ (p. 227-255), tot astfel cum

→

→

a vorbit despre „exil și emigrație“ (p. 176-197), dezvoltându-și păreri proprii.

Desigur, a acceptat – obligat sau nu – să intre în contact cu Securitatea – mai întâi la Cluj, apoi cu „centrala“ DIE. El, care, ca fost deținut politic anticomunist și ca om de înaltă cultură, considera că „sistemul comunist în ansamblul său este cauza și izvorul «răului» represiv, totalitar și torționar al conștiințelor“ (p. 143). A renunțat – scrie – la radicalismul total, la o „intransigență absolută“, pentru că, pentru el, ar fi însemnat „moartea culturală“. A încercat deci să obțină „rezultate pozitive“ prin unele „adaptări“ și „concesii“. Marino „încearca soluții“ pentru a salva „tot ce se mai putea salva“ din capacitatea sa intelectuală, din valorile sale din trecut, din puterea sa de a mai fi util în cultura românească.

Dar de ce să ne mirăm? Și unii dintre noi, cei vîrstnici, am acceptat constrîngerile politice ale regimului, în schimbul posibilității de a lucra, a publica, a merge în străinătate. Fără a avea trecutul combativ al lui Marino. Și dacă mai-marii establishmentului politic-cultural al vremilor acelora, în acord cu Securitatea, îl respingeau, discriminatoriu, de ce nu ar fi fost justificată și „relația“ lui Marino cu securiștii – atîta cîtă a fost – pentru a-și putea realiza lucrările pe care se știa capabil a le scrie?

Neculai Constantin Munteanu, la München, l-a înțeles mai corect decît actualii săi recenzenți: „Adrian Marino era un «domn». Misiunea lui, mărturisită, era să-și scrie cărțile, spre asta își canaliza timpul, banii și eforturile“ (*Observator cultural*, nr. 267, p. 5). Și, mai departe: „ni s-a părut că-și folosește relațiile din țară, inclusiv cu Securitatea, pentru interese proprii“. Adrian Marino – scrie N. C. Munteanu – era „propriul său agent de influență“. El lupta de unul singur, împins de indiferența „confraților“ din jur către o solitudine nemeritată. A fost respins, refuzat, discriminat: de ce nu ar fi putut să „cedeze“ în fața unor propuneri ale Securității de a-l „ajuta“ să plece în Occident, în repetate rînduri, fie și „contrar propriilor convingeri“ (cum bine subliniază)?

17. CONTACTELE CU Securitatea au fost promovate și de campania dusă, în țară, pentru a-l invita pe Mircea Eliade să vină în vizită în România (în ciuda opoziției unor vechi comuniști și a unor foste personalități de stînga). În 1980, Adrian Marino a publicat *Hermeneutica lui Mircea Eliade* (Cluj: Ed. Dacia), care mai întâi a fost... interzisă, dar, mai tîrziu, la cererea Securității, aprobată și pusă în circulație. „Intrasem în vizorul Securității din «cauza» lui Mircea Eliade“ (p. 242), specifică autorul, pentru că Securitatea era interesată de relațiile personale ale lui Marino cu celebrul istoric al religiilor. El putea fi folosit în acest scop. (Eliade ar fi trebuit să fie util în scopuri politice.)

Apariția la Paris a traducerii volumului în limba franceză, la Editura Gallimard (1981), și faptul că Mircea Eliade i-a pus la dispoziție locuința sa proprie au incitat și mai mult Securitatea (prin rezidentul „Tudor“) să se folosească de Adrian Marino. Lansarea versiunii franceze a *Hermeneuticii* și, în anul următor, apariția volumului *Etiemble ou le comparatisme militant* (Gallimard, 1982) corespundeau într-un total intențiilor Securității (DIE). Marino deve-

nea un „agent de influență“ ideal, care se lăsa instrumentalizat de „rezidenții“ ei.

Cît se înșela! Marino se străduia însă a-și păstra libertatea de spirit, de mișcări și de acțiune (p. 143), voind să rămînă „el însuși“! Chiar dacă nu reușea întotdeauna să se abstragă cerințelor ei, relația lui Marino cu Securitatea este o reciprocă înșelăciune, un *marché des dupes*, cum spun francezii (= tîrg între șmecheri). Pe de o parte, cel vizat făcea caz de „cinism, ambiguitate, disimulare prudentă“ și obținea aprobări pentru călătorii în Occident („evadări în lumea liberă“) și chiar sprijin în obținerea „oficială“ a unor vize prelungite pentru a rămîne în Franța, în Elveția sau în Germania, iar, pe de altă parte, Securitatea îl folosea pentru a căpăta informații despre personalități literare din exil. Și el... le dădea! Informații „anodine, banale“, tocmai bune pentru a fi „îndosariate, bovin, sîrguincios și inutil“ (N. C. Munteanu).

18. CU TOATE acestea, călătoriile frecvente în Franța (și, în general, în Occident) nu puteau rămîne fără consecințe (moral-politice) pentru românii din exil. La Paris, locuind în apartamentul lui Mircea Eliade, oricît de „normal“ s-ar fi comportat, trezea bănuieli: era privit ca un trimis al Securității. Îi vizitase, în capitala Franței, pe D. Țepeneag, pe Virgil Tănase, pe Edgar Reichmann, pe Sanda Stolojan, evita pe alții sau nu era acceptat (Cicerone Ionițoiu), participase la cenaclul lui Leonid Mămăligă – dar peste tot purta cu sine povara suspiciunii de a fi un „agent“ în legătură cu Securitatea.

19. UN LOC aparte ocupă relațiile lui cu Mircea Eliade. Îi consacrase o importantă lucrare și, cum specificăm, datorită lui intrase în atenția Securității (ceea ce, probabil, intuia și Eliade). Aflăm acum că discuțiile cu celebrul scriitor erau de-a dreptul decepționante. Ele nu priveau cîtuși de puțin „întoarcerea“, în vizită, a lui Eliade în țara noastră, ci, la sugestia lui Marino, incitau la o serioasă discuție despre „drama culturii românești“ sub comunism. „România nu mă interesează decît dacă sînt publicat“ – relatează autorul, citînd spusele lui Eliade. Aducă Marino: „dar problemele noastre reale sînt mult mai grave, teroarea totalitară, cenzura etc.“ (p. 175). Lui Eliade „puțin îi păsa de soarta culturii noastre“ (p. 176). Altădată, referindu-se la un articol din revista *Limite* a lui Virgil Ierunca, observă că Mircea Eliade era interesat numai de „propria sa vocație“, de „realizarea proprie“, și nicidecum de „cultura română“ sub Ceaușescu (p. 178). Contradicțiile dintre Marino și Mircea Eliade apar la tot pasul. O dată îl considera pe Marino, reprobativ, elev al lui G. Călinescu, altă dată îi reproșa, ironic, că în volumele despre călătoriile sale în Occident „a lăsat mult de o parte“. Hotărît lucru, Adrian Marino nu s-a bucurat (o știa și el!) de încrederea lui Mircea Eliade.

Cu Emil Cioran relațiile erau mai reci, mai distante, dar mai veridice și mai calme. Caracterizarea pe care i-o face este deosebit de semnificativă pentru Marino: „Mă despărțeau orientări de esență. E. Cioran a scris toată viața o singură carte, în mai multe variante: disperare, neant, *cafard*, negativism absolut. El este cel mai rafinat exponent al negativismului specific românesc“ (p. 194). „O astfel de orientare

ideologică, antioccidentală, profund anti-democratică“ o socotește „nocivă“. Și conchide: „O voi combate toată viața“. În numele convingerilor sale liberale.

20. MULT MAI complicate sînt relațiile cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Față de ei Marino avea „o adeziune ideologică totală“ (p. 187), dar și motive de „nemulțumire“. Iată ce crede N. C. Munteanu: „Adrian Marino figura (în documentele Securității din 1981) printre intelectualii agreați și elogiați de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca“. Relațiile par a se fi deteriorat atunci cînd cei doi „au ajuns la concluzia“ că Marino „făcea eforturi speciale“ pentru aducerea lui Mircea Eliade la București (*Observator cultural, cit.*). Ceea ce era profund neadevărat, dacă dăm crezare memoriilor lui Marino, care arată (cum am văzut mai sus) că nu au vorbit niciodată despre această problemă ce interesa Securitatea.

Monica Lovinescu, mai ales, pare a fi fost „acuzatoarea“ principală a lui Marino. O cunoștea din România, din seminarul lui Bazil Munteanu, unde ea afișa o „cu totul disproporționată autoritate“. Făcuse chiar o vizită „protocolară“ în casa din 8, rue François Pinton (acolo admirase colecția impresionantă de discuri a lui Virgil Ierunca), dar... pînă la urmă, îi evita. De ce? Răspunsul este semnificativ: „dintr-un motiv esențial, foarte simplu. Ca la întoarcere, dacă aș fi fost strîns cu ușa, să nu am de dat, eventual, nicio informație“ (p. 188). „Strîns cu ușa“? Asemenea cuvinte le-ar fi scris un „superspion“, un agent al Securității?

Este adevărat, Monica Lovinescu și, uneori, și Virgil Ierunca îl „boicotau“ pe criticul român, prea „plimbăreț“ prin „lumea liberă“ pentru a nu fi fost în legătură cu Securitatea. Mai întâi, la emisiunile „Europăi Libere“, unde despre cărțile lui Marino apăruțe la Paris se vorbea foarte reticent sau deloc. Iar atunci cînd în *Le Monde*, sub semnătura lui Etiemble, se laudau *Cahiers d'études littéraires* (sub direcția lui Adrian Marino) sau cînd apăruțe *Hermeneutica lui Mircea Eliade* în traducere franceză, Monica Lovinescu nu le semnala în cadrul rubricii sale *Têze și antiteze la Paris* (se remarcă însă la „Europa Liberă“ gestul solidar al lui Gelu Ionescu în favoarea lui Marino). S-ar mai adăuga, poate, și unele denigrări transmise lui Etiemble, care și-a schimbat brusc atitudinea față de autorul care îi consacrase o carte. Cît despre Mircea Eliade, ce altă dovadă mai bună poate fi decît că Virgil Ierunca spunea tuturor că acesta îl „dăduse afară“ din locuința ce i-o oferise pentru că... Marino s-ar fi comportat indiscret, „scotocind prin sertare“ (mie însumi mi-a vorbit în acești termeni).

„Aversiunea“ față de „Monici“ era cunoscută și de securiști. Aceștia ar fi vrut, prostește, să-l folosească, prin 1981, „în direcția izolării Monicăi Lovinescu, a lui Virgil Ierunca și a lui Paul Goma, față de intelectualii din emigrație“ – după cum relatează o „notă de analiză“ publicată de ziarul *Evenimentul zilei* din 3 iunie a.c.. *Peine perdué!*, vorba francezilor. Relațiile lui Marino cu ei erau „ireconciliabil“ rupte. Pare-se că un articol al Monicăi Lovinescu din revista – samizdat, clandestină – *Contrapunct (Ellenpontok)* a disidenței maghiare din Transilvania le-a pus definitiv capăt („Marino nu uita affronturile“, scrie și N. C. Munteanu).

În orice caz, memoriile sale redau și alte aspecte ale resentimentelor pe care le nutrea autorul față de cei doi celebri intelectuali anticomuniști („viscerali“, ținea să specifice Ierunca). Le contesta „pretenția“ de „a face ordine“, prin emisiunile lor de la „Europa Liberă“, în literatura română. Nu uita să menționeze că *Unde scurte* (de fapt, *Pe unde scurte*) nu s-a bucurat de succes, pentru că autoarea „nu dovedește o mare vocație critică“, iar Virgil Ierunca era departe de a fi „critic literar“ („cît privește aerele de mare «Papă» sau de «Patriarh» al exilului, ele nu treceau, pentru mine, de limitele folclorului amuzant al emigrației“, p. 189). „În ce calitate“ îi judecau ei pe scriitorii din România?

Trebuie să recunoaștem, este *prima* testare a valorilor critice promovate, în exil, de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. O critică gravă – din păcate, competentă – a acțiunii lor radiofonice (nu luăm în seamă criticile din *Săptămîna* etc. ale Securității). Dar Marino dădea vina și pe cei din presa literară românească (de după 1989), cărora le reproșa „admiratia necondiționată“.

„Boicotul sistematic“ al „Europei Libere“ și „antipatia Monicăi Lovinescu“ i-au făcut – scrie el – „un serviciu inestimabil“: „dovadă irefutabilă pentru Securitate că nu dădeam «informații», că nu frecventam secția românească a Europei Libere (ceea ce nu era adevărat). Nu figuram pe lista scriitorilor români elogiați“ (p. 245). Adrian Marino se temea deci de reacțiile Securității! Aș cita aici ceea ce urmează: „Securitatea îmi «dădea drumul» ca să mă urmărească pas cu pas, să-mi surprindă legăturile «secrete»... Filajul n-a dat niciun rezultat. Decepție, mare decepție totuși!“ Sînt oare aceste afirmații clare vorbe ale unui agent al Securității? Vorba lui, „mecanismul DIE funcționa de fapt în gol“.

21. DECEPTII ȘI mai dezarmante îl așteptau pe criticul român de la confrății lui din străinătate. De bună seamă, Marino era un intelectual vanitos, cu un „ego supradilat“ (N.C. Munteanu), care de la înălțimea culturii sale și a suferințelor detenției prin care trecuse, se dovedea foarte sensibil în relațiile personale. De aceea, păreriile sale despre „o oarecare Dr. Rita Schober“, din Germania de Est sau despre Roland Barthes, celebrul critic literar structuralist-formalist („plat formalist“) (p. 159-160) oferă imaginea unui literat din România, depășit de evoluțiile criticii occidentale. Marino căuta „o istorie a ideilor literare“ în epoca structuralismului exclusiv, iar Barthes era „emblema frivolității critice“!

Dar dezamăgirea nu veneau numai din motive metodologice. Jean Starobinski își schimbă atitudinea-i „binevoitoare și ospitalieră“ atunci cînd, probabil, „a fost pus în gardă“ (de un diplomat elvețian) că Adrian Marino ar fi „șpion“, „agent“ și, adaugă, „alte asemenea aberații“ (dar, ulterior, în 1995, îl vizitează, acasă, la Cluj, *comme si de rien n'était!*). Mai gravă este comportarea lui Etienne, cărui îi consacrase, cum am văzut, truda monografiei *Etiemble ou le comparatisme militant*, apărută în Franța (boicotată, susține autorul, de comparații francezi). După apariția cărții, legăturile cu Etienne s-au deteriorat, pînă la întreruperea totală: „eșec total și ratarea cea mai spectaculoasă a relațiilor mele «externe»“ (p. 164). Tot astfel, cu Jean Rousset, un

• Adrian Marino și Nicolae Breban. Foto: M. P.

profesor elvețian. După ce avusese cu el relații la Geneva, reîntîlnindu-l, la Paris, la Biblioteca Națională, s-a arătat „rezervat și îndepărtat“. Lista negativă continuă cu R. Escarpit, Jean d'Ormesson, René Pomeau, Tzvetan Todorov („o evidentă aroganță și suficiență“), alături de „mici profesori“ specialiști pe „mici probleme“, precum P. Brunel, I. Chevrel, D.-H. Pageaux și alții. Iată aici câteva reflecții ale acestui intelectual român, admirator, prin cultură și tradiție, al Franței: „am suferit eșecuri umilitoare“, „am învățat tot ce înseamnă succesul literar și valoarea sa, mai ales pentru un necunoscut critic din Est“ (p. 171). Constatări la care, de bună seamă, cred, ar subscrie și alți literați români în condiții similare...

22. DIN ACEASTĂ perspectivă trebuie considerate și diatribele grave adresate atît Occidentului (mai ales francez), cît și emigrației românești din Paris. În definitiv, „cînd ocupi o catedră la Sorbona, îți poți permite să fii suficient și (să te consideri) superior“ (p. 167). Dar emigrația românească din Paris? Scrie Marino: „Dacă aș lua ca simbol Parisul, către care a gravitat aproape întreaga emigrație românească în perioada comunistă, aș spune că el este polul mondial al rataților de pretutindeni“. „Ratați din toată lumea, uniți-vă“, ... „în orașul-lumină“ (p. 177). Marino, generalizînd și, evident, exagerînd, vedea în exilul românesc un amestec straniu, grotesc de „rezidență“ și depolitizare, de oportunism în sens invers și resentimente (prost camuflate) în „acte de vigilență“. Cine erau – după el – exilații? „Foști și actuali securiști, foști membri PCR, foști colaboratori la «Scînteia», deveniți peste noapte, la Paris, mari «rezistenți», «anticomuniști» și teribil de «vigilenți»“ (p. 176). Adăugînd o remarcă sui-generis: „vînători intransigenți de «turnători», «șpioni», «agenți de influență» etc.“ – care îi erau „la fel de antipatici“ precum îi erau, în alte vremi, legionarii, antisemiții și rasiștii – „lichele devenite subit de o mare puritate morală“ etc., etc. În *Evadări în lumea liberă*, citate în volum, recurge și la următorul raționament: „Cine este adevăratul «erou»? Cel ce fuge, își pune pielea la adăpost, fie și cu mari riscuri? Sau cel ce se întoarce conștient de ceea ce-l așteaptă, foame, frig, teroare securistă, cenzură etc.?” (p. 177).

Cu dreptate sau nu, Adrian Marino este cel mai virulent critic al exilului românesc din Occident. Își exercita acest drept în numele unei superiorități intelectual-culturale de care era convins – în conștiința sa – că dispunea? Al cărților – importante – pe care pînă atunci le scrisese? Sau pentru a răspunde – dincolo de viață – valurilor de „insulte, nedreptăți și agresivități“ (p. 179) care i-au îngreunat „evadările în lumea liberă“, urmărit de Securitate, respins de emigrația românească. „Acesta a fost imensul rău pe care mi l-au făcut.“

Afirmația trebuie relativizată. Pentru că, după cum presupune el însuși, la București (v. cazul diplomatului elvețian) ca și în străinătate, Securitatea, cu un joc dublu, îl utiliza, dar îl și „trăda“. Astfel se explică, la Paris, întîlnirea cu legionarul Todericiu într-o vilă din apropierea Parisului (p. 183), unde este supus unui adevărat interogatoriu. La Amsterdam, i se „fură“ agenda: fusese urmărit și buzunărit. La München, „pe scara de intrare“ a imobilului în care locuia, îl pîndea „un individ“. La Paris, în metrou i se fură – iarăși! – „geanta“ în care se găsea pașaportul (p. 245-246). Etc.

Toate acestea îl fac să nu uite că „era de mult semnalat serviciilor străine de specialitate“ – chiar dacă el presupunea că denunțurile veneau din „emigrație“. Certitudinea autorului nu este însă certitudinea celor care cunosc diabolicele metode securiste.

Adevărat pare a fi faptul că relațiile lui Marino cu regimul comunist-securist din țară, chiar după ce „colabora“ cu DIE, rămîneau neschimbate. După cum spune, „continuu să rămîn un fost deținut politic, un personaj suspect prin definiție. Eram permanent filat, înregistrat la telefon. Într-o perioadă se instalase și un post fix de observație – peste drum...“ (p. 237). Chiar la Paris (sub supravegherea DIE): „eram, în același timp, suspectat de stat și... util. Un personaj profund dubios, evident anti-comunist...“ (p. 244), „ținut permanent sub observație“ (p. 245).

23. LECTURA *VIEȚII unui om singur* ar putea continua: personaje, fapte, evenimente – și, îndeosebi, opinii și idei ale lui Adrian Marino nu au putut fi cuprinse în paginile de față. N. C. Munteanu are

→

→

dreptate: „o carte chinuită, greoi scrisă, greu de citit, pe alocuri, insuportabilă. Autorul e ezitant, recunoaște multe, fără să meargă pînă la capăt, ascunde ceva care îl torturează și se torturează... se justifică, fără să mărturisească“ (*Observator cultural*), și, cu toate acestea, „și autorul, și cartea, importantă așa cum este, ar fi meritat mai multă considerație“.

Pe deasupra a tot ceea ce este relatat și comentat în volum planează însă o greoaie umbră: colaborarea cu Securitatea. Sau, cu termenul fericit al lui Dan C. Mihăilescu, *coabitarea*... N. C. Munteanu menționează totuși faptul că relațiile lui Marino cu „rezidenții“ Securității din capitalele Europei Occidentale „nu erau permise oricui“ – ceea ce ar însemna că literatul român era, probabil, un personaj important în rețeaua serviciilor secrete.

Fără îndoială, așa cum încearcă o justificare autorul, „opera salvează, în cultură, toate slăbiciunile creatorului“ (G. Călinescu își justifică adeziunea la regimul comunist în același fel). Tot așa cum este de înțeles ca cei 14 ani de detenție și deportare care l-au izolat pe Adrian Marino de lume, de viață și de studii să îi dea dreptul să se salveze de la o „sinucidere“ culturală totală și să reîncece a-și relua locul cuvenit în cultura țării prin orice mijloace. În definitiv, tributul pe care trebuia să-l plătească el, un fost luptător împotriva comunismului, nu era mult mai greu decît acceptarea implicată, supusă a regimului comunist și a constrîngerilor lui moral-politice de către cei care se găseau în posturi de frunte în viața literară din jurul său. Pe de o parte, la el, dorința imperioasă de a-și recupera pasiunea pentru studiu distrusă de comunism, pe de altă parte, la ceilalți, contorsiuni abile pentru o supraviețuire culturală.

24. ȘI TOTUȘI, cum a început și s-a desfășurat această „cădere“ în infernul Securității?

Prima constatare: *Adrian Marino, la Lățești, în deportare, a refuzat să colaboreze cu Securitatea, în anul 1959*. Simona-Maria Pop, în *Observator cultural* (9 mai 2010), arată că – în urma cercetării dosarelor CNSAS – s-ar vedea că, datorită unor deplasări fără aprobare la 15 km de Lățești, pentru a telefona „logodnicii“ sale (este vorba de Lidia Bote), securității i-au înscenat un proces de „părăsire a domiciliului obligatoriu“, care se pedepsea cu un an de închisoare corecțională. (Va fi plecat „la 15 km“ sau a plecat la Cluj? Inadvertența informațiilor este evidentă.) În schimbul netrimiterii în justiție, i s-a oferit acuzatului posibilitatea de a fi recrutat de Securitate. Adrian Marino a refuzat racolarea și a preferat să fie trimis în judecată și condamnat la o pedeapsă din care nu a executat decît patru luni (grațiat în august 1959). Securistul Livescu, ținînd seama de „constantul refuz“ al lui Marino, a decis că recrutarea celui în cauză este „contraindicată“.

La 20 mai 1963 i se ridică „restricțiile domiciliare“. Era liber să plece...!

Dar „viața în libertate pentru Adrian Marino“ – arată Simona-Maria Pop cercetînd dosarele CNSAS – a însemnat „doi agenți de Securitate care să-i urmărească orice mișcare, vecini curioși care să dea rapoarte permanente despre ceea ce se în-

• Adrian Marino, la sfîrșitul unuia dintre simpozioanele *Apostrof-Korunk*, 2000. În fotografie: Dora Pavel, Ana Cornea, Ádám Müller, Géza Szabó. În rîndul al doilea: Ion Vartic, Mircea Popa, Dorin Petrișor, Vasile Grunea. Foto: M. P.

tîmplă în casa lor, interceptarea corespondenței interne și internaționale“, adică o supraveghere strictă a tuturor acțiunilor sale, publice sau personale. Subliniază: „existența, în arhiva CNSAS, a trei volume ale unui dosar informativ, a cărui cronologie merge pînă în 1989, atestă faptul că Adrian Marino a fost în permanență sub stricta supraveghere a Securității“ (*Observator cultural*, 9 mai 2010).

În 1969, a „cedat“: s-a lăsat, cu bună știință, recrutat de Securitatea din Cluj. Citească-i oricine paginile 237-238 ale *Vieții unui om singur!* „Eram dezgustat de sistem, de situația mea și, mai ales, de lipsa oricăror perspective imediate. Doream să «realizez» ceva, dar nu știam cum. Nu întrezăream nicio posibilitate. Trăiam în plină confuzie și ambiguitate. Într-o permanentă deprimare, încurajat doar de vagi speranțe pur abstracte. Căutam să mă izolez moral, să uit, cînd... Securitatea s-a însărcinat să mă aducă, din nou, la realitate, cu picioarele pe pămînt. Începea un capitol nou în viața mea, pe care trebuia să-l accept așa cum a fost. Oricît l-am detestat și aș fi dorit să nu-l fi trăit niciodată“ (p. 237).

Aceste cuvinte reflectă zbcuciumata „capitulare“ a fostului deținut politic anti-comunist Adrian Marino, „captat“ (în sfîrșit!) de Securitate...

Subliniez: *Adrian Marino, din 1948-1949, de cînd a fost arestat și condamnat, pînă în 1989, odată cu prăbușirea comunismului românesc, nu a fost niciodată și nicăieri în lume un om liber*. Securitatea i-a însoțit, subminat și infectat existența. *Un wil était dans l'ombre* (Victor Hugo).

De la această premisă – care nu este cîtuși de puțin o „coabitare“ benevol acceptată, ci o tortură morală fără sfîrșit, trebuie să pornim pentru a înțelege *Viața unui om singur*.

25. VOM PUTEA explica astfel și re-beliunea („necumînțenia“) celui ce și-a urît întotdeauna torționarii. Îi cunoștea. Îi ura. Îi disprețuia. Cîteodată chiar îi batjocorea.

Atitudinea mefient-agresivă a Securității față de el își avea deci motivele ei. „Dupli-

citarea“ („o duplicitate constructivă și creatoare“, precum o preconiza ieziuitul Baltasar Gracián, în sec. XVII), ipocrizia și chiar „schizofrenia“ morală a celui nesupus erau evidente (p. 234). Marino – era clar –, după atîta rezistență, acceptase „sclavia“ – *la servitude volontaire* (La Boétie, 1548) numai printr-un „pact“, care poate fi considerat „amoral, cinic, realist, inevitabil“ – dar care nu era decît un *șiret pact*, un „dificil act al compromisului“ – pentru o „supraviețuire onorabilă“ (p. 234). Se pare însă că „agentul Bratosin“ (numele său de cod) îi *exaspera*, în mod sadic, pe securiști. „Dezgustul imens față de regim nu putea fi totdeauna ascuns“, drept care aveau loc chiar „ciocniri“. În timp ce „preocuparea de bază a Securității era infiltrarea exilului“, Marino susține: „adică exact ceea ce eu nu făceam“. Rapoartele lui Marino (cîte se cunosc) conțineau sugestii pentru „acțiuni culturale“ românești în străinătate, difuzarea culturii românești în străinătate, spre o cît mai bună imagine a României. „Informările mele [se pare că sînt depuse la Biblioteca Universității din Cluj] mă onorează!“

Iată de ce „relația“ cu Securitatea se întrerupe brusc în decembrie 1983 (după ce funcționase, mai ales între 1981 și 1983, pe cînd DIE încerca să-l exploateze la Paris). Se propune „abandonarea sursei“ – aflăm dintr-un articol (*Evenimentul zilei*, 3 mai 2010) motivele: pentru „rezervele serioase și chiar nemulțumirea cu privire la politica culturală a Statului“! Autoarea articolului specifică: „ofițerii au suspiciuni și îl scot oficial din rețea“...

Din 1984, Marino nu mai „interesează“ Securitatea, care, probabil, își dăduse – în sfîrșit! – seama de „duplicitatea“ permanentă a colaboratorului ei. Nu-i de tot hazul relatarea unui securist de la Paris, în mai 1982 (va fi fost „Tudor“?), care raportează superiorilor că „la rugămîntea lui Bratosin, l-am sprijinit [adică i s-au dat bani! n.n.] să cumpere zece exemplare pentru a le folosi în munca de corespondență și realizarea obiectivelor trasate“? Marino știa și el să exploateze Securitatea!

→

Etica indeciziei în absența ideologiei

Marian Victor Buciu

ÎN AUTOBIOGRAFIA sa, *Viața unui om singur* (Polirom, 2010), trăită sub presiunea unei singurătăți depline, istorice, anxioasă și voluptuoasă, modern-romantică, și scrisă într-un mod programat ideologic, „criteriul etic” este discutat de memorialist la p. 68, una dintre cele mai „fierbinți”, pentru actualitate, ale cărții. Neapărat de recitat. Chiar de citat *in extenso*. Unii comentatori au luat-o în seamă. Marino nu se întreabă, nu reflectează și nu obiectează dacă există un unic criteriu etic. Sau dacă el, criteriul, este același (bine vs. rău) în cadrul pluralității eticilor. Aici, memorialistul constată utilizarea discreționară, limitată, să spunem chiar vinovată, a criteriului etic (lipsește ghilimele depreciative, aici necesare), aplicat spre incriminare colaboratorilor cu Securitatea, omițându-se tocmai aparatul instituțional. Vinovăția secundară o acoperă pe aceea primară. Citez doar cât să rezum ideea (pagina merită glosări atente): „Cine este totuși mai vinovat: victima sau călăul? Sistemul sau instrumentele sale? Securistul care te-a bătut, constrâns, șantajat etc. să dai note informative sau autorii acestor note?” O va repeta, punând ghilimele termenilor actanțiali: „Cine este adevăratul vinovat: «victima» sau «călăul?»” (p. 233)

Reabilitat în 1968, când este autorul a trei cărți și deținătorul a două mari premii, A. Marino nu ajunge cu adevărat liber, rămâne urmărit și suspectat, ca fost deținut, împotrivor al regimului comunist. Trăiește făcându-și „proces de conștiință și autoculpabilizări” (p. 143). Privind, desigur, conștiința politică și culturală, puternic opresată, oricum, și dacă ar fi optat pentru pasivitate (ceea ce nu e niciodată posibil, posibilă e doar rămânerea la nivelul cel mai de jos, comun, anonim), și dacă ar fi optat (a optat, în fapt) pentru activitate, pentru una semnificativă, de prestigiu personal și colectiv. Drama sa este a nevoii de continuitate și impunerii discontinuității sau chiar deturnării de la calea aleasă inițial. „Refuzam, în două cuvinte, în mod categoric și definitiv, atât sinuciderea culturală, dar și renegarea trecutului” (*ibid.*). Trebuia să simuleze că urmează necesitatea impusă de regimul aflat la putere și că uită de necesitatea propusă de el dinainte de regimul căruia i se împotrivi, riscând și primind mulți ani de detenție. Să faci cultură în comunism fără să-ți renegi anticomunismul, iată ce și-a repropus Marino, schimbând din mers, la nevoie, pactul cu sine. Pactul cultural sau pactul moral? Pactul cultural mai întâi. Care îl include,

oricum, totdeauna, și pe cel moral. În comunism, Marino alege să lase politica, slăbește morala și-și fixează un scop cultural, evident dependent (dar dorit cât mai independent) de normativele culturale promovate în acest sistem totalitar. De ce n-a renunțat la țară și limbă, dacă doctrina comunistă mutilantă le afecta grav? O va spune discutând despre exil. Vom vedea acolo ce a contat pentru el, dacă a ales între acasă și aiurea, în condiții de pierdere obligată. Rămas în România comunistă, obținând vize de călătorie peste hotarele țării, memorialistul se justifică, rece sau afectat, rațional sau mirat, și cere să fie tratat la fel ca și ceilalți. Regimul comunist i-a permis să plece în străinătate pentru studiu. Suspectatul amintește că, prin Gogu Rădulescu sau M. Malița, au călătorit și alții. El a primit pașaport prin URSS și Securitate, așa cum se cerea. „Călătorește”, dar scrie cărți despre aceste călătorii, din care citează și aici, ca să facă dovada elocventă a curajului și a unei opțiuni, prin ce observă și reflectă. Omul singuratic, închis ca un arici (Marino face comparația, p. 147) se documentează în Elveția, ca un matur student-doctorand, umilit, suspectat de străini pentru vârstă și țară. El înțelege că fran-

→

→

26. NU PUTEM încă să cunoaștem în profunzime pînă unde și cum s-a desfășurat într-adevăr relația cu Securitatea. Ceea ce putem ști este numai faptul că, în 1988, cînd îi apare, la Paris, *Comparatisme et théorie de la littérature* (la Presses Universitaires de France), fără sprijinul nimănui, probabil și fără prezența rezidentului Securității. Adrian Marino, atunci, a refuzat să participe la lansarea volumului.

Mai există încă două dosare informative „nedesecretizate”. Pînă a le cunoaște conținutul, putem afirma că Marino a suferit întotdeauna „teroarea sistemului” comunist (p. 235), într-o epocă „oribilă, făcută din teroare și șantaj economic” (adăugînd: „am trecut și eu prin ea și vorbesc în cea mai directă cunoștință de cauză”). Pînă a afla conținutul dosarelor, putem afirma că rezultatul „compromisului” său cu Securitatea a fost, practic, *nul*. Nimic din viața strict personală și din opera lui Adrian Marino nu se datorește acestei *acceptate*, în disperare de cauză, „cedări” a fostului deținut politic anticomunist. Pînă în acel moment nefericit, de „capitulare”, Adrian Marino, deși obișnuit a fi fost, vreme îndelungată, privat de libertate, „scăpase nepătat, nepoluat, nealterat de sistem” (p. 233). Securitatea nu a făcut altceva decît să-i umbrească, nefast, repu-

tația și imaginea publică. După cum vedem, acum, chiar *post mortem*.

Nu a plătit oare un preț (al suferinței) prea mare? Realizările lui (cele 25 de cărți, originale, cu versiuni în limbi străine, Premiul Herder din 1985 etc.), valoarea lui creatoare, tardiv recunoscută, aveau oare nevoie de „relații” cu Securitatea?

Răspunsul ni-l putem da cu ușurință – noi, cei care l-am cunoscut, l-am apreciat, l-am frecventat. Dar mult mai în măsură de a răspunde la asemenea chinuitoare întrebări este soția sa. Singura ființă care l-a înțeles, printr-o dragoste infinit devotată, a fost doamna Lidia Bote. Învăluindu-l în sentimente de admirație și profundă afecțiune, ea a reușit, cu curaj, să înfrunte dificultățile vieții permanent supravegheate de Securitate a soțului ei (mai ales la Cluj) și să-l readucă – așa și atît cît putea – în ambianța social-culturală din țară. L-a „reînviat”, l-a „reconstruit”! Aș spune, fără riscul exagerării, Adrian Marino, eminentul autor al atîtor lucrări critice importante, este *opera* ei. A soției care s-a identificat cu soțul ei, *per miracol monstrare*, vorba lui Dante. Doamna Lidia Bote-Marino merită recunoștința culturii românești.

27. „I HAVE a Dream”, cum spunea Martin Luther King, în 1963. Ne putem oare imagina ce ar fi putut însemna prezența unui asemenea literat în cultura

românească, dacă nu i-ar fi fost secerată activitatea din 1948-1949 pînă în 1963-1964? Un Adrian Marino, intelectual liber, plin de avînt creator, într-o Românie liberă și cu adevărat democratică? Un demn reprezentant al elitei culturale din Iași, care s-ar fi dezvoltat într-un mediu „normal”, precum era țara noastră înainte de anii diktaturilor totalitare, fascistă și, mai ales, comunistă?

Acestea sînt reperele comparative – și nu altele – atunci cînd voim a-l „judeca” pe Adrian Marino.

Iar faptul că astăzi, la cinci ani de la dispariția lui, Adrian Marino este mai puțin indescifrabil, mai ușor de înțeles decît a fost în timpul vieții, se datorește fidelității doamnei Lidia Bote-Marino și, bineînțeles, Editurii Polirom. Prin publicarea *Vieții unui om singur* – veritabile *Mémoires d'outre-tombe* –, acest singular erudit a intrat din nou în actualitate.

Astăzi știm, fără umbră de dubiu, că Adrian Marino a fost unul dintre cei mai de seamă oameni de cultură ai României.

Poate că, în lumea noastră intelectuală, am fi avut nevoie nu de unul „singur”, ci de mai mulți Adrian Marino.

■
iunie 2010

→

cezul, de orice condiție, e neprimitor. Se simte mai bine la München, primit de Mircea Carp, prieten vechi și... jurnalist la Radio „Europa Liberă“, și, întors în țară, ajunge „judecat, bârfit, suspectat“ (p. 152) ca „agent de influență“ (153). Dintre „dezideologizați“, aparținând sistemului, îl urmărește îndeosebi figura malignă a lui Vasile Nicolescu.

Revin la pagina semnalată. O „etică“ imorală, cu trăsături, poate, și de amoralitate, își impunea criteriul: „criteriul etic nu era, de fapt, de cele mai multe ori, decât alibiul fără replică al voinței compromiterii, insultei și voluptății denigrării, care, la români, sunt enorme“. Vicierea morală capătă o explicație etnicistă, perfect simetrică autoelogierii tradiționalist-naționaliste, pe care el o respinge. Și dacă explicația este politică, dacă nu omenească în general, și nu etnică? Nu spun că nu se pot face diferențieri între moralele practice ale popoarelor, potrivit datelor lor comportamentale și de gândire în momente istorice grele. Dar contextul istoric, politic, rămâne determinant. Și, poate, mai presus de ele, se află competiția umană, individuală și colectivă, purtată cu mijloace variate, de la cele loiale la cele neloiale. Cine poate stabili cu adevărat îndreptățirea succesului sau ratării? Cât de sigure sunt ele? Ce mod de împăcare pot să producă? E cumva dominantă legea sau regula ca mijloacele să fie la fel de nobile ca scopurile? Suspiciunea umană, indiferent de epocă istorică, arată că nu. Ea este fumul, despre care se crede că nu există fără foc. Purierea etică ajunge nu regula, ci excepția. Impuritatea, vinovăția, sunt generalizate și rămân de înțeles numai în particular. Iar fără judecata de sine, aceea a celorlalți rămâne neconvingătoare, deși în abstracțiunea ei poate veni spre ajutor gândirii sau metodei acesteia.

Acuzarea victimelor, care nu sunt în general absolvite de vină, și uitarea călăilor sunt în esență aceleași, înainte, chiar în comunism, și după *dosariada* (etalarea, interesată, a dosarelor întocmite de agenții și funcționarii Securității comuniste). Contextul explică, dar nu absolvă, actele nimănui. Scuza istoriei, notează Marino, nu acoperă *lichelismul* (p. 224). Termenul *lichelism* (josnicie, câștig nedrept, greșeală deliberată) mai apăruse și la alții. La apreciatul, de către mulți – și de Marino – I. D. Sîrbu. Ca și la detestatul, de Marino – și de, totuși, nu puțini alții –, G. Liiceanu. Marino caută eticul, un criteriu al acestuia, dar eșuează într-o pendulare extremă, aproape de preinfarctul conștiinței, nu doar morale, dar generale. „Uneori mă invadeau criterii abstracte, imperative, teribil de exigente. Alteori, le alungam prin raționamente pragmatice și alternative, la limita cinismului și amoralismului“ (p. 232). Prima tendință sau tentație a sa, un om atât de încercat (folosesc intenționat această metaforă slabă), a fost și la el radicalismul, duritatea inconcesivă, de tip legalist (deși există și-n jurisdicție circumstanțe variabile). A doua perspectivă coboară, cum vedem, imens, în relativism. Dincolo de bine și de rău. De morală, așadar.

Memorialistul își constată înstrăinarea într-o ambiguitate ezitantă chiar în fața cuvintelor. De aici folosirea deasă și abuzivă, pentru mulți dintre cititorii săi, a

• Adrian Marino și Eugen Pop, directorul Editurii Echinoc. Foto: M. P.

cuvintelor. Iată: „Mă simt «sincer» și «fals» în același timp“ (p. 232). Sau: „Prin structură, nu sunt cătuși de puțin un «fanatic»“ (*ibid.*). În sens religios sau laic? Laic, întrucât el nu este un religios, decât, poate, unul care se ignoră (l-am numit călugăr sau ascet laic, cultural). Așadar, nu e fanatic, nu e intolerant, dar de ce pune cuvântul între ghilimele? Ce sens mai are el?

A. Marino n-a crezut – ca unii, feluriți, din întreg blocul comunist sau de pe tot globul, în țările acaparate, statal sau numai ideologic, de comunism (ultimul a fost Gorbaciov) – în reformarea și viabilitatea regimului totalitarist stângist. Privind ca imposibilă întoarcerea istoriei, unii, și în România, au văzut posibilă ajustarea, umanizarea comunismului, în perspectivă îndelungată, dacă nu chiar eternă. Marino scrie aici că n-a fost convins de „reformarea sistemului din interior“ (p. 231). „Pentru mine, comunism=corupție generalizată“ (p. 233). „A vorbi de adaptare la sistem mi se pare, deci, în bună parte, și exagerat și inexact“ (*ibid.*). Deși sistemul a avut certitudinea unei *adoptări*, nu doar *adaptări*? Adaptare au produs transformarea, omul nou creat de sistem. Marino n-a făcut nimic pentru sistem, a făcut totul împotriva lui. Folosindu-se, inevitabil, de el. Nu e dispus să-și recunoască, mai mult decât abstract, compromisurile, dar îi socotește admirabili pe cei care nu le-au făcut. Sistemul era carceral, la toate nivelurile. „Căci noi, cu toții, eram de fapt «captivi», obligați să trăim în «relativ» și nu în «absolut»“ (p. 233). Împotrivirea este firească. Alegearea continuă să existe. Voința nu dispăre. Marino citează din La Boétie, *Discours de la servitude volontaire*, operă scrisă la 18 ani, pe la 1548: puterea tiranului este acordată de cei care i se supun. Servitutea voluntară este o înstrăinare care, iată, poate să ia proporții. Puțini îi scapă. Stăpânește „o alianță în masă“ (p. 231).

Sistemul comunist a triumfat pe calea moralei, pasibilă de ambiguitate, nu a ideologiei, clară și clarificatoare: „această degradarea morală a fost una, poate cea mai mare victorie ideologică a regimului comunist-ceaușist“ (p. 229). Comunismul a rea-

lizat o „dezideologizare totală“ (p. 230). Atunci de ce a obținut el o victorie ideologică, și nu, dimpotrivă, una antiideologică? În fapt, el a impus o „supraideologie“. Este, am mai putea spune, o monoideologie.

O frază a lui Marino atrage atenția: „Totul depinde de ce a făcut fiecare, în condițiile date, personale, precise și, mai ales, riguros verificabile“ (p. 235). Fapte reale, judecată adecvată. Aici se află și recunoașterea și speranța sa. Nu se recunoaște în postura, suspectată, a unui „agent de influență“ (p. 280). A trăit în România comunistă, în care omul nu a făcut, nici pe departe, ce a dorit. „O epocă nenorocită, în care intelectualul român, fie și cel mai bine intenționat, se vedea complet dezarmat și abandonat“ (p. 230). Etica împotrivirii este rară și limitată. Din toată existența sa de autor, Marino nu reține mai nimic privitor la rezistența față de cerințele sistemului. Abia amintește (și cred că ar mai fi avut multe ocazii, mult mai semnificative) că un anumit curaj a avut O. Paler la *România liberă*, unde Marino a colaborat puțin, până a ajuns obiectul unei drastice cenzurări. Iată și o recunoaștere sau o autojudecare expiatoare, a celui izolat, în închisoare, domiciliu forțat, respingere din instituțiile culturale: „«Nu m-am plăcut» cum am fost“ (p. 235). E dispus la o transparență adâncă, dincolo de scop și mijloace. „Vreau doar să mă privesc în adâncime, fără a-mi elibera un certificat de bună purtare“ (*ibid.*). Nu s-a plăcut, dar nici nu s-a displicăcut. Nici exemplar, nici, așa zicând, ordinar. Decide: „incapabil să decid, în termeni definitiv, într-un sens sau altul“ (*ibid.*). O știa, dar și-a dorit să nu-i pese: dacă tu nu decizi, o vor face oricum alții, și nu atât pentru, cât împotriva ta. ■

Poeme de

OLIMPIU NUȘFELEAN

Leșirea de la interogatoriul zilei

Gardianul:

– Iată, ai tot inventarul, în păr:
cămașa zdrențuită,
pe care ai vrut
să-ți scrii amintirile,
cureaua de la pantaloni,
cu care-ncercai să te spînzuri,
pantofii tociți
pe cimentul omului tău interior,
batista însîngerată,
mustața,
genele false,
unghiile de la picioare,
testiculele, cicatricea de pe obraz,
tot ce-ți mai trebuie ca să fii
un revenit între cele lumești
pe de-a-ntregul!

Da sau nu?

Interogatul:

– Da!

Gardianul:

– Vezi, tot ai învățat ceva
la alternativa lui NU!

De-acu' o să poți face și tu
pe deșteptul.
Dar, ai grijă, numai între ai tăi,
care-ți citesc cu teamă în inimă.
Și... ține de la mine
un sfat personal:
la întrebări să răspunzi întotdeauna
repede, scurt și fără ocolișuri,
iar când te pocnește șefu'
lasă metafora-n pace
și nu mai spune, poete,
că vezi stele verzi!

Visul omului liber

Eu, omul liber, avînd dreptul să spun
tot ce-mi trece prin cap,
declar sfînt
dreptul meu la libertate!

De-aceea nu-mi pună mie
bețe în roate
măcelarul, brutarul sau croitorul...

Dimineața cînd mă scol
(profitînd de prerogativele libertății mele,
am dispus ca ornicul viu să fie tăiat
deoarece îmi cînta prea devreme
trezirea)
vreau să văd,
în fața pridvorului meu,
zece feluri de pîine,
zece feluri de carne,
zece costume diferite,
să pot lua orice înfățișare
a poftelor mele!
Și mai doresc
să mi se pună la dispoziție
un fax propriu,
prin care să transmit

propriile decizii,
în oraș,
în țară,
în zona internațională a confuziei.

Iar ca supremă legitimare
a libertății mele,
cer să fiu înzestrat
cu cea mai performantă ghilotină,
semn că singur am dreptul să aplic
pedeapsa capitală;
oricum,
cine va ieși
din cuvîntul meu liber
după decizia inimii mele libere va pieri.

Dacă-mi respectați libertatea de mișcare
în groaza absolută a minților voastre,
atunci luați bine aminte:
cînd sîngele vostru
îmi va înroși mîinile
și vina va da în clocot
în sufletul meu
iar demența mea
– despre care veți vorbi pe ascuns –
nu va mai putea număra
victimele libertății mele,
atunci fiți convinși
că singur, cu mîinile mele –
fiindcă dispun pe de-a-ntregul de mine –,
o să-mi așez
repede și definitiv
capul sub ghilotină!

Realitate utilă

Da, domnule, uite ce bună-i
realitatea aceasta!

Ai pe unde să dai o raită
ca să-ți dezmoțezi picioarele,
unde să te retragi la un film
cînd te plictisești,
îți pune la îndemîină
lada în care să arunci
cojile portocalelor
sau scuipătoarea în care să-ți șuieri
plămîinii...

În chiar norii ei
poți să-ți umezești batista
pentru compresa împotriva migrenelor.

E atît de utilă realitatea aceasta
încît îți e teamă să și visezi
ca nu cumva să pierzi
legătura cu ea!...

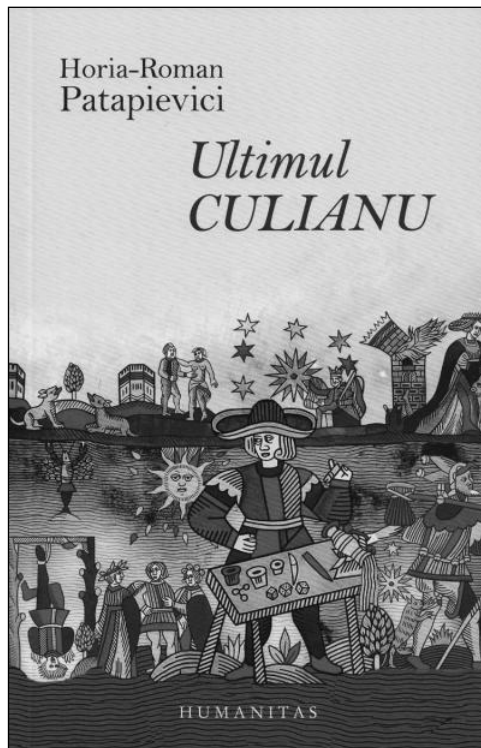
PATAPIEVICI sau discurs asupra metodei

Marta Petreu

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI a ales să scrie o carte – neobișnuită, cred, foarte provocatoare – despre un autor din multe puncte de vedere fascinant: Culianu. Prin biografia sa neobișnuită, prin felul în care a sfârșit, prin tematica studiilor sale – magie, gnosticism, vrăjitorie, divinație, călătorii în lumile de dincolo etc. –, prin senzația ambiguă și neliniștitoare pe care o lasă la lectură: în primul rînd, că este genialoid, poate chiar genial; în al doilea rînd, că gîndește *altfel* decît (ne permitem) noi cu privire la natura ontică pe care o au fenomenele despre care scrie; prin toate acestea deci și prin altele, Culianu este un autor fascinant. Iată de ce am citit cu mare curiozitate volumul *Ultimul Culianu* (Humanitas, 2010) al lui H.-R. Patapievic, poate la fel de surprinzător și de neobișnuit precum opera pe care o analizează.

Patapievic nu se ocupă de conținutul luxuriant al operei lui Culianu; dimpotrivă, el pune conținutul acesteia în paranteză și, avertizîndu-și cititorii de reducția operată, consideră, în mod declarat-convențional, că rezultatul cercetărilor făcute de tînărul savant este valid. Pe Patapievic îl interesează numai și numai *metoda* ultimă la care a ajuns Culianu. Așa că ne găsim în fața unei cărți de arheologie epistemologică, în care Patapievic decopertează, ca să zic așa, opera lui Culianu, îndepărtînd tot ce este fapt concret de istoria religiilor și păstrînd numai elementele ce țin de metodologia (multidisciplinară, de altfel) a lui Culianu. De pe urma acestei decoperți atente și minuțioase este scoasă la lumină – ca într-un șantier arheologic în care, după ce au fost îndepărtate vegetația și pămîntul, pentru a rămîne pe teren numai urmele zidurilor de cetate – metoda *nouă* a „*ultimului* Culianu“.

După părerea exegetului – sprijinită pe o mulțime de argumente, atent extrase din textele lui Culianu –, tînărul savant a trecut, în scurta sa viață și în bogata sa operă, prin două etape de creație: o primă etapă, pînă în 1986; apoi o tranziție, pe care Patapievic o numește „cezura“, care a durat din 1986 pînă în 1990; apoi a doua etapă, a „ultimului“, prin fatalitatea morții, Culianu. Ipoteza lui Patapievic este că, în perioada numită de el a „cezurii“, în mintea lui Culianu s-a născut o nouă metodă de cercetare a faptului religios. Mai mult, această metodă nouă și eficientă este o *clavis universalis* generatoare de *mathesis universalis*, o cheie universală producătoare de înțelegere universală. Adică, exact ce au căutat filozofii – în spațiul românesc, Noica cel tînăr, de pildă; în spațiul universal, raționaliștii din epoca marilor narațiuni metafizice – în perioadele de optimism filosofic, cînd filosofia mai era regina cunoașterii (ceea ce acum, spre declarata părere de rău a unor fizicieni, a încetat să mai fie). Sau exact ce caută chiar acum fizicienii și mate-

maticienii, care însă, oarecum modești, doresc *numai* să unifice teoria generalizată a relativității cu mecanica cuantică; iar în momentul cînd vor reuși – dacă vor reuși! –, vor cunoaște, după expresia unuia dintre temerarii cercetători, Stephen Hawking, ceea ce a gîndit Dumnezeu în momentul facerii lumii (cu precizarea că nu e deloc sigur că fizicienii înțeleg prin Dumnezeu ceea ce înțelege un om obișnuit, ci folosesc cuvîntul în cel mai metaforic sens cu putință, poate drept „singularitate cosmică inițială“).

O *mathesis universalis*, asta ne spune Patapievic că a descoperit/inventat *ultimul* Culianu. O metodă de cunoaștere valabilă nu numai pentru faptul religios, oricare ar fi el, din orice cultură (să notăm că I. P. Culianu, metafizician veritabil, a crezut că pe unitatea minții omenești poate fi demonstrată unitatea fundamentală a tuturor culturilor: un gînd nu foarte nou, dar cu o formulare nou-nouță), ci și pentru filozofie și știință. O metodă care i-ar fi dat autorului ei acces la cunoașterea universală, iar în plan secundar, i-ar fi permis să își accelereze într-un ritm extraordinar propriile sale cercetări.

În studiul său, Patapievic îl reconstruiește pe Culianu ca filozof. Unul care posedă metoda universală de cunoaștere, dar care *nu* ajunge la adevăr: căci adevărul are pentru el o natură, să zicem, problematică. Iar Patapievic, în calitate de exeget, nu poate tranșa – documentele nu-i permit – care ar fi fost soluția finală a lui Culianu, dacă el ar fi trăit și și-ar fi continuat cercetările, cu privire la adevăr. Un filozof care, avînd o metodă universală de cunoaștere (ale cărei operațiuni sau segmente le-a ascuns și disimulat în corpusul cărților sale de istoric al fenomenului ocult renescentist), știe sau crede că omul nu are acces la adevăr în sensul aristotelic al cuvîntului. Pentru el, tot ce a creat omul, de la origini pînă astăzi, în știință, filozofie, religie, adică în întregul fără rest al culturii, are natura unui joc desfășurat în spațiile mentale: și anume, un

joc care (fie că e desfășurat în registrul religiei, fie că e jucat în cel al filozofiei sau în acela al științei) cartografiază harta minții noastre, deocamdată incomplet desfășurată. (Mă întreb dacă desfășurarea ei completă nu echivalează cu sfîrșitul timpului în variantă umană...) La aceasta se adaugă, ca o ipoteză pe care autorul ei nu a mai apucat s-o examineze critic, și pe care Patapievic i-o înregistrează pur și simplu, sugestia consubstanțialității dintre operațiile minții și creație, prin care s-ar obține omologia dintre harta minții umane și lume. Avem o ipoteză măcar în parte de aceeași natură cu vechea soluție blagiană (omul creează istorie, cunoaștere și cultură, dar prin ele nu atinge în niciun fel realitatea, ci își desfășoară propriile sale potențialități – realitatea ca atare rămînd pentru totdeauna de neatins și de neasimilat cognitiv), dar ambalată în altă terminologie și argumentată cu alte instrumente, pusă în alte ecuații computaționale, ca să respect ceva din limbajul cărții; sau, de ce nu, o ipoteză înrudită cu aceea a raționaliștilor din secolul al XVII-lea, că ordinea minții o urmează pe aceea a lucrurilor – dar la Culianu ar fi pe dos, că ordinea lucrurilor urmează ordinea minții. Căci, spune Culianu – și subliniază pasionatul său exeget –, tot ce este gîndit va deveni și real.

Un lucru e oricum sigur: în subsolul operelor erudite și al celor de ficțiune ale lui Culianu este ascuns un metafizician, iar meritul cărții lui Patapievic este de-a ne fi atras atenția asupra acestui fapt.

Din metoda lui Culianu – nouă și socotită de acesta (și de exeget) universală – face parte tratarea miturilor, precum și a oricăror altor conținuturi informaționale, după metoda fractalilor: un mit este fracturat în unități de sens, apoi, după o logică binară, de la un enunț primitiv sau de bază, se fac derivații, conform tuturor posibilităților logice de combinare care există, pînă la epuizarea posibilităților. O logică de natură combinatorie, așa zice manieristă prin excelență, extrage din enunțul prim toate consecințele cu putință. Culianu însuși a tratat astfel religiile, în *Dicționarul religiilor* proiectat cu Eliade și scris după moartea lui Eliade. Această logică combinatorie – pe care Patapievic o numește *logică computațională* – ne explică de ce părți din diferite religii se suprapun; și conform ei, înțelegem în avans că părți noi din viitoare religii vor apărea la un moment dat, reprezentînd rezultatele automat născute din premisele de origine. Căci, spune Culianu, ceea ce este gîndit va fi și experimentat. Iar experimentul, după cum a intuit Culianu, poate fi transformat în coșmar totalitar dacă cineva, modificînd forma cea mai persuasivă de cultură, religia, va manipula prin ea mințile oamenilor, pe care îi va stăpîni în felul acesta.

Cartea lui Patapievic este foarte convingătoare în descrierea etapelor de creație din viața lui Culianu și în reconstituirea minuțioasă, cu o răbdare de ceasornicar, a metodei și gîndirii „ultimului Culianu“. Validitatea universală a metodei inventa-

te/descoperite de Culianu rămâne însă o problemă dincolo de orizontul cărții și dincolo de orizontul cititorului. Deși departe de reprobabilele prejudecăți raționaliste cu care s-a luptat Culianu pe față, nu pot totuși să nu observ că multe dintre conceptele cu care a operat savantul au rămas într-o ambiguitate fundamentală, care le face neutilizabile pentru altcineva decât Culianu însuși; așa că ele sînt, deocamdată, de folosit numai ca sugestive metafore.

M-am ocupat pînă aici de teza principală a lui Patapievic, că I. P. Culianu, în urma unei perioade de căutare și tatonare, a inventat o metodă nouă, universală, de cercetare, care ar fi trebuit să fie validă în domeniul religiei, poate chiar în întreg domeniul științelor umane, ba chiar și în știință (dacă mă gîndesc că Hawking deplîngea absența marilor metafizicieni în epoca extrem-contemporană; sau că fizica actuală este mai metafizică decât orice creație a vechilor metafizicieni, atunci îmi spun: inclusiv în fizică). Cartea lui Patapievic are însă și o a doua teză, secundară: aceea că marii creatori, care promit o revelație de proporții, în momentul în care sînt pe punctul să o expliceze, au fost transcendent cenzurați. Așa ar fi pățit Nietzsche, așa Culianu. Termenul este împrumutat din gnoseologia lui Blaga. (Putea fi luat și din psihanaliză, adică de unde s-a inspirat Blaga însuși, pentru a-l anamorfoza ulterior. Sau, de ce nu, putea fi împrumutat din fizica recentă, care vorbește despre „cenzura cosmică“.) Patapievic asumă din start că această parte a cărții sale este o *speculație metafizică*, deci o ipoteză pe care nu o poate proba, dar pe care, la rîndul său, nu are „cruzimea“ (ca să folosesc limbajul blagian) de-a și-o cenzura. Așa că lasă să curgă paginile – foarte frumoase, foarte spectaculoase: metafizice – despre moartea lui Culianu ca o sincronicitate (concomitență, zice el) a descoperirii metodei sale universale, pe care tocmai se pregătea s-o pună în aplicare. Sînt pagini tulburătoare, un adevărat bocet pentru tînărul filosof omorît în condiții înjosoare la vîrsta de 41 de ani, înainte de a-și fi dat măsura reală și de-a-și fi atins statura la care ar fi putut ajunge. Inclusiv înainte de a-și fi făcut o terminologie mai transparentă.

Neortodoxă în cel mai înalt grad, cartea lui Patapievic incită la recitirea și regîndirea cărților lui Culianu. Căci un autor care crede că a existat, pînă la Renaștere, o paradigmă a minții în care vrăjitoria a fost *și* rațională, *și* (într-un sens aparte, mental) eficientă; un profesor care putea prezice, măcar pe termen scurt, viitorul studenților înscriși la cursul lui... un asemenea autor rămîne, orice am face, o prezență care tulbură apele.

CULIANU între știință și revelație

Ovidiu Pecican

EDITAREA POSTUMĂ, în limba română, a seriei de opere Ioan Petru Culianu – mai întâi la Ed. Nemira, apoi la Ed. Polirom, sub coordonarea Terezei Culianu și a soțului acesteia, Dan Petrescu – a prilejuit nașterea unor texte-escortă, dintre care unele au fost semnate de Horia-Roman Patapievic. *Gnozele dualiste ale Occidentului* (ed. românească 2002) – monografia care precedă *Arborele gnozei – și Iocari serio* (ed. românească: 2003), prima formă a cărții *Eros și magie în Renaștere. 1484*, sunt două dintre titlurile structurante pentru cariera științifică și filosofică a autorului, fapt care i-a permis monografului de mai târziu al gîndirii acestuia să aprofundeze câteva dintre liniile de forță și de emergență ideatică ale lui Culianu. Interesat de opera savantului dispărut la 41 de ani dincolo de serviciile implicate de gestul curtenitor al prefațării, Patapievic a pregătit ulterior un volum, apărut sub titlul de *Ultimul Culianu* (București: Humanitas, 2010, 238 p.), publicat – nu întâmplător – anul acesta, când istoricul și filosoful religiilor „ar fi împlinit 60 de ani dacă nu ar fi fost asasinat la 41 de ani“. Drept urmare, ca un omagiu, Patapievic declară într-un interviu că „vreau să marchez printr-o carte care adună laolaltă, remaniată și rescrise, câteva din contribuțiile pe care le-am avut de-a lungul timpului referitor la opera lui“ (Laura Mitran, „Patapievic: ICR funcționează ca o instituție non-politică, neutră față de oferta culturală“, *Mediafax*, 2010).

De la bun început, cartea se dovedește ofertantă, redeschizând nu numai discuția asupra moștenirii lui Culianu – savant de la decesul căruia se împlinesc curînd două decenii și pentru care avem deja la dispoziție opera cu toate amplele ei deschideri –, ci și asupra unei moșteniri filosofice mai largi românești. Patapievic nu ezită să încerce o lectură filosofică prin perspectiva unor categorii care trimit și la opera lui Lucian Blaga, a cărui *cenzură transcendentă* devine un „martor“ filosofic al verificărilor la care este supus conținutul gîndirii lui Culianu de către monograf; dar și la contribuția tînărului Constantin Noica (*mathesis universalis*, de pildă, concept care, deși nu a fost inventat de Noica, i-a prilejuit acestuia, la tinerețe, o pasionantă incursiune). Printre atîția exegeți ai filosofiei românești contemporane care o abordează în formule înghețate, strict circumscrie la personalitatea și opera fiecăruia dintre cei frecvențați, Patapievic are meritul de a încerca să opereze analitic cu concepte elaborate „acasă“, urmărind atît să obțină rezultate în justa înțelegere a lui Culianu, cît și să testeze validitatea respectivelor concepte înseși în raport cu un material străin operei de autor din interiorul cărora ele provin.

Un alt merit al recentului demers este acela că propune o jalonare (etapizare) a operei savantului studiat, în pofida dificultății specifice care rezultă din densitatea de lucrări apărute într-un răstimp scurt, de numai circa un deceniu, în care salturile calitative ale gîndirii se constată într-un raport surprinzător cu trecerea așa zicînd

neutră a timpului, semn de combustie interioară și de arderi rapide și radicale. De aceea, faptul surprinzător că Patapievic vorbește despre un „ultim Culianu“ ca despre o etapă separată de „primul Culianu“ și de etapa care îi desparte pe cei doi – un „Culianu median“ –, rezervînd fiecăruia câte un interval temporal de numai câțiva, puțini, ani, poate părea deconcertant și exagerat, însă nu mai puțin îndrăzneț. În acest punct ar fi fost mai nimerită o corelare cît mai atentă între dezvoltările interne din cadrul textelor, cele care vădesc, realmente, saltul de la o etapă la alta, și cadrul biografic propriu-zis, oferind astfel mai multe argumente și mai multe posibilități de înțelegere pentru transformările respective. Fără a paria excesiv pe biografism și contextualism în explicarea operei, cred totuși că etapizarea unei concepții are loc într-o succesiune temporală și se dezvoltă prin acumulări și salturi (cu excepția cazurilor oamenilor, puțini, care primesc adevărurile de-a gata, prin revelație). Este adevărat, Patapievic folosește în legătură cu „ultimul Culianu“ termeni care pot confuziona, prin asocierea lor uzuală cu religia și cu experiența sacrală. Astfel, „Timpul încorporat în conceperea cărții paradigmatică pentru creația ultimului Culianu este unul precipitat, iminent, profetic și eruptiv. Este un timp al revelației, în frapant contrast cu timpul gestației...“ (p. 35). „Profetic“, „revelație“, în cazul unei opere de factură intelectual-rațională, par niște metafore. În lipsa unei definiții exprese și precise a sensului atribuit lor în contextul dat, eu așa le-am interpretat. Aparent, ele vor să desemneze ceea ce, în alte contexte, de către alți autori, se lasă desemnat prin sintagma „salt calitativ“.

Cu toate acestea, H.-R. Patapievic lasă o porțiță întredeschisă către mai mult și altceva, adică spre o diferență cantitativă și calitativă considerabilă în raport cu ceea ce îndeobște caracterizează saltul semnificativ la alți autori. El se referă în mod explicit la „Un creator talentat [care] devine, la un moment dat, *neverosimil* de înzestrat“ (p. 27). Cuvîntul „neverosimil“ aici pare să trimită la un salt calitativ atît de vizibil și de marcat, încît iese din orizontul unor predicții raționale, întemeiate pe antecedentele respectivelui creator. Și totuși, evidențele „neverosimile“ ale înzestrării țin doar de percepția exterioară datorată celui care îl observă pe subiectul în cauză, iar aceasta califică saltul ca fiind lipsit de verosimilitate ținînd seama de un orizont comun al percepției avansului în cunoaștere ori artă. Cu alte cuvinte, neverosimilitatea talentului ori a performanței nu este un reper clar cuantificabil, consistent, și el poate însemna și Savonarola, și Michelangelo, și Einstein, și... Vlad Țepeș ori Napoleon. Și unii, și ceilalți dintre cei menționați sar binișor peste medie. Doar că primul a propus o reformă radicală a bisericii occidentale și o formă conexă de guvernare care s-a dovedit o utopie neagră. El a avut, printre altele, și efectul arderii unor opere de Botticelli. La fel, voievodul Dracula – figura istorică, nu personajul cunoscutului autor irlandez – s-a remarcat prin radicalismul orgolios al unei guvernări personale autoritare, și nu

→

→

prin nepieritoare opere legislative, politice sau creative în orice altă direcție. În contrast cu aceștia, Michelangelo și Einstein au surprins prin calitatea exemplară, „vizionară” chiar (ghilimelele semnaleză că nu mă refer la vreun vizionarism religios) a aporturilor lor, fără a deveni însă *neverosimili*.

Dintr-un alt unghi, dacă ajungem să socotim performanța leonardescă a multor savanți și artiști drept „neverosimilă”, atunci probabil că autorii clonării, descoperitorii genomului uman etc. sunt pe deplin demni de a fi socotiți astfel, fără ca rezultatele strădaniilor lor să facă din ei niște vizitați de revelație. Iată de ce socotesc că argumentația conform căreia ultimul Culianu ar fi un profet și un vizitat de revelație este insuficientă și că ar trebui reluată mai copios și mai strâns. Circumstanța că acest savant s-a ilustrat în câmpul istoriei și filosofiei religiilor nu este suficientă pentru a-l recomanda ca pe un subiect al revelațiilor în sensul consacrat al cuvântului, ca revelații divine.

Neclarificând suficient acest aspect, poate și datorită urgenței de a finaliza volumul în scopuri festiv aniversare, H.-R. Patapievicu își conduce demonstrația într-o zonă oarecum diletantă, prin amestecul dintre o argumentație rațional-critică, strânsă și pasionantă, cu percepții și superstiții proprii legate mai degrabă de o proiecție profund subiectivă și personală asupra traseului performanței în știință. Oricât de înzestrați ar fi ei, câtă vreme se păstrează în zona demersurilor întemeiate pe raționalitate, analiză, sinteză, observație, comparație și experiment, oamenii de știință vor rămâne relevanți în ordinea istoriei cunoașterii, nu în cea referitoare la panteonul și experiența religioasă.

*

FELUL în care își argumentează Horia-Roman Patapievicu ipoteza de lucru referitoare la *Ultimul Culianu* merită o discuție aplicată. Monograful și-a demonstrat în cărțile anterioare efervescența, disponibilitatea ideatică, deschiderea plurală în direcția mai multor discipline – de la fizică la epistemologie și de la politologie la filosofie –, și nu poate fi decât normal ca polivalența lui să se regăsească în expedițiile intelectuale pe care le întreprinde. Sub acest raport cartea este recomensantă, căci permite desprinderea mai acurată decât alte cărți a portretului interior al autorului.

Remarc, înainte de alte lucruri, comparația repetată între Culianu – savant în domeniul „umanișoarelor” – cu oameni de știință din sfera biologiei, matematicii și literelor clasice, precum D'Arcy Wentworth Thompson (vezi p. 40). Temeiul pe baza căruia construiește Patapievicu este furnizat de o afirmație din introducerea la *Dicționarul religiilor*: „Știu ce este viața mea: un fractal în spațiul Hilbert”. După cum, poate, se știe, termenul de fractal, conceput de matematicianul Benoît Mandelbrot, desemnează figura geometrică fragmentată divizabilă în părți ce devin copii miniaturale aproximative ale întregului. La rândul lui, spațiul Hilbert imaginat de matematicianul german David Hilbert este un spațiu matematic cu un număr infinit de dimensiuni.

Este clar, în aceste condiții, că I. P. Culianu încearcă o reflecție metaforică referitoare la viața lui, chiar dacă își recrutează metafora din spațiul matematicii (au făcut-o uneori și alții, precum Ion Barbu sau Nichita Stănescu, iar romancierul englez Edwin A. Abbott a scris un întreg roman, *Flatland*, pornind de la geometrie). Nu este de crezut că istoricul religiilor își plasa, realmente, viața sub semnul unei spațialități de relevanță pur matematică, fără un corespondent direct și real în lumea simțurilor și a sentimentelor căreia, în mod evident, îi aparținea. Pentru Patapievicu însă, nu numai că o asemenea declarație trebuie citită în sens propriu, dar ea dezvăluie intrarea autorului într-o vârstă intelectuală în care „adevăratul «loc» al criteriului realității nu mai este spațiul tridimensional al lumii fizice [...], ci spațiul Hilbert infinit dimensional, care e populat de sisteme de obiecte ideale, «fractalice în natură», pe care le produc continuu regulile elementare de generare ale minții noastre” (p. 75). Printr-o înlănțuire de interpretări – din care nu lipsește trimiterea erudită la hiperspațiul lui Grazia Marchionò –, Patapievicu ajunge la concluzia că „Realitatea este în mintea celui care experimentează, deoarece, înainte de a fi extern, orice univers explorat este un univers mental” (p. 76). Iată-l pe exeget tranșând chestiunea care a despărțit lumea filosofilor în materialişti și idealişti de pe poziții solipsiste. Concluzia aceasta este, mărturisesc, dezamăgitoare, fiindcă nu convinge cu privire la noutatea concepției lui Culianu, după cum nu produce nici argumente noi în favoarea acestui răspuns și în defavoarea altora posibile.

Dintr-un alt unghi, tentativa de a obține valoarea metaforică a poziționării lui Culianu în favoarea unei interpretări la propriu dezvăluie glisarea pe sensuri, eroarea părăsirii situaării critice în folosul celei empatice, anularea periculoasă a distanței dintre obiect și subiect și, nu în ultimul rând, cedarea în fața sanctuarului de legende personale cu privire la transgresarea limitelor științifice ale explorării. Din nefericire pentru noi toți, nu pare să existe o alchimie în adevăratul sens al cuvântului care să transforme nisipul în aur sau să producă piatra filosofală, oricât am fi visat asta în adolescență. Ca o consecință particulară, nici Culianu „ultimul” nu a descoperit o *clavis universalis* validă pentru o întreagă umanitate, ci doar una iluminantă pentru sine, subiectivă și intimă. Planurile nu se cuvin confundate, metafora rămâne metaforă, știința nu devine religie nici măcar atunci când (sau dacă) Ioan Petru Culianu ajunge să o creadă cu toată tăria.

Mărturisesc, de altfel, că nu împărtășesc ideea că știința și tehnica ar reprezenta răspunsul ultim la întrebările umanității (caz în care atât arta, cât și filosofia ar putea dispărea nestingherite dintre preocupările omului). Există numeroase chipuri în care acestea, fără ordonarea lor discursivă într-un orizont de reprezentare și în scenarii de funcționare, o pot lua razna, vorbind peste capul omului în numele unor instanțe care nu au prea multe de împărțit cu ființa bipedă rațională. Este de crezut că știința în sine, fără un management al ei adaptat orizontului de expectanțe uman și eticii omului, rămâne un instrument neadaptat la destinul omenirii, mătura uce-

nicului vrăjitor scăpată de sub control, alienantă și chiar letală. Dacă ar fi să se invoce chiar și numai limbajul – tot simbolic și metaforic – al Bibliei, și tot ar rămâne mărturisirea că *logosul* a întemeiat lumea. De aceea, fie că se interpretează *logosul* în sensul că ar semnifica, pur și simplu, Cuvântul ori discursul, fie că îl socotim un termen pentru rațiune (filosofie), tentativa de a tranșa înțelegerea aportului de cunoaștere al lui Culianu pe tărâmul științelor „tari” sau al celor „naturale” rămâne să își dovedească legitimitatea.

Intrăm astfel într-o zonă în care afirmațiile sunt mai la îndemână decât demonstrațiile și convingerile personale pot da iluzia că țin locul argumentărilor. Lumea în care trăim tolerează ambele abordări, după cum cei care pariază fără zăbavă pe puterea de înaintare continuă a științei coexistă, fie și ignorându-se reciproc, cu aceia care atribuie virtuți ultimative *Logosului*. În lectura din Culianu a lui Patapievicu, cele două coduri se amestecă, aparent, într-un mod dificil de urmărit, care stârnește suspiciuni atât dinspre o tabără, cât și dinspre cealaltă. Pentru științisti, cartea lui nu va fi suficient de științifică, în vreme ce adepții lecturilor dinspre sacru vor sancționa „impuritatea” științifică a unui demers subîntins de convingeri „religioase”.

De altfel, saltul „neverosimil” atribuit de H.-R. Patapievicu ultimului stadiu din cariera intelectuală a lui Culianu nu pare deloc destinat unei interpretări unice, obligatorii. Contrapunerea radicală a „primului” și „ultimului” Culianu contravine teoriei revoluțiilor științifice formulată de un savant apreciat în mod expres și explicit de Culianu însuși, Thomas S. Kuhn. Dacă ar fi să aplic perspectiva srientistă propusă de Patapievicu însuși, aș spune că, în conformitate cu aserțiunile teoreticianului american al științei, schimbarea unei paradigme în favoarea alteia nu marchează un progres în sensul deplinei refutări a precedentei de către cea din urmă. Noul model științific încorporează întrebările anterioare, dar le răspunde mai adecvat și nu se rezumă la ele. Tot așa, nu există motive de a crede că, pentru istoricul religiilor care a fost Culianu, trecerea de la cercetarea originilor gnosticismului la întrebarea cu privire la câmpul real și potențial de manifestări al acestuia ar trebui să anuleze chestionările anterioare. Ea s-ar cuveni mai degrabă să ofere soluții mai cuprinzătoare și mai potrivite, fie și reformulând.

Cartea *Ultimul Culianu* îmi apare, în lumina acestor observații – dar și a altora, posibil de discutat cu alte prilejuri –, ca un soi de portret răsfrânt în oglinda altui chip, mai curând un autoportret schițat de Patapievicu însuși folosind pretextul unui personaj cu care autorul vădește afinități măcar pentru că tratează istoria anistoric și religia în chip scientist. Deloc plicticos, dar nu într-un totu convingător. ■

[Copilăria...]

Magda Grigore

copilăria e o insulă fără timp,
amintirea ei ai ascuns-o
în sacul cu merinde gata de drum.
Smulgi zilelor dintâi petalele-ore
una câte una, din silabele lor nedormite
vrei să faci un cal troian
să oprești vânatoarea din jur,
să te ascunzi de semnele morții
risipite peste tot.
Singur trebuie să străbați
bucuria-durere a necunoscutului
care ți se dăruie neconstrâns.
Lumea, vezi bine,
se uită la tine prea târziu,
așteptarea ta o sfășie ca lupii,

mângâierea ei adie ca vântul
trecând mai departe de tine,
nerămânând. Astăzi tristețea
ți-a înflorit în sprâncene
și mergi, obosit, mergi încet,
drumul se sprijină de tine,
atât de rănite îți sunt tălpile
până când din ele curge mărunt
sângele amar al unui amurg.
Cu cât mergi mai îndelung,
mergi mai încet, mult mai atent
și-ți devine indiferent
încotro duce drumul.

La umbra kitsch-ului în floare

Sorin Durdun

1.
Nimic nu trebuie să fie întâmplător în această mare de cuvinte
Unde tu, cetitorule, încerci cu disperare să zărești malurile visului.
Aș putea să-ți povestesc despre iubirile mele levantine, despre
caii mei albi
Înhămați la caleașca onirică a timpului, despre ținutul de verdeață
și răcoare
Al amicilor mei poeți, dispăruți aiurea prin mulțimea trecătorilor,
Atenți la cel mai mic detaliu al jurnalului intim, de unde numai
obsesiile
Se diluează în spuma zeilor.

Recitesc cu sentimentul timpului pierdut definitiv pentru totdeauna
Scrisorile trecutelor iubiri.
Rememorez pe sărite secvențe dintr-o lume de mult apusă.
Sentimentul că viața ar putea fi trăită și altfel lasă un gol
Între zidul de oase al strămoșilor mei și chipurile pe care inevitabil
Trebuie să le agăț în panoplia iluziilor pierdute.

Și astfel conturând poematica existență
Mă regăsesc printre cuvintele orașului de hârtie
De unde a te întoarce ar fi echivalent cu o sinucidere.

2.
Nu-mi dădeam seama dacă aceste iluzii le-am trăit cu adevărat.
Dimineața mă mulțumeam să umblu prin măruntaiele visului
Să aduc la lumină partea inocentă a existenței mele
Să mă amăgesc cu chipul îngerului în oglinda din perete
Până când gândul că a privi înapoi poate fi fatal
M-a făcut să-mi amintesc de trecutele iubiri.

De fata aceea pe care am urmărit-o cu privirea
Multă vreme de pe peronul înghețat într-o iarnă siberiană
Nu mai știu dacă atunci sau ceva mai târziu mi-am dat seama
De inutilitatea timpului, de faptul că toate războaiele sunt făcute
Pentru a fi pierdute, de faptul că poți intra în pielea oricărui
personaj
Fără să-ți pese de inutilitatea cernelii pe hârtie.

3.
Și deodată lumina dimineții căzută pieziș pe foaia de hârtie
Mi-a amintit de ziua aceea când alergam prin zăpada virgină
Pe un câmp de la marginea orașului.

Te-ai oprit sub singurul copac existent
Brusc chipul tău căpătase strălucirea argintului
Ai început să fredonezi o melodie

M-am apropiat și am vrut să-ți ating părul
Dar mâna îmi încremenise undeva la jumătatea drumului

Apoi ceața ne-a acoprit contururile

Am închis ochii și mult mai târziu
Când liniștea devenise apăsătoare
Am început să te strig, Annabelle Lee

Dar sunetul se spărgea de pereții încăperii
Unde aici, printre obsesii, amintiri și rime, șezum și plânsem.

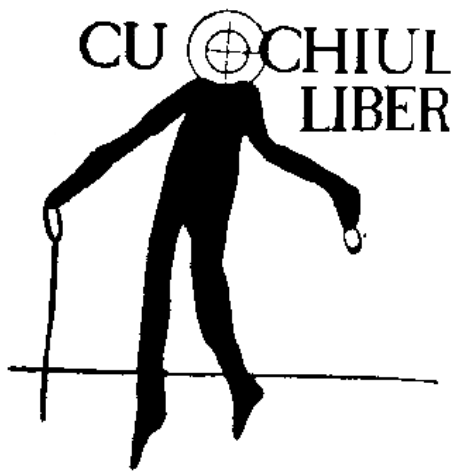
4.
De mult pe aici nu mai ninge
Nici cafeaua nu mai are același gust
Fumez cu ochii jumătate închiși
Bântuit de gândul că în afara parfumului
Trecutelor iubiri nimic, dar absolut nimic
Nu mă mai făcea să-mi irosesc existența.

Au fost zile când pe fereastra cafenelei
În dimineți de toamnă ploioasă
Urmăream cum personajele cărților mele nescrise
Salutau trecătorii, îi întrebau de sănătate,
Urcau în calești de sfârșit de lume
Zămbindu-mi platonice.

Acum toate aceste lucruri nu mai știu
Dacă le-am trăit în această viață sau alta
Sau a fost doar un lung somn, mai lung decât visul,
Din care, vai, încă nu sunt sigur dacă m-am trezit.

5.
Îți scriu cu gândul că aceste rânduri te vor găsi pe undeva
Rătăcită printre singurătățile tale, îngropată
În aceeași mocirlă în care ne bălăcim.
Îți scriu ca să-mi umplu timpul,
Să-ți spun că, la aceeași fereastră
A blocului meu cu patru etaje,
Corbul nu-mi mai șoptește ca altădată „nevermore“
Chiar ieri l-am îmbiat cu fructe, semințe și apă
M-a privit cu aceeași indiferență, cum face de ceva vreme
Vecinul mi-a spus că poate e trist, că năpârlește
Neavând altă idee i-am răspuns că da, se poate.

Mai târziu dacă rândurile mele te vor găsi pe undeva
Rătăcită printre singurătățile tale, îngropată
În aceeași mocirlă în care ne bălăcim
Șoptește-ți pentru tine, pentru mine, pentru toți cei duși,
Pentru vremurile trecute și cele ce va să vină
„nevermore“.

Poeme pentru o stare

Iulian Boldea

UNUL DINTRE fondatorii seriei noi a revistei *Vătra* din Târgu-Mureș, Dan Culcer este, totodată, o voce critică importantă în peisajul literaturii române postbelice. Cărțile sale de critică literară (*Un loc geometric*, 1973; *Citind sau trăind literatura*, 1976; *Serii și grupuri*, 1981) sunt exemplare pentru o percepție lucidă și riguroasă a peisajului literar românesc, în care analiza estetică a operelor literare se îmbină cu investigația de tip sociologic. De asemenea, trebuie amintit faptul că Dan Culcer este și un reputat traducător din literatura maghiară. A tradus din Samuel Domokos și Rodion Markovits, obținând un premiu al Uniunii Scriitorilor din România pentru traduceri.

Apariția recentă, în condiții grafice excelente, a volumului bilingv (român-maghiar) *Utopia*, la editurile Ardealul și Asymetria nu e o surpriză. Sporadic, Dan Culcer a mai publicat poeme. Din câte știu, a pregătit chiar pentru tipar un volum de poezii, care a fost interzis de cenzură. Structura cărții de față grupează tematic textele în secțiunile *Utopia*, *Erogeneză*, *Eclipsă*, *Evenimente* și *Ars poetica*. Volumul e completat de un text al lui Dan Culcer, *Repetate debuturi*, de două texte scrise de autor în limba maghiară și ajustate de Gábor Cseke, de un text explicativ, *Ipotetica unitate*, semnat Ieronim Laur (pseudonim al lui Dan Culcer), și de o Notă biobibliografică. De menționat faptul că versiunea în limba maghiară a poemelor din acest volum este realizată de Gábor Cseke.

Volumul *Utopia* cuprinde poeme scrise, în limbile română și maghiară, între anii 1967 și 2010 (apar însă aici și texte scrise anterior, refăcute mai târziu), poeme ce sunt, cum mărturisește autorul, „reper în spațiul utopiei. Adică într-un nicăieri înăl-

țat pe spinarea prezentului“. Pentru Dan Culcer, poezia este „mai ales ritm și șoc, [ea] evocă și nu descrie, este o coborâre în abis... Rămâne de știut dacă acolo, în abisul meu, se află ceva, și dacă după coborâre se mai poate urca“. Versurile lui Dan Culcer înregistrează, cu modalitățile expresive ale unui lirism dens și aspru, o anumită atmosferă, o trăire, străfulgerarea unei stări. Unele peisaje au o densitate apocaliptică, percepția eului dilatându-se într-o senzație de agonie iminentă, de feroare a extincției și de dureroasă solitudine, într-un decor dezolant, alienant și abulic, deposedat de orice boare metafizică:

Plutesc în albastru întunecat lumile îngheșuite/
Carnea pământului semează ferindu-se/
De-atingeri. Lipicioase semnele. Cauterizări./
Semafoarele oarbe se privesc. Cale închisă.
/Înmănușate mâini întinse între planete fierbinți/
se ating. Măine – ochii. Clipind ferești retina/
de explozii viitoare. Te poticnești. Aștepți./
Piatră de căpătâi – stâncile unui ținut izolat.

Alte enunțuri, grave și tensionate, induc o stare de urgență a sensibilității, în care fiorul thanatic se conjugă cu o retorică a strigătului („E-atâta mâl în preajmă și-o să murim strigând“) sau amorează o stare de neliniște agonică, într-un peisaj maladiu, defazectat, marcat de putreziciune și dezolare: „Plină de miasme, la prima vedere tăcută și pustie,/ pădurea e o câmpie arzândă și infectată,/ unde domină neliniștea, spaima/ unei lumi socotită bolnavă“. Alături, versurile transcriu o stare de împăcare cu sine, de ataraxie:

Ne pierdem mărunta întristare, ademeniți de faptă/
și tâmpla ni-e cărunță, de ce să nu ne pierdem,
/adastă goliciunea adevăratei măști și amânarea crește/
uitată ca un plop de-aducere aminte./
aceeași prea grăbită muștrare n-are loc:/
ne fierbem vinul iarna în sărbători prea lungi/
deci iartă pâra noastră, Tată,/ ci tâmpla ta cea sură
ne muștră sub lumină.

Poemele de dragoste, grupate în ciclul *Erogeneză*, vădesc o delicatețe aspră în decantarea trăirilor și senzațiilor, precum și o percepție fină a detaliului afectiv transpus în pliurile gesturilor și cuvintelor ființei iubite. Eros și thanatos se întretaie în aceste versuri în care senzualitatea și interiorizarea trăirii nu sunt decât două ipostaze egal îndreptățite ale cuplului ce stă sub incidența timpului, a dragostei și a morții:

Suntem doar noi, în clipa calcinată,/ sub ploaia repede, cu ierburi albe,
/ cresc țipete de păsări peste nalbe/ și gura ta-i amară ca stricnina,
/ Suntem doar noi, pierduți sub soare,
/ și moartea, ce ne cântă-n trup,/ cu pieptul tău bătrân faci umbră-lumii,
/ femeie roditoare și plină ca un stup.

Un alt poem, *Te iubesc, mi-e frică fără tine*, e impregnat de prezența acvaticului, ca element matricial, ca sugestie a unei maternități generice în care eul se retrage din fața spaimelor și amenințărilor unei realități agresive, ostile, ultragiante:

Apa ne ține în brațe, ne leagă,/ ne leagă.
Adormim în brațele/ apei, în brațele Mamei
ca doi frați/ incestuoși, după o scurtă noapte/
de dragoste. Soare și Lună, priviți/ de Mama
care ne-a descoperit goi,/ așa cum ieșisem
din pântecul ei,/ plini de sânge și mazăgă.
/ Să vă fie apa ușoară, ne urează/ Părinții
aplecați, răsfrânți/ În oglinda apei care
clipocește/ la picioarele lor, sărată și caldă/
ca lacrima, ca moartea.

Clipa prezintă și cea deja trăită, reculul în imaginar și povara gestului, asumarea intervalului dintre *acum* și *atunci* reprezintă aporii ale existenței pe care versurile lui Dan Culcer le înregistrează într-un regim al lucidității și urgenței:

Atât de dulce, nouă, celor veșnici,/ strigătul aspru
al iubirii voastre,/ Stranie sâmbătă cu ochi în-
cearcă-ne./ dimineța se pleacă peste sânii tăi.
/ De obicei înnoptăm aici pe pământ/ cum
am dormi în pulbere oricând./ Numai un cântec
ne poate trezi,/ va fi un cântec și atunci a fost,
/ a fost un cântec pe care l-am uitat./ Trăim
acum între aceste două lumi./ Atât de dulce,
vouă, celor veșnici/ strigătul aprig al iubirii
noastre.

Un poem precum *Ars poetica* rezumă un crez estetic centrat pe valorile transparenței, pe clipa de grație a epifaniei, a întâlnirii dintre transcendență și percepția umană, în instantanee afective sumare și efemere desenate pe ecranul conștiinței:

Porumbii coboară din clopotniță la ore anumite,
/ Uguitul lor sălbatec pătrunde singur în biserică.
/ Fereastra înaltă-i pătată de suflul unui zeu
amăgit,/ Duh coborât din triumfi la fereastră,
/ amprenta unui gând strivit,/ pene și striuri
de sânge:/ De flacăra orbiți dar poate trezi/
din cer porumbii lasă umbre-n sticlă./
Ce vină au când transparența-i pierde?

Extrem de relevante, pentru poezia lui Dan Culcer, sunt definițiile lirice de o extremă plasticitate imagistică, în care elanul afectiv e retransat în expresia minimală, de mare sugestivitate („ascunsă-n lucruri, tăcerea cerne vremea“, „să ne închipuim departe un alt pământ existent“, „trece prin lume cântecul apei“, „sunetul sacru al clopotelor din vale cinstea umbră“ sau „Și nu mai vine nimeni când lucrurile lasă/ umbre lungi, despicate de teamă“).

Îmbinând grația desenului cu tensiunea afectivă expresionistă, în care frenezia simțurilor capătă o dimensiune simbolică, poetul se revelează ca un spirit neliniștit, o conștiință interogativă și agonală, care scrie, într-o poziție marginală, cum el însuși mărturisește, „la marginea turmei“, „înfricoșat, concentrat, deci vulnerabil“, bântuit de oroarea unui „timp greu – prezent permanent“. Inventar liric al unor stări esențiale (teamă, angoasă, ultraj, repudiere, alienare, iubire, neliniște, melancolie sau dor), cartea lui Dan Culcer reprezintă, în opinia mea, un debut poetic de excepție, al unuia dintre criticii importanți ai literaturii române postbelice.

Cărți primite la redacție

• Mihai Măniuțiu, *Memoriile hingherului*, roman, ilustrații de Iuliana Vîlsan, Cluj-Napoca: bybliotek, 2010.

• Cristina Modreanu, Mihai Măniuțiu: *Spatiul cameleonic/The Ever Changing Space/Les Métamorphoses de l'espace*, trad. în engleză Maia Banciu, Bita Zerbes și Ozana Budău, trad. în franceză Diana Suciuc, Cluj-Napoca: bybliotek, 2010.

Cum s-a făcut de am ajuns scriitor (IV)

Ion Lascu

VA CITI cândva, târziu, pe scoarța unui copac, scrijelită cu briceagul, o strigătură în distih: „Viața asta e un vis, / Numele rămâne scris“. O zicătură pe jumătate cărturărească. Mult mai târziu avea să audă povestea aceea despre viața care este vis, a unui spaniol de demult, dintr-o vreme căreia-i spunea Renaștere. Însă el nu se depărtase decât cu trei-patru ani de naștere. Nu știa nimic, nu avea nicidecum puterea să știe, despre durabilitatea scrisului, despre numele care rămân întipărite. Ca și unele cuvinte. Ca și anumite idei. Nu aflase nimic despre memorie sau despre cultura scrisă, auzi Tu, Doamne! Abia de văzuse câteva cărți, cele mai multe manuale ale școlarului care fusese cândva, mai demult, tatăl lui. Nu pricepea o iotă din ele, în afară de ceea ce îi citea sau îi povestea tata. Mai privea *chipurile din cărți*, așa cum numeau ei ilustrațiile. Era captivat de ele. Se încumeta-se să măzgălească marginile de pagină cu creionul chimic, încercând foarte stângaci să deseneze oameni și animale. Erau niște desene ale unui stângaci nativ, tare copilăroase, cu oameni caraghioși și diformi și cu animale așijderea. Adeseori măzgălea găini și câini. Și vaci. Erau cel mai ușor de desenat. Când le făcea cu creionul, mai stătea de vorbă cu ele.

În grajdul vacilor se uita de multe ori, iarna și vara. Era acolo o rânduială poruncită de stăpâni, mai abtirit decât la oi, care se grămădeau cum le tăia capul, în staul, în șopron sau prin ogradă. Vacile stăteau orânduite la perete, două câte două, în încăperi separate. Aveau sub boturile rotunde și umede câte o iesle din care se infruptau, nesățioase, cu fân, suflând înciudate pe nările largi. Pufneau și se ghiftuiau. Se întâmpla mereu că, după ce-și umflau burțile, li se umflau și ugerile. Și așa înțelegea el, simplu, cum între fân și lapte era o legătură nevăzută, dar spornică. Serile și diminețile donițele se umpleau cu lapte alb-alb, cât de alb? Ca zăpada de alb, îi venea cel mai la îndemână să spună. Da, laptele era ca zăpada de alb! Și invers... Doar că rosturile le erau deosebite.

Se uita din ușa grajdului, de cele mai multe ori în singurătate, la *vuve*. Mirosea grozav a floare de fân. Toate semințele ierburilor, adunate iarna pe sub iesle, îl amețeau cu mirosurile lor, eterice și ușor alergice, așa cum avea să constate mai târziu, iarăși mai târziu, după ce ani și ani îl trimiseseră cu vacile la pășunat. Dis-de-diminează, vara, înainte de ceasurile șase, când soarele se gătea să răsară de după zîmții de piatră ai munților. Tot timpul trebuia lăsate să se ghiftuiască, altfel pun-ga tatei era... hămesită. De parale. Din două în două zile, maică-sa cobora în oraș cu laptele și-l împărțea pe la *barabe* și *domni*, adică pe la proletari sau pe la oameni mai cu stare, fiecăruiua cât putea să ia. O dată pe lună încasa banii. Așa reușeau ei să trăiască: vaci, iarbă, fân, lapte. De aceea se zicea, cu îndreptățire,

că o vacă scoate sărăcia din casa omului. Dar-mite trei sau patru? Sau mai multe? Din fire, vacile sunt niște dobitoace curioase, își vâră botul în toate cele, dar și tare ciudoase. Câteodată ostile, nicidecum sperioase, ca oile, care de toamna până primăvara băntuiau libere prin ogradă.

Nu fără plăcere le privea din prag, cum așteptau, rânduie în grajd, legate cu lanțuri speciale, fânul și apa. Uneori *vuvele* lui erau umede sau aburoase. Verile, luceau de curățenie – un păr des, scurt și roșu, târcat cu alb pe spinări, pe pânțec și la cap – și-ți era mai mare dragul să le privești. Din pragurile grajdurilor pe lângă care gazda cea mică trecea adesea alergând în cercuri-cercuri, puteau câteodată și musafirii admira șeptelul mare. Cel de trei-patru ani le prezenta vacile pe rând – fiecare purta un nume, ca oamenii: Florica, Dorica, Zoica, Bimba, Vireana –, apoi le ținea o adevărată lecție de morfoanatomie. *Vuve* erau și boturile lor, mari, rotunde și umede, cum lesne le putea vedea oricine. Capetele mari și grele le erau însă înzestrate cu câte o pereche de coarne, mândre și periculoase, cărorora el le spunea *glăji*, probabil și pentru că semănau cu niște sticle de o jumătate de litru. La petreceri, oamenii mari se cinsteau din *glajă* cu rachiu. *Glăjile vuvelor* erau ascuțite și stârneau frica celor de seama lui, ba și celor mai mari, căci vacilor li se năzărea nu de puține ori să împungă. Privite din pragul grajdului, ele își vedeau însă netulburate de treabă, rumegând alene, somnolente, cu ochii pe jumătate închiși. În afară de „estetica“ exterioară, ele nu stărneau nimănu cine știe ce stări poetice, precum oile, care, se știe, îi insuflaseră unui cioban lunatic *Miorița*. Erau însă tari în economie casnică, așa cum dă de înțeles zicala cu vaca și cu sărăcia și... ce vă spunea el de punga cam lihnită a lui taică-său? Asta când se întâmpla ca vreo vacă-două să fie sterpe, adică *să nu lege* viței. Sau când, pentru o vreme, din pricini bănuite de vrăjitorie, pierdeau laptele. Sau când înțărcau prea devreme. Deh, necazuri care încrețeau a pagubă chipurile părinților! Însă el nu uita de *glăji*, nici de *curățala*, care nu era altceva decât baroca lor gușă de piele, mare și încrețită. Părinții lui îi spuneau *bardile*. Uf, ce de vorbe ivite din cea mai neașteptată imaginație! Imaginarul lingvistic nu vine neapărat din gramatici, din basme ori din poezii. În sfârșit...

Plimbându-și ochii către dinapoia vacilor, gazda își mai îngăduia să le arate musafirilor *broțcări*, adică cea coadă dotată la vârful cu un smoc de păr lung și aspru, ca o măturică. Și ce te mai șfichiuiu cu cozile, fie iarnă, fie vară, de te ustura fața până la lacrimi. Dacă te prindeau, căci trebuia să te ferești de atingerea lor ca de foc. Ba câte unele mai loveau și cu picioarele dindărăt, de parcă erau cai, și te schilodeau. Doamne apără, că unele vaci erau niște neroade! Le treceai pe la spate

și fâstăceau din cele *broțcări*, ca și când le-ar fi atacat o ceată de tăuni! Era un semn că le iritai, deoarece lor le plăcea somnolența și nimic mai mult. Că legate fiind la iesle toată iarna, doar nu era să filozofeze. Puțin indiscreți, musafirii își strecurau privirile și sub cozile vuvelor și descopereau o părticică de care lor nici nu le păsa. Ca și de toate celelalte, de fapt. Vedeau locul pe unde vacile se pișau, în șuvoaie. Ce să mai..., ca niște vaci ce erau! Gazda le preciza musafirilor că locul acela se numea *bolăscă*, și i se părea că arată cumva fleșcăit și... jenant. Jena era a lui, pentru că musafirii deveneau câteodată indiferenți și dădeau semne de plictiseală. Să fi fost vacile niște creaturi plicticoase? Până la urmă, se poate crede că indolența lor nu transmitea decât plictiseală. Asta când erau legate, îmblânzite cu lanțuri, cum ar veni, fiindcă, dacă erau slobode, unele făceau fel de fel de năzbătii: se împungeau cu altele, străine, până ce se sângerau pe burți, săreau peste garduri în ogrăzile vecinilor, sau, vara pe arșiță, le apuca subit strechea și fugeau de rupeau pământul, cu cozile pe spinare. Ca să se ascundă în hățșurile cele mai dese. Acolo se descotoroseau de hoardele de insecte hematofage, frecându-se de lăstăriș cu pielea lor tare, fără să se zgârie.

PÂNĂ LA vară mai era o veșnicie, iar în „casa mare“ se bea țuică din păhărele de sticlă groasă și se tăifășuia. Din când în când lecția de anatomie bovină mai revenea pe... tăblie. Ele, bovinele, erau cele mai obișnuite animale, prin satul prăvălatic și prin cele învecinate. Că dacă oi nu se vedeau chiar prin fiecare ogradă, vaci avea toată lumea. Barem câte două... Și se laudau care mai de care că ale lor erau mai bune de lapte! Că laptele muls de la ale lui cutare lăsa o smântână groasă de două degete! Că una i-a fătat un vițel-minune, că abia îl urneai de jos, la naștere! Că erau grase și frumoase și la păr lucioase! Ce de avuție! Ai lui *Mingore* și ai lui *Pikore* nu lipseau de la asemenea șezători de laudat vacile. Nici gazda nu se lăsa mai prejos. Uita până și de zăpada magnifică ce acoperea ograda, grajdul și „casa mare“. Nu uita însă de feeria unor brazi încărcăți cu zăpadă încât abia o mai puteau ține și de steluțele infinite care străluceau în lumina înghețată a soarelui de ianuarie. Ce mai zăpadă! Cerul de aprilie nici gând să trimită vreo vibrație, cât de tainică! Cu atât mai puțin miroasele eterice ale florilor de fân, cosit pe la mijloc de iulie. Ce tăceri... eterice! Doar răsufierea grea a vitelor peste iesle, rânduie una lângă alta, ca într-o familie cuminte, numai a lor!

Pe scoarța înțepenită de ger a copacilor nu se puteau scrijeli asemenea cuvinte. Era totuși bine: scoarța era în capul lui... *Nunc probantur*.

Avangarda rusă

* * *

Anna Ahmatova

(1889-1966)

Văd peste vamă steagul decolorat
Și peste oraș galbenă turbureală.
Inima deja mai prudent se-nfioară
Și e tot mai dureros de respirat.

De-aș deveni iar fetița de la mare,
Să încălț pantofii pe piciorul gol,
Și gâțele să le aranjez coroană-rotocol,
Cântând cu voce emoționată,
tremurătoare.

La ale bisericii din Herson cupole smolite
Să privesc din pridvor spre chindie
Și să nu știu cum de fericire și glorie
Inimile se șubrezesc, deznădăjduite.

1913

Veneția

Hulubărie aurie lângă apa cu unda
Alinătoare, verzuie, tulbur-vetustă.
Un vântișor sărat cu palma
Șterge a bărcilor urmă îngustă.

În mulțime, ce de-a stranii fețe-nduioșate.
În prăvălii – jucării, cu argintiu și ocru,
Pe-o pernă – leu ce ține-n labe o carte,
Cu cartea – leu pe marmură de soclu.

Ca pe o pânză de demult, decolorată-pală,
Albastrul ceresc e răcorit de o mată boare.
Dar nu e strâmt în această înghesuială
Și nu-i năbușitor în umezeală și dogoare.

1912

Lira lirelor

Serghei Bobrov

(1889-1971)

(oratoriu)

Lui BORIS PASTERNAK

Neobișnuita alură a timpului
Oasele-și așterne-n fața acestei veri.
Săvârșim peste repezile ghețuri –
Acest zbor noi – solitari.
Viața, ca moara imposibilităților,
Adună tainicul bob:
Culoarea și sunetul oboselilor
Și incomparabilul clopot.
Dar dă-mi, o aur al vieții,
Porțile infinitelor sensuri
Lovind, ca razele, în lentile –
În freamătul prăpăstiilor imaginate.
Învrednicește-mă, zeiță, să cânt neasemuit
A aurului curgătoare grăsime străvezie;
Dă-mi intenționata mea Liră a Lirelor.

I

Pe trotuare aeriene
Coboară alergătoarea limuzină
Înmlădiindu-se în vitala ambră,
Cheltuindu-și cele trei sute de mii de
puteri.

Curcubeiele se înalță ca arcurile,
Cercurile lor – precum tobele dinamului,
Plugurile cercurilor – pătrunzând, sunt
ușoare;

În sus răsturnată-i o groapă de aer.
Și acest spațiu procurat blagorodnic
Mormânt al nălucilor și viselor,
Al corsarului mort de îndelungă așteptare
Și metrul imperceptibil.

În jur se rotește veselia de dragoste
(Nu am timp de a o descrie!),
Hiperbole, elipse – învârtesc circumferințe
Peste care-apare oștirea zburătoare.
Întinse-s în sălbatică nemărginire
Căi fără văzduh:
Lactația lor
Exactitatea, răsucirea, îngrămădirea
Invită a se bea cântecul nostru și
de-a merge.

II

Sicrioviață dansează insuportabil,
Sustrasă-i de sculptură;
Taine ofilite se aruncă în prăpastie,
Demenții întredeschid buzele.
Oprește-te, viață, în sălbatic salt,
În față – talaz neașteptat –
Și cine-i va linge rănile,
Cine-i va spune că el este anume: –
Cel imperceptibil.

III

Limuzina duce albastrul curcubeu
Și rarele explozii bucură robii.
Răsculați-vă pe firul poruncilor,
Viselor dați-le otravă, prăpăstiile vieții.
Iubiți cu inima zdrobită,
Aruncați toate cuverturile –
Pentru ca peste orbita lume
Să se înalțe o nouă zână-a frumuseții.

IV

Dansul demențelor – ne ia și pre noi
Cu hora sa, – șoptește, sâsâie, arde:
– Înălțați un nou Zambezi,
O nouă strămtoare Behring,
O nouă Atlantidă!
În explozii permanente –
Pe alergător mangan și fier,
Noua viață a cariatidei.
Creație radioactivă!
A emana viață – lucire
În luxul vodcii de Danzig,
În băutura lui Faust.

V

Nu ne-a rămas decât să-i întâlnim
Fuga, brațele, buzele, negrul și albastrul
ochilor

Și cu lire subțiri să-i marcăm viața.
Deci fii înluminare de smaralde,
Fii aurul neînvinș.
Fii drapelul albului imaculat,
Porți de neurmărit
Fii făclie la ospățul nostru,
Liră a Lirelor dăinuitoare-n neființă.

(1913)

Menajerie în provincie

Nikolai D. Burliuk

(1890-1920)

Pe colburosul șleau pietruit, în lungul
căsuțelor de piatră
Unde soarele strivește al muștelor chinuit
prisos,

Scârțâie o puturoasă teleguță.
Pe lângă nemiloase bordeluri și sumbre
hanuri

Abia se târaie vlăguita menajerie.
Păzită-i de biciul unei dure mâini
Nuditatea gemetelor de fiare:
Nu contează colții și ghearele
De după gratii ruginite.
C-un umăr purulent
Și ochișori de cârțiță,
Cu pas de rață
Elefantu-și împleticește
Butucănoasele picioare.
Probabil, e amiază –
Peste oraș plutește leneș zvon de aramă.
Cămila nu e flămândă,
Mușcă din marginea rogojinei.
La strâmbăturile maimuței
Se holbează trecătorii.
Copleșii înșfacă smocul
Codiței elefantului, smulgându-i părul.
Sub un capac mut
Se gheboșește o spinare năpârlită
Și, scheunat, se-aude un cine știe ce glas de
stepă,

Poate că al vulpii sau al unui lup bolnav.
Alături, după perete se cântă gama,
Obișnuiți sunt ochii lamei
Cu piciorul fracturat...
Doamne!
Când oare se va declanșa furtuna?

(1914)

Traducere și antologie de

Leo Butnary

Cartea surâsului

(fragmente)

Andrei Zanca

O CONTRAPONDERE FAȚĂ de superficialitatea vieții moderne o constituie, în orice caz, viața contemplativă. În momentele de liniște, de pace, suntem mai degrabă pregătiți a ne deschide spiritului. Contemplația este în acest sens marea cărare în viața lăuntrică. Ea este o formă a conștiinței, care este direcționată asupra unui țel sacru. *Contemplația sacralizează cotidianul*, de ea aparținând rugăciunile, însă și formele meditative, mijlocind un trai mai decantat și mai fertil. Îndrăgirea liniștii, a atenției nude, meditative, a tăcerii fertile, ne scoate din emoțiile și atitudinile distructive, ca invidia, ura, agresiunea, întru deschidere și o gândire decantată.

Atenția, ca act al iubirii.

Extrem de important mi se pare faptul că *Hinukh*, cuvântul ebraic pentru educație, nu înseamnă doar îndrumare, ci și inițiere. A educa înseamnă a sacraliza. Copilul este condus astfel în teritoriile sacre ale credinței. În Tora, cea mai însemnată experiență a inițierii copilului este cea a *aflării divine*, a adâncirii și lărgirii ei. Potrivit lui *Pirke Aboth* (o culegere de zicale și aforisme, de principii etice și religioase), studiul Torei constituie adevărata bază a existenței. Tora poartă omul în prezența divină. Studiul ei începe devreme, la cinci-șase ani, și cere o concentrare deplină. Nu este acest lucru extrem de semnificativ pentru un anume vector evolutiv? De la cine se cere de la o vârstă fragedă mult va și da mult.

Fiecare nou-născut, *fiecare copil este un gând divin*.

Lipsa unor rituri de tranziție (pubertate-maturitate, de exemplu, însă și altele) și-a arătat deja urmările dezastruoase: perturbări serioase în cursul vieții normale în societățile așa-zis moderne, în care tranzițiile în general sunt total ignorate, lăsate la voia întâmplării. Toate riturile de tranziție au un numitor comun: trezesc în cel inițiat *simțul spiritual*.

Într-o emisiune, oameni de știință privesc pe un ecran întretăieri grafice presupunând matematic existența unei stele necunoscute până acum. Pe ecran apar puzderie de constelații, într-o copleșitoare evidență a infinitului, uriașului univers. Și totuși, în fond este o călătorie în conștiință, *în holonul individual al conștiinței*: ceea ce privim cu spaimă ca fiind un continuu abis în aceste constelații pare a fi doar *abisul conștiinței noastre*. Închizând ochii și închipuindu din nou nesfârșirea de groază a universului, dintr-odată lucrurile par să se aplaneze: este conștiința noastră ce așteaptă incursiunea noastră prin intermediul unei *atenții nude, meditative*, prin pura atenție fără de a urmări ceva precis, *prin pura percepție a ceea ce este*.

La început a fost visul. Cineva, un filozo-lingvist, spunea odată că nu poți aduce niciun argument care să conteste afirmația că lumea, cu toate amintirile noastre, ar fi luat naștere acum zece minute...

Textele lui Lao-tse provoacă o incitare spirituală pe care textele unei raționalități „de casă”, precum cele ale lui Confucius, nu o pot egală. Confucius a fost de fapt un pozitivist; Lao-tse, un mistic.

Lao-tse: *În vorbele mele zace un principiu. În treburile oamenilor zace un sistem. Fiindcă nu știu asta, ei nu mă cunosc.*

Cel mai indicat este să citești Lao-tse în paralel cu Ciuang-tse, care a fost elevul lui și cel mai de seamă exponent al taoismului. În vreme ce textele lui Lao-tse sunt aforistice, splendide nestemate fără de montură, textele lui Ciuang-tse sunt lungi, vii, explicative excursuri filozofice; primul este pură intuiție, al doilea, în mare parte, rațiune; primul vorbește inimii, al doilea, rațiunii. Ceea ce la primul este filozofie a camuflării, la al doilea e poetică.

(Trebuie în acest context amintite aici și textele cu totul taoiste ale lui Emerson din *Circles* și *The over-soul*, care pot fi acum înțelese mult mai bine prin prisma lui Lao-tse. Emerson citând un fermier: *Binecuvântat fie nimicul; cu cât mai rele sunt lucrurile, cu atât mai bune sunt ele.*)

Când Lao-tse și Ciuang-tse vorbesc în termeni mistici despre nonopunerea de rezistență, despre *evitarea impactului* în Tao, se poate băga de seamă, abia azi, că nu au fost în sine „mistici”, ci extrem de buni *observatori ai naturii*. Această evitare (ca în teoria indeterminării a lui Heisenberg) o observa și fizicianul în laboratorul său.

Fizicianul Eddington: *Am alungat substanța solidă din continuumul fluid în atom și din atom în electron; acolo le-am pierdut.* (În cuantumul luminii, corpuscularul se întâlnește cu necorpuscularul, descumpănind.)

Și tot Eddington, tulburător: *Ceva necunoscut face – nu știm ce...*

Când se vorbește în termeni mistici despre Tao și incapacitatea lui de cuprindere, acest lucru este împărțit nu numai de mistici, ci și de oamenii de știință. Aici se produce cufundarea în problema *principiului nevăzut al cauzalității*, adică acceptarea prezenței unei *arhi-nădăcini cauzale*, ce nu poate fi văzută, auzită ori dovedită.

Totul pășește în viață, însă nu putem zări izvorul. Doar cei ce se reîntorc la ceea ce cunoștințele nu pot și știu într-adevăr.

Tao este astfel *im-personal, ne-partinic*.

Spre deosebire de dumnezeul religiei creștine.

Tocmai *în acest punct* pare să se producă în viitor *ruptura esențială*.

Nu pare astfel încât în „epocile păgâne” oamenii nu știau ce înseamnă a iubi viața și a detesta în același timp moartea?

Dacă vrem să vedem cât de departe a ajuns unul pe Calea lui prin aflările lui asumate deplin, ajunge să-l observăm o vreme cu atenție cum își îndeplinește *cele mai mărunte, cele mai uzuale activități cotidiene*. Dacă le îndeplinește cu un surâs, cu calm, cu atenție, aplecare, tandrețe, sensibilizat la cei din jur și la nevoile lor, dacă posedă calitatea de *a asculta* realmente când unul îi descrie ceva ori se împărțește lui, dacă are o conlucrare armonică cu ceilalți, *atunci este pe Cale*.

Meher Baba, misticul modern al Indiei: *Un spirit care este rapid este bolnav; un spirit care este lent este sănătos; un spirit care este liniștit este divin.*

Era atomică se naște în mod paradoxal prin „moartea” materiei. Dezlănțuirea energiei atomice urmează prin distrugerea particulelor materiale.

Lao-tse: *Când fiecare știe că Binele este bun, atunci nu e bine.*

Ce profeție peste milenii a maoismului...

(așa e când nu mai există spațiu pentru alte opinii)

Și tot Lao-tse, simptomatic pentru o anumită atitudine „intellectuală” în genere: *Poți rămâne nevinovat în vreme ce puterea de înțelegere pătrunde pretutindeni?*

Nevinovăția, ca sinonim al naivității și prostiei, este o atitudine periculoasă, condiționată de izolarea psihică. Să rămâi însă nevinovat în ciuda a toate care te întâmpină, să înțelegi slăbiciunile aproapelui, fără a pierde fermitatea lăuntrică – prin abordarea unui anume cinism, de exemplu –, acest lucru e posibil doar prin conștiința originii sublime a potențialului uman.

Taoismul privește echilibrul în societate în *categoriile sănătății și igienei*, și nu ca moralitate abstractă (tendența iudeo-creștină de a emite observații morale asupra unor probleme, pe care taoismul le privește drept strategice și pragmatice).

Revista APOSTROF se poate cumpăra în următoarele puncte de difuzare:

Librăriile HUMANITAS

- ALBA IULIA, Librăria Humanitas, Bd. 1 Decembrie 1918, bl. M8-M10.
- BUCUREȘTI, Librăria Humanitas Kretzulescu, Calea Victoriei, nr. 45.
- CLUJ-NAPOCA, Librăria Humanitas, str. Universității, nr. 4.
- GALAȚI, Librăria Humanitas, str. Domnească, nr. 45.
- IAȘI, Librăria Humanitas 1, Piața Unirii, nr. 6.
- ORADEA, Librăria Humanitas „Mircea Eliade“, Bd. Republicii, nr. 5.
- PIATRA-NEAMȚ, Librăria Humanitas, str. Ștefan cel Mare, nr. 15, Galeriile „Viorel Lascăr“.
- RÎMNICU-VÎLCEA, Librăria Humanitas, Calea lui Traian, nr. 147, bloc D2, parter.
- SIBIU, Librăria Humanitas, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Emil Cioran“, str. Florimund Mercy, nr. 1.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Joc Secund“, str. Lucian Blaga, nr. 2.

Rețeaua STANDARD PRESS DISTRIBUTION din Cluj

- str. Regele Ferdinand (lângă magazinul Central).
- Calea Moșilor (vizavi de Primărie).
- Piața Unirii, nr. 17 (lângă Diesel).
- Piața Unirii, nr. 1 (lângă Continental).
- str. Napoca, nr. 19.
- Piața Grigorescu (lângă magazinul Profi).
- Piața Mărăști (stația de autobuz).
- str. Fabricii, nr. 1.
- str. Memorandumului, nr. 12.
- str. Plopilor (lângă Hotelul „Babeș-Bolyai“).
- str. Republicii, nr. 109 (Sigma Shopping Center).

Librăria de Artă GAUDEAMUS

Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3.

Librăria MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE
SC Orfeu Ed SRL, București, bd. Dacia, nr. 12.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii revistei *Apostrof*

Vă puteți abona la revista *Apostrof* direct la redacție. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin:

1. mandat poștal, pe adresa:
Torockay-Lukács Iosif
Fundăția Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, CP 1095, OP 1 Cluj, cod poștal 400750.

2. virament bancar, pe adresa:
Fundăția Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Cont bancar: RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
Deschis la BRD-Groupe Sociétés Générales, Sucursala Cluj.

Prețul abonamentului, pentru persoane fizice și biblioteci din România, este de:

- 15 lei pentru 3 luni,
- 30 lei pentru 6 luni,
- 60 lei pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere. Prețul abonamentului pentru cititorii din străinătate este de:

- 12 euro sau 15 USD pentru 3 luni,
- 24 euro sau 30 USD pentru 6 luni,
- 48 euro sau 60 USD pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere par avion.

Datele necesare pentru viramentul acestui abonament:

Fundăția Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Conturi bancare:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
RO73BRDE130SV06534401300 (euro)
RO58BRDE130SV06674381300 (USD),
deschise la BRD-Groupe Sociétés Générales, Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83,
SWIFT: BRDEROBU

Cuprins

• OPTZECISMUL

În loc de argument	A.	2
O reflecție	Magda Grigore	2
Șase chestii cu optzeciști	Liviu Ioan Stoiciu	2
De ziua de naștere	Liviu Ioan Stoiciu	3
O sută de femei într-un pat	Gellu Dorian	3
Poem pentru <i>Apostrof</i>	Lucian Vasiliu	4
Șase versuri	Alexandru Vlad	5
Un arșar învață filosofie; Ponticele și Tristele, laolaltă	Adrian Alui Gheorghie	11
Leșirea de la interogatoriul zilei; Visul omului liber; Realitate utilă [Copilăria...]	Olimpiu Nușfelean	21
La umbra kitsch-ului în floare	Magda Grigore	25
Cartea surâsului	Sorin Durdun	25
	Andrei Zanca	29

• PUNCTE DE REPER

„Cazul” Lazăr Șăineanu: Alungarea evreului	Ion Bogdan Lefter	4
--	-------------------	---

• CRONICA LITERARĂ

Vibratorul lui Mușina		
sau De ce vine tristețea	Irina Petraș	6
Scrisori către Europa Liberă	Ștefan Borbély	7

• CONVERSAȚII CU...

	Ion Vianu	8
(interviu realizat de Gustavo Dessal, traducere de Liana Lăpădatu)		

• CU OCHIUL LIBER

Nicolae Manolescu în modulațiile critice		
ale lui Ion Bogdan Lefter	Constantina Raveca Buleu	12
Poeme pentru o stare	Iulian Boldea	26

• DOSAR: ADRIAN MARINO

Viața unui om neliber	Alexandru Niculescu	13
Etica indeciziei în absența ideologiei	Marian Victor Buciu	19

• O CARTE ÎN DEZBATERE

Patapievică sau discurs asupra metodei	Marta Petreu	22
Culianu între știință și revelație	Ovidiu Pecican	23

• PROZĂ

Cum s-a făcut de am ajuns scriitor (IV)	Ion Lascu	27
---	-----------	----

• AVANGARDA RUSĂ

***; Veneția	Anna Ahmatova	28
Lira lirelor	Serghei Bobrov	28
Menajerie în provincie	Nikolai D. Burliuk	28
(traducere și antologie de Leo Butnaru)		

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei

Colecția „Filosofie modernă”

- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul**
traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefață de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei

Colecția „Filosofie românească”

- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei

- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei

- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei

- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei

- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 8,75 lei

Colecția „Ianus”

- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei

- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2006, 202 p. 15 lei

- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinox” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei

- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei

- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 4 lei

- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 4 lei

- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 9,90 lei

- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei

- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici**
traducere de JANINA IANOȘI, prefață de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei

- LUKÁCS JÓZSEF, **Povestea „orașului-comoară”: Scurtă istorie a Clujului și a monumentelor sale**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2005, 146 p. 20 lei

- GEORGETA HORODINCĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei

- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei

- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei

- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei

- RUXANDRA CESEREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAIU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei

- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei

- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii: Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei

- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei

- **Scriitorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 8,75 lei

- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 8,75 lei

- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei

Colecția „Scrinul negru”

- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**
prefață de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei

- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei

- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei

- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei

- LUDOVICA REBREANU, **Adio pină la a doua Venire: Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefață și note de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 5 lei

- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru): Aforisme**, prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei

- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei

- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei

- KONSTANTINOS ARVANITIS, **Jurnal (1893-1899)**, traducere din neogreacă de CLAUDIU TURCITU, cuvânt-înainte de MARTA PETREU, epilog de NICOLAE MĂRGINEANU (în colaborare cu Editura Polirom) 2009, 83 p. + ilustrații

Colecția „Istoria filosofiei”

- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei

Colecția „Poeme”

- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei

Cărți în coeditare cu Ed. Polirom (le puteți comanda la www.polirom.ro):

- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei

- MATEI CĂLINESCU, **Mateiu I. Caragiale: recitiri**, ed. a II-a, 2007, 168 p. 19,95 lei

- ION VIANU, **Blestem și Binecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei

- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei

- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
ANA SALOMIA CORNEA
IRINA PETRAȘ
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof

Revista apare cu sprijinul:

- Fondului Cultural Național
- Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:

Revista Apostrof, CP 1095, OP 1,
Cluj-Napoca, 400750

- Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET SA, la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122

Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a Asociației Revistelor, Imprimeriilor și Editorilor Literare (ARIEL), asociație cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii și Cultelor.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Puteți comanda orice carte la adresa: Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro